

Марина Николић, Миљана Чопа,
Светлана Слијепчевић Бјеливук, Слободан Новокмет

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА У СРПСКОМ ЈАВНОМ ДИСКУРСУ

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА У СРПСКОМ ЈАВНОМ ДИСКУРСУ

Марина Николић, Миљана Чопа, Светлана Слијепчевић Бјеливук,
Слободан Новокмет

Ова публикација је објављена уз подршку Фонда за науку Републике Србије, 7750183, Јавни дискурс у Републици Србији – PDRS / This publication is supported by the Science Fund of the Republic of Serbia, #GRANT 7750183, Public Discourse in the Republic of Serbia – PDRS.

Садржај

Уводна реч.....	6
Шта је јавни дискурс и чему уопште служи?.....	8
Постистина, економски тигар, нова нормалност, ковидиот, родно осетљив језик, имунитет крда, надстрешница, гаслајтинг... ..	8
Челични пријатељи, страни плаћеници, Балканци, русофили, небески народ, породичне вредности и остали стереотипи.....	12
Моћ медија, моћ појединца	19
Језичка култура, стандардни језик, норма и друге строге судије ...	20
Шта је норма?	23
Дијалекат као основа стандардног језика и овладавања њиме	26
Говорна култура у српском јавном дискурсу	27
О акценатској норми стандардног српског језика	27
Најчешћа одступања од правила дистрибуције акцената	28
Какав је однос медија према акценатској норми стандардног српског језика?	30
Хиперкоректан изговор	31
Реченични акценат	34
Зашто је важан реченични акценат?	34
Како звучи, како се каже, а како се заправо пише?.....	36
Да прилагодимо... ..	36
А да мало појачамо?.....	37
Где постоји непостојано А? Је ли Л или О?	38
Речи – и старе и нове!	40
Имена и називи.....	40
Како се мења(мо)?.....	54
Позови ме!.....	57

И на крају, оно што сви највише воле – дублети!.....	58
Може замен(иц)а!	60
Чији си ти, мали?	65
На парове ра-а-а-збројс!	68
Ради нешто!.....	70
Шта знати ТРЕБА о ТРЕБА?	73
Нешто од прилога?	75
Да ти нешто предложим... ..	75
Вежи ме!	77
Још културе	78
Значи, овај, како да кажем.....	78
Ало, бре!	81
И још пар речи о грађењу речи.....	82
Да, можда или пак не	84
Неколико речи о реченичном складу и усклађивању	85
Слажемо се.....	85
Треба ли вам допуна?	86
Још мало о падежима.....	93
Реч по реч – реченица	98
Бирократизација језика	101
Нагомилавање	101
Ублажавање	103
Пише се – ОВАКО	104
За почетак	104
Где наћи правописна правила?	105
Основна правописна правила	110
Употреба писма	110
Нека правила за писање великог слова	112

Како се пишу називи компанија, сајтова и слично?.....	114
Састављено и растављено писање речи	115
Основна правила – употреба тачке, запете, црте, цртице	119
Писање бројева и датума	123
Писање датума	125
Писање скраћеница.....	125
А сада... Неколико практичних напомена.....	126
Изворно и прилагођено писање страних речи	128
Прилагођено писање термина из компјутерске терминологије...	133
Заблуде у вези са употребом речи.....	136
Нове речи и нови појмови.....	138
Нови англицизми.....	139
Литература.....	141

Уводна реч

Књига *Језичка култура у српском јавном дискурсу* представља завршни резултат пројекта *Јавни дискурс у Републици Србији* (акроним: ПДРС), подржаног од стране Фонда за науку Републике Србије, а у оквиру програма Идеје (бр. 7750183). Носилац поменутог пројекта је Институт за српски језик САНУ, а партнерске установе на пројекту су Филолошки факултет Универзитета у Београду и Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу. У реализацији пројекта, која траје од 24. јануара 2022. године до 23. јануара 2025. године, учествује десеторо истраживача. Детаљније информације о пројектним активностима, као и сви остварени резултати, могу се наћи на веб-сајту пројекта (www.javidiskurs.rs) и на друштвеним мрежама (Инстаграм: pdrs_projekat; Фејсбук: Javni diskurs u Republici Srbiji).

Након три године преданог истраживања српског јавног дискурса могуће је дати преглед главних његових одлика узимајући у обзир један веома важан аспект, а то је језичка култура. Живећи у времену различитих изазова, пандемије, бума у развоју вештачке интелигенције, ратова, санкција, преиспитивања демократије, различитим узроцима изазване поларизације у свету и код нас, није било нарочито тешко уочити како се јавни дискурс мења и којим се средствима те промене остварују.

На питања ли смо ми *Балканци* са другима на релацији ми : они или смо пак *челични пријатељи*, да ли смо коначно стекли *имунитет крда* или смо прерасли у (*економске*) *тигрове*, те јесмо ли још увек *небески народ* који гаји *породичне вредности* или смо *страни плаћеници*, можда чак *русофили*, можете наћи одговоре у књизи која је пред вама.

У књизи су укратко представљене основне особине српског јавног дискурса, затим дефинисана је норма у стандардном језику којим се тај дискурс реализује (или се бар томе тежи!), где су одступања од нормираног изговора на нивоу акцента и интонације, где се најчешће греша код гласовних промена или у употреби поједних облика речи, затим који су изрази из угла норме проблематични и зашто, али и зашто неки други – за које одувек мислимо или су нас учили да јесу – нису једини исправни, већ имају своје варијанте или једнако правилне синониме. На крају, биће речи

о најчешћим правописним грешкама, као и примерима добре праксе, а биће неизоставне и препоруке како неке дилеме избећи или решити, те за коју се опцију одлучити, узимајући у обзир одлике самог дискурса, стила или намере.

Илустративни примери који су се нашли у књизи потичу директно из српског јавног дискурса, највише из медија и друштвених мрежа, али и других извора, као и електронског корпуса PDRS 1.0, насталог у оквиру нашег пројекта.

Књига може послужити као студија истраживачима јавног дискурса, затим онима који се баве нормативистиком, дискурсном анализом, прагматиком и сл., као уџбеник студентима на предметима који се тичу правописа, језичке и говорне културе, норме и стандардног језика на филолошким и нефилолошким смеровима, те на крају као приручник свим заинтересованима који желе да подигну лични ниво језичке културе, да се правилно, лепо и сврсисходно изражавају.

У Београду, 20. јануара,
Аутори

Шта је јавни дискурс и чему уопште служи?

*Посјисџина, економски џиџар, нова нормалносџ,
ковидиоџ, родно осеџљив језик, имуниџеџ крџа,
надсџрешница, џаслајџинџ...*

Већину ових речи и израза разумемо, неке од њих вероватно користимо, друге изазивају специфичне асоцијације, а за неке само претпостављамо шта могу значити. Заједничко свима јесте да смо за све њих сазнали из јавног дискурса. Јавни дискурс обухвата медијски (а заједно с њим и политички) дискурс и дискурс друштвених мрежа. Пре пандемије, талас је углавном био морски, а тест је био на трудноћу или контролни задатак, у време пандемије ковида прва асоцијација на реч талас постала је нови талас заражавања короновирусом, а под тестом подразумевао се само онај на коронавирус. Велика друштвена криза успела је чак и да реч позитиван стави у негативан контекст. Све ове асоцијације и све ове речи и изразе нисмо сазнали читајући књиге нити стручну литературу већ из медија.

**Када ја употребим неку реч, презриво рече Хампти Дампти, она значи
баш оно што сам ја наумио да значи
– ни мање ни више.**

**Питање је, рече Алиса, можеш ли натерати речи да значе толико
различитих ствари.**

**Питање је, рече Хампти Дампти, која ће од њих бити господар
– то је све.**

(Алиса у земљи чуда, Луис Керол)

Већ се у литератури за децу може читати о моћи коју речи имају и колико су контекст и намере говорника кључни за разумевање. Моћ је, иначе, једна од главних карактеристика јавног дискурса. Друштвена моћ коју дискурсу дају друштвени актери огледа се у свему што постаје јавно доступно: преко штампаних медија, телевизије, дигиталних медија. Дакле, јавни дискурс се мења не само с појавом нових технологија и с научним напретком, већ са сваком новом друштвеном темом, како глобалном, тако и

локалном. Пред крај глобалне кризе због коронавируса, једна од локалних тема тичала се Закона о родној равноправности, па се појам родно осетљивог језика све чешће јавља у медијима као предмет спорења између заговорника и противника овог закона. Пре него што је Закон ступио на снагу, поједини медији почели су да употребљавају фемининативе, именице којима се означавају особе женског пола као носиоци одређених функција, имаоци занимања, звања, титула. С овом темом у јавни дискурс улазе нови јавни актери: правници и лингвисти. У време пандемије лекари су добили нове улоге: и политичке и јавне, тако су медицински изрази имали снажан уплив у јавни дискурс. Ове две теме имале су свој сусрет у медијима, па се тако догодило да се за др Ану Глигић у српском јавном дискурсу могло наћи много занимања: *вирусолог*, *виролог*, *вирусолошкиња*, *виролошкиња*, *вирусологица*, *вирологица*, *вирологиња*.

Под јавним дискурсом подразумева се у најширем смислу вербална (и невербална) друштвена пракса реализована у медијским оквирима, при чему се у обзир узимају сви учесници којима је омогућено да јавно изражавају своје ставове, уверења и слично (односно друштвени актери са различитим социјалним улогама: новинари, аналитичари, политичари, грађани који коментаришу одређене теме). Преко јавног дискуса се свака појава рефлектује на разумевања и у приватној сфери, дакле, осим тога што има моћ, захваљујући њему долази до одржавања друштвене моћи или преузимања контроле. Како би се становништво контролисало у кризној ситуацији, један од лекара говори о себи као о ратном епидемиологу, а о вирусу као о невидљивом непријатељу. У друштву какво је наше, сећања на ратна дешавања и на бомбардовање из 1999. освежавају се управо овим ратним метафорама. Метафоре, поред тога што истичу сличност између две појаве (рата и борбе против вируса у овом случају; с циљем да се становништво обавести о озбиљности ситуације и позове на (војну) дисциплину и послушност, неопходне у кризним ситуацијама), често занемарују неке аспекте, изазивајући истовремено емоције (ратна метафора изазива страх, и то не било који, већ егзистенцијални – страх за здравље сопствено и ближњих), а у томе управо лежи њихов манипулативни потенцијал.

Метафора служи и као једно од могућих средстава за изградњу стереотипа. Истраживање јавног дискурса у пандемији показало је да се могу издвојити различите друштвене групе које су претрпеле јавну осуду у српском дискурсу: грађани који не поштују мере, грађани који путују у иностранство, држављани Републике Србије који живе у иностранству и противници и заговорници вакцинације. Грађани који не поштују мере називани су *ковид идиоти*, *ковидиоти*, *корона идиоти*, *антимаскери*. О грађанима који путују у иностранство писано је на следећи начин:

Pa upravo zbog tih ludaka koji putuju i imamo pandemiju. A kriva je vlast. Da su zatvorili granice i dali policiji ovlašćenje da strelja svakog idiota koji ne poštuje propisane mere, danas u Srbiji koronavirusa ne bi ni bilo (alo.rs, 20. август 2021, коментар).

На почетку пандемије држављани Републике Србије који живе у иностранству осуђивани су и од стране суграђана и од стране јавних актера:

„Ne možemo da sprečimo naše državljane da se vrate u Srbiju, ali možemo da apelujemo na njih. Za njih je najzdravije da ostanu u samoizolaciji tamo gde se nalaze”, rekao je Stefanović (rs.n1info.com, 17. март 2020); „Pravi akt patriotizma bio bi da Srbi koji žive i rade u inostranstvu ostanu u tim zemljama”, rekla je Brnanbić novinarima (BBC 18. март 2020)¹.

Ова појава раздвајања друштва назива се **поларизација** и представља једну од честих манипулативних стратегија у јавном дискурсу медија, јер је фокусирана на негативно маркирање појединих група, уобичајено употребом стереотипа и емотивно-експресивне лексике како би се емоционализовале чињенице, те тиме рационални аспект ставио у други план.

Истраживања спроведена на материјалу који је обухватио именоване заговорника и противника вакцинације у јавном дискурсу показују да се елементи прагматичке структуре не разликују у овим међусобно супротстављеним концептима: подједнако се етикетирају и заговорници и присталице вакцинације. Подругљив однос према њима често у први план ставља образовање (*вакциноолог*), интелигенцију, информисаност, али и изворе информисања (интернет, медије, јавне личности) (*вакциноскептик*, *вакциналиста*, *теоретичар завере*, *Новакс*).

¹ Посебну тежину овој квалификацији даје чињеница да је изговара премијерка.

При извештавању о почетку руско-украјинског рата, именица *рат* се избегавала. На самом почетку доминира проруски дискурс, па се у циљу ублажавања стварних размера, уместо именице *рат* користе: *напад*, *сукоб*, *борба* и слично. Од властитих имена помиње се само Зеленски као председник Украјине, а супротстављеним странама укидају се лица и прелази се на виши ниво уопштавања преко метонимијске употребе именица Запад, Русија, Москва (чиме се већ види неравноправан однос: *Зеленски позвао Москву... Зеленски позвао Запад*). Тек се у наслову 5. марта 2022. први пут употребљава именица *рат*: *Украјина изгубила рат, само Зеленски то одбија да прихвати*.

Проруски дискурс доминира насловима и касније, а катастрофични сценарији и застрашивања документовани су у насловима попут оног формулисаног у виду питања: *Ко скупља ДНК етичких Руса?*, са поднасловом у виду упозорења у листу Политика. На порталу Н1 забележени су наслови са истим предзнаком: уместо именице *рат* употребљавају се *инвазија*, *напад*, *сукоб*, чиме се стварно стање ублажава. Овде скрећемо пажњу на временски размак између два наслова: *Москва: Украјина спрема режиране видео снимке страдања цивила* (24. фебруара 2022) и *Дан четврти: Борбе у Харкову: Украјина тврди – убијено 240 цивила* (27. фебруара 2022). Другим насловом кореспондира се са првим, који је био најави. Оваква кореспонденција објашњава управо поларизацију дискурса.

Експресивна и негативно маркирана лексика заједничка је свим насловима, а застрашујући сценарији грађени на основу метафора употребљавају се не само како би се лоше презентовала једна или друга страна у рату већ и како би се рационални аспект код рецепијената потиснуо. Новинари, уместо објективног извештавања, опредељују се за одређене стране, па не презају од оптужби: *Америка је Украјину претворила у бојно поље са Русијом*, чиме се манипулативно користе уверења о Америци као сили која има разорне утицаје, док се истовремено обликује мишљење рецепијената о овој теми.

Манипулација је неоправдана и неваљана доминација која потврђује друштвену неједнакост, у спознајном смислу, манипулација као контрола ума значи уплитање у процесе разумевања, обликовање пристрасних

ставова. Манипулацијом јавни актери могу да сакрију негативне аспекте свега што представљају: ако су у питању политичари, прикривају лоше стране своје кампање, биографије или политичког програма користећи специфичне језичке формулације, и то тако да реципијент не може да уочи суштину. Другим речима, манипулација подразумева и прикривање чињеница, али и намерно исказивање погрешних, нелогичних, збуњујућих, двосмислених информација.

На крају, одговор на питање какву улогу медији имају у томе може се наћи у следећој чињеници:

Манипулација је омогућена онда када слушаоци немају други или другачији извор информисања или када немају довољно знања како би се супротставили, оповргли и одбацили исконструисан текст или говор.

Челични ђријашељи, сѓрани ѓлаћеници, Балканци, русофили, небески народ, ѓородичне вредносѓи и осѓали сѓереоѓиѓи

Најважнију улогу при изградњи стереотипа игра конфликт, што је упечатљиво у политичким и ширим друштвеним темама.

Синтагма *страни плаћеници*, са изразито негативном емоционално-експресивном конотацијом, у јавни дискурс доспела је из политичког, у ком је деценијама служила за етикетирање и дискредитацију политичких противника, а истовремено представљала идеолошко обележје с јаким манипулативним потенцијалом, на пример:

Увидом у податке које смо добили из канцеларије ЕУ, прошле године за медијски програм подељено је 1.766.573 евра. Колач су поделили углавном добро познати играчи – Асоцијација независних електронских медија (АНЕМ), НДНВ, НУНС, новинска агенција Бета, Центар за истраживачко новинарство Србије (ЦИНС), недељник „Време“ [...] Списак прошлогодишних добитника, али и свих оних који су у бази Европске комисије од 2007. за економисту Владимира Глигорова су „хладан туш“. Како је навео у „Новом магазину“, европским новцем се „финансирају и критичари, изразити, тренутне владе, као што се финансирају и критичари саме Европске уније”.

Преко синтагме *страни плаћеници* неистомишљеници се дисквалификују јер се представљају као људи који раде за туђе интересе и по туђем налогу (чиме се активира опозиција наш–туђ, домаћи–страни) и с циљем зараде или друге личне користи, одликује их изостанак националне свести и патриотских осећања, грамзивост, лоповлук и неморал.

О овоме сведоче следећи примери у корпусу јавног дискурса:

Optuživali su ga da je strani plaćenik, da radi za interese Mađara u Vojvodini, da dobija novac iz stranih fondacija. // Ako pogledamo partije desnice su 2008 godine imale skoro 2 miliona glasova, sada nemaju nijednog poslanika u parlamentu. Znači strani plaćenici su ispunili zadatak. // U novoj vladi nije bilo mesta za strane plaćenike, ljude kojima su važniji lični interesi od državnih ... Našoj vladi i državnom rukovodstvu nisu potrebni ljudi koji otvoreno pokazuju naklonost prema Zapadu ili istoku.

Међу примерима се појављују и они чија је улога изазивање страха, јер су страни плаћеници представљени као опасност у контексту безбедности државе, па и других људи:

Neki od bezbednosnih rizika unutar Srbije i RS su: Rizik od obojenih revolucija i nasilne smene vlasti dovođenjem snaga koje će bez obziru na cenu destabilizacije države sve učiniti za ispunjenje ciljeva stranog faktora uz pomoć rada stranih plaćenika čak i lidera u pojedinim partijama, čelnika nekih nevladinih organizacija ucenjenih domaćih tajkuna i finansijera – Kolike su razmere dovođenja nekvalitetnih pojedinaca na vlast videli smo na primeru mnogih nekada mirnih država koje su do sada uništila razna "proleća". Terorizam i teroristički akti i korišćenje terorizma.

На изостанак националне свести и патриотских осећања страних плаћеника указују следећи примери:

Narod dobro zna te nesrećnike, strane plaćenike, da moraju da mrze Srbe i svoju zemlju. Prodali su i obraz i čast zbog tuđih para. // Tako ne rade patriote, nego strani plaćenici, čisto da znaju i Ivan Ivanović i kompanija oko njega.

Родољубиви аспект иначе у јавном дискурсу има јак манипулативни потенцијал, пошто се њиме активира осећај припадности нацији. Етикетирањем се негативно оцењује сваки поступак, јер се страни

плаћеник проглашава особом која се отуђила од свог народа и изгубила национално осећање. Оваквим се профилисањем успоставља и нека врста опозиције *наш народ, нација* спрема *страних плаћеника*, чиме се конфликт заострава, јер се сугерише да су страни плаћеници у (истој) заједници (на истој територији и с истим правима и могућностима) са народом, те их треба препознати, а неретко и казнити, прогнати и слично. Истраживања показују да се као страни плаћеници најчешће означавају новинари, невладине организације, опозиција и тек на крају, с мањим бројем примера, власт. Такође, испоставља се да су кључне речи у контексту: *сорошевици, љотићевици, (домаћи) издајници, лопови, стране силе*, што такође доприноси негативном профилисању стереотипа *страни плаћеници*.

Позитивни стереотипи у друштвеном контексту могу имати важну функцију када је реч о обликовању јавног мњења. У корпусу јавног дискурса постоји чак 308 потврда за конструкцију *челични пријатељи*, што говори о томе да се и мимо пандемије ова конструкција задржала, као и да је добила своје даље разраде у језику (тако се јављају и конструкције *исковати пријатељство* и *железара као симбол челичног пријатељства*):

Sa NR Kinom imamo odnos koji se, osim na iskrenom čeličnom prijateljstvu naših naroda i visokih političkih predstavnika, zasniva na dubokom poverenju i uzajamnoj podršci. // „Zahvaljujući našoj saradnji i čeličnom prijateljstvu, uspeli smo da izgradimo Srbiju. Naši građani se voze novim putevima i prugama i najzad žive u zemlji koju zaslužuju”, naveo je Mali. // Vulin je ocenio da je „Kina naš čelični prijatelj, naše prijateljstvo iskovano u najtežim vremenima.” // Čen je ponovila da je upravo Železara simbol čeličnog prijateljstva dve zemlje.

Концепт пријатељства део је традиционалних етничких стереотипа: те тако истраживања показују да су за формирање српског позитивног стереотипа о Русима као братском и пријатељском народу заслужни различити историјски периоди током којих су Србија и Русија имале дипломатске, војне, али и културне и црквене везе пре свега. У нашем корпусу бележе се примери у којима се метонимијским проширењима с председника земље концепт пријатељства преноси на руски народ, али и примери у којима се деконструише позитивни стереотип, те се користи за изградњу негативног.²

² У медијском дискурсу забележени су и примери у којима се испољава

Predsednik Vladimir Putin je veliki prijatelj ove zemlje zahvaljujući kome ne mogu da nam otmu naše Kosovo i Metohiju i naravno da ga poštujem. Tačka.

Rusi su početkom 90-ih naložili naše generale na rat, pa onda prodavali oružje Hrvatima i glasali da nam rebnu sankcije, tako da jeste, trebalo da verujemo takvim drugarima. // Taj „veliki prijatelj Srbije” je izdao i Srbiju a nedavno i Libiju. „Boze spasi me lažnih prijatelja jer od neprijatelja i sam mogu da se čuvam” // A što se tiče Rusije, to „isto” što se neprestano, bez pauze, ponavlja u medijima u Srbiji, od dolaska Vladimira Putina na vlast pa do danas, a od dolaska Vučića na vlast veoma intenzivno – jeste da je Rusija prijatelj Srbije, da je Putin veliki državnik koji je na „strani pravde” i suprotstavlja se „zlom zapadu”, odnosno da Rusija pomaže Srbima da ostvare svoje interese, i tako dalje. Ovi propagandni konstrukti, koji dakako nemaju mnogo dodirnih tačaka sa stvarnošću, nadovezuju se.... // Pošto im RUSI uništavaju kalifat u Siriji, jačaju kalifat na Kosovu i Metohiji. Eto to rade NAJBOLJI PRIJATELJI SRBIJE // Kako može Turska ili Albanija biti prijatelj Srbije. Kinezi imaju samo ekonomske interese. Pogledaj malo tvoje omiljene dronove i kako su padali sami od sebe.

Овакви примери, у којима се изражавају изразито негативни ставови према Русији и руском народу, показују да се концепт пријатељства користи за критиковање актуелне политичке ситуације у Србији, као и за демаскирање прикривених и манипулативних стратегија политичких актера.³

Треба истаћи и то да се формирање концепта пријатељства са Русијом преплиће са концептуализацијом Србије на Истоку или Западу, односно Србије у Европи и Европској унији. Ствара се идеја да је неопходан избор у међународним односима, те се концепт пријатељства у јавном дискурсу мења зарад пробитачнијих геополитичких позиционирања. Неконзистентност у концепту пријатељства у међународним односима огледа се у чињеници да се из пријатељства у непријатељство и обрнуто може лако и брзо прећи (у року од неколико година), а да је за то довољна традиционални позитивни стереотип, али он истовремено учествује у формирању култа личности (метонимијски преношењем однос међу државницима стоји за однос међу државама).

³ Корпус бележи и коментаре који не изражавају само негативна уверења и ставове према Русији и Русима, већ и према говорницима српског језика који учествујући у дискусији изражавају позитивне ставове према Русима: *Ti si klasičan primer rusofila.*

смена власти, чак и унутар само једне земље, о чему сведочи следећи пример:

Fajnenšl tajms podseća da će za par nedelja Tramp održati svoj prvi samit sa još jednim liderom kojima ima neprijateljski odnos prema EU – Vladimirom Putinom. FT smatra da politički lideri EU imaju razloga da gledaju na taj sastanak sa realnim strahom.

Истраживања јавног дискурса показују да се за манипулацију често користи и евалутивно-емотивни потенцијал лексичког споја *породичне вредности*, и то на сличан начин као појам *патриотизам*, будући да припадају истој скупини афективне лексице (на пример, другачије се евалуира и концептуализује, на пример, појам *Косово и Метохија*, јер активира и културно-историјске, митолошке представе, те је простор за манипулацију још шири).

Породичне вредности обележје су дискурса представника десничарских, конзервативних, националистичких покрета и политичких странака, као и великодостојника Српске православне цркве. У њиховом иступању и говорима у јавном простору, у дебатама, на различитим друштвеним манифестацијама и слично може се чути да *морају чувати или заштитити породичне вредности*, да су *угрожене* породичне вредности, да се једни *залажу* за породичне вредности, а други својим поступцима *нарушавају* породичне вредности. Такође, испоставља се да се о *породичним вредностима* најчешће говори у контексту изражавања хомофобије и дискриминаторних ставова према припадницима ЛГБТ заједнице. У том је контексту коришћење и опозиција ми–они, добро–лоше, пожељно–непожељно, где прво лице множине имплицира тзв. „већинску Србију”, то су Срби – етнички јединствени, православни, хетеросексуални, позитивни, вредни, а на другом полу су тзв. другосрбијанци, хомосексуалци, страни плаћеници, подржаваоци Запада и томе слично. Мањинска група оцењује се негативно, и тиме се супротставља већинском делу становништва, приказујући се притом као узурпатор *породичних вредности*.

О распрострањености стереотипа говори и податак из истог истраживања да се у медијима јавља и употреба синтагме *породичне вредности* у ироничном тону, онда када се она јавља у конструкцији *чувари породичних вредности*. Занимљиво је да је највећи број коментара читалаца на вести о фемициду, породичном насиљу, сексуалном злостављању и томе слично (на пример, интервју са силоватељем у листу Информер), отуда примери попут следећих:

Где су сад чувари породичних вредности?! То су вам те породичне вредности! Хоће ли сад бити литије за породичне вредности?

Готово неодојива од *породичних вредности* чини се конструкција *небески народ*. Деведесетих година прошлог века, у време поновног трагања за националним идентитетом, претходно потискиваним током социјалистичког периода, популаризовано је предање о кнезу Лазару и Косовској бици, али и веровање да су Срби небески народ. Истраживања сугеришу да се може претпоставити да су у значајној мери на то утицали филм *Бој на Косову* (1989), као и мисли неких српских интелектуалаца, попут Матије Бећковића, који је о Косову говорио као о „најскупљој српској речи”, или списи појединих црквених великодостојника из тог периода (на пример, Атанасија Јевтића). Исто истраживање потврђује афективно маркирање ове конструкције, и то углавном негативно, иронично-пејоративно, а у малом броју примера и хумористичну употребу. Сматра се да разлоге за негативне ставове према конструкцији *небески народ* у српском јавном дискурсу, при чему се она неретко одређује као *будалаштина, глупост, лудорија, мит, небулоза, флоскула* и слично, треба тражити у њеној политичкој злоупотреби током деведесетих година XX века. У корпусу се бележе следеће потврде:

Још од самог почетка ратова у бившој Југославији, Србима је на Западу, а посебно у САД, приписивана колективна кривица. Томе је, наравно, допринела реторика оних српских политичара и интелектуалаца који су тврдили да говоре у име српске нације: када су се људи који су називали Србе „небеским народом” укључили у протеривање Муслимана из источне Босне, или у опсаду Сарајева и његово гранатирање, било је лако да се на Западу прикажу као демони, а не анђели. // Скрећем разговор на ове теме зато што бих желео да укажем на чињеницу да све оно што се догађало међу нама, ево, на

самом измаку двадесетог века, овај расцеп, није настао само због актуелних неприлика на Косову, већ и због много старијих националних комплекса које и отуда вучемо. Узмите само ону лудорију о Србима као „небеском народу“! Па није то пало са неба. То је наставак вишевековне косовске легенде о опредељењу цара Лазара за „царство небеско“.

За наш медијски дискурс карактеристично је, у контексту патриотизма и очувања (породичних) вредности и манипулативна употреба стереотипних уверења у вези са Балканом (и Балканцима). Истраживања наивне слике света говорника српског језика, спроведена на основу анализе вербалних асоцијација, показују да је Балкан, осим тога што је неутрално одређен као географски простор – полуострво, при чему често и сужено Балкан је исто што Србија профилисан још и као стереотипизирани простор рата, сукоба, страдања. Негативан стереотип балканског мушкарца у српском језику и култури потврђен је и на материјалу асоцијативних тестова и кроз анализу контекста употребе лексеме *Балканац* у јавном дискурсу. Када су у питању карактерне особине, Балканци су профилисани као некултурни, примитивни, необразовани; сирови и груби у односу са женама; конзервативни и хомофобични:

Примећена је и дивергентност у позиционирању говорника српског језика у односу на Балканце, и то: самоидентификација и поистовећивање српског етноса са балканским (ми – Срби – Балканци) или пак дистанцирање од њега, што резултује формирањем опозиција Балкан – Европа; Балканци – Европљани; лоше – добро; примитивизам/неразвијеност – култура/развијеност. Истраживање показује да се ретко на основу језичког материјала профилишу позитивне особине Балканаца (топлина, срчаност, понос, патриотизам), док се приврженост традицији и патријархалност могу тумачити амбивалентно (као афирмативне карактеристике или пак као опозиција развијеном, савременом у колективној представи).

Моћ медија, моћ појединца

Имајући у виду да су медији кључна спрега између појединца и власти, да су одговорни за обавештавање и извештавање, а самим тим и за формирање ставова према свим активностима значајним за друштво у целини, јасно је да су моћна снага и да имају пресудну улогу у заговарању *доброг* и у борби против *лошег*. У том је смислу и важан начин саопштавања, не само у смислу поштовања језичке норме и употребе адекватног језика, не само у смислу поштовања различитих писаних и неписаних закона и етичких кодекса, већ и у смислу репрезентације осетљивих тема, употребе стереотипа, уплива идеолошких и културноспецифичних ставова.

Језичка култура, стандардни језик, норма и друге строге судије

Није свакоме подједнако важан ниво језичке културе саговорника. Међутим, у јавном простору врло се лако уочава ко своме послу приступа професионално управо на основу језичке културе, која је увек део опште културе, те самим тим чини важан сегмент јавног дискурса. Познавање језичких правила јесте основа за подизање културе јавне комуникације, па и комуникације уопште.

Шта то значи?

То значи да особа којој је стало да подигне ниво културе комуницирања треба да зна:

- ✓ да правилно изговара све гласове српског језика,
- ✓ да исправно наглашава слоге у речима,
- ✓ да посебно истакне значајне делове у реченицама које изговара.

У јавно доступном тексту је важно **како** ће оно што желимо да изразимо бити написано.

Пре него што се подсетимо основних правила, подсетићемо се основних предрасуда.

Предрасуда 1:

Језичка култура често се намерно не поштује због уверења да се нешто не може рећи на српском језику, те да се појмови боље и прецизније могу изразити на енглеском језику.

Ово је посебно уочљиво у текстовима који тематизују маркетинг, ИТ технологију, моду, козметику и слично.

Предрасуда 2:

Комуникација која се базира на страним терминима и делимично или потпуно прилагођеним страним речима олакшава споразумевање јер се људи из исте струке боље разумеју. Још чешће: делују стручније.

Не постоји нешто што се може изрећи на енглеском, а не може на српском. Неће деловати паметније нити ће реципијенти боље разумети уколико свој српски језик оптеретимо непримерним и непотребним уношењем страних речи и израза.

*Језик који служи као средство за изражавање мисли
и као средство комуницирања јесте најважнија спона
између човека и света који га окружује.*

Како не треба

Језик у јавности треба да буде лишен појединих особина које се приписују ниском нивоу језичке културе. Најмање негативна појава је **двосмисленост**. Осим примера, попут *Дете ујело прасе* или *Дочек председника*, које понављају домаћи приручници, има и других који се јављају у јавном дискурсу. Врло често су то они са глаголом *сумњати*, па тако реченица *Сумња да га жена вара* може истовремено значити и да он верује и да не верује да му је супруга прељубница. Сличан је, рецимо и пример из корпуса *Сакрила је поклон од бившег мужа*, где није јасно да ли је поклон добила од бившег мужа или не. Међутим, у таквим случајевима контекст решава ствар, па се чак новинари и служе тим средствима како би заинтригирани јавност.

Фамилијаризација је такође једна од негативних особина српског јавног дискурса. Наслови типа

Мило провоцира! // Чеда није видео Слобу // Скроји нам га Влајко // Борисе, ниси фер // Прпа, Чедо

не представљају пример добре новинарске праксе. Није пристојно обраћати се политичарима (иначе једнима од главних актера јавног дискурса) личним именом или чак надимком.

С циљем подилажења јавности новинари неретко посежу за жаргоном. **Жаргонизацију** исказа илуструју следећи наслови и поднаслови:

Диге фрку у јавности // Појавиле су се савршено скоцкане // Звездаши разбили Албанце // Том Круз нашао нову рибу // На гомили Карић, Човић, Каса и Љајић.

Осим жаргона, новинари се често лате и фразеологизама или других клишеизираних израза и стереотипних фраза, па се тако **идиоматизација** јавља у примерима наслова попут следећих:

Кад на врби роди седмица // Оћу своје минуте, нећете да ме преварите
// Сви пљеваљски дилераши // И Срби пушку за свет имају,

где се варирањем у идиоматским конструкцијама и различитим трансформацијама израза постиже својеврстан ефекат. Мада, с не нарочито оригиналним и успешним резултатом.

Јавни дискурс често личи на разговорни језик, а то се постиже **колоквијализацијом**. Она се остварује коришћењем речи и израза који се доминантно јављају у разговорном стилу, и то у његовим реализацијама изван стандардног језика. Другим речима, ту се могу јавити узвици, поштапалице, сленг, позајмљенице, калкови из страних језика (енглеског нарочито), речи из дијалеката и друго. На пример:

Влада има никад мању потрошњу // Има, бре, да победимо // Куку, жено, зар поред Бреда // Власници сумњају да им је рацију сместио градоначелник

На крају, медији и други канали којима се остварује јавни дискурс подлежу свеопштој **вулгаризацији**. Она се не јавља само у виду псовки, већ и других вулгарних израза, на пример, из сленга, уличарског жаргона и сл. Присутан је насилнички однос према актерима јавног дискурса, што се остварује вулгарним и простачким језичким изражавањем. То се види и у следећим насловима:

Опет се трљају // Пеђа поново „трпа“ // Каролина, тако бисмо те... // Севе & Брега секса & снега.

Шта је норма?

Норма је упутство за коришћење језика. Као што упутство за употребу миксера не читамо док се миксер не поквари, не посежемо ни за језичком литературом пре него што нам заиста не буде неопходна.

Може се поставити питање шта ће нам норма када умемо да говоримо. Приметили сте да на крају ове реченице стоји тачка иако је у њеном другом делу питање? То је, такође, једно од правила. Када препричавамо питање, то више није упитна реченица. Она постаје обавештење о питању и зато се завршава тачком.

Сваки језик (чак и дијалекат) има своју правилност, само што ми најчешће тога нисмо свесни или на њих не обраћамо пажњу. Многа од њих стичемо спонтано, са усвајањем матерњег језика, остала учимо у школи и током живота као правила **стандардног језика**.

Другим речима, стандардни српски језик, као заједнички алат формалне комуникације, резултат је поступка нормирања. Прописаном нормом утврђена су правила за његову употребу на свим језичким нивоима, стога он представља узор правилног говорења нашој језичкој заједници и очекивано је да буде заступљен у званичној комуникацији – у школи, у науци, публицистици, медијима – првенствено, дакле, у ситуацијама које подразумевају неки вид јавног говорења. Управо зато што настаје прописивањем правила за његову употребу, стандардни се језик мора учити, будући да се не усваја природним путем, попут матерњег дијалекта.

Стандардни језик је нормирани језички облик који

у одређеној културно-националној средини има функцију

општег средства за разне видове комуницирања.

То значи да стандардни језик задовољава потребе свих функционалних стилова. Према најопштијој подели, постоји пет функционалних стилова: књижевни, административни, разговорни, публицистички и научни.

Када, на пример, кажемо: **Ја би у вези тога и обзиром на то** рекао следеће, норма нас подсети да треба рећи: **Ја бих у вези с тим и с обзиром**

на то рекао следеће. Није норма толико строги судија колико се чини, нећемо бити кажњени ако нешто не знамо или ако негде погрешимо у говору или писању, али је много лепше кад се поштују правила јер омогућавају квалитетнију комуникацију и потпомажу што бољем разумевању, а уз то и осветљавају поједине аспекте личности: културан човек влада стандардним језиком и води рачуна о детаљима, зна да нијансе праве велике разлике, а сви желе да сарађују са културним човеком.

Да ли су језичка средства употребљена у конкретном случају искоришћена мање или више ефикасно како би се јрнела јачна јорука?

Као што постоји бонтон у понашању и одевању, постоји и језички бонтон, а поштовање језичких правила улазе у тај бонтон. Осим што не смемо у бермудама и папучама ући у суд, општину или полицију, у овим институцијама не смемо користити ни псовке ни узвике (*Јао!*, *Куку!*, *(Х)еј, ти!*, *(Х)ало, бре!*) и морамо се служити стандардним језиком, јер наш дијалекат нема баш изразе који су нам потребни, или може довести до неразумевања.

Норма, стога, представља препоруку за узорно коришћење језика, односно својеврсни идеал којем се тежи у формалним говорним ситуацијама.

Владање нормама стандардног језика, које обезбеђује правилност у његовој употреби, кључни је елемент говорне културе. Култура усменог изражавања подразумева, подразумева поштовање језичких норми, а осим тога и поштовање етичких и функционалних норми, као и невербалног бонтона.

Административни стил, односно пословни језик, на пример, осим што поштује правопис и остала језичка правила, лишен је неумесних, вулгарних шала, поштапалица (*бре, брате, брале, сине, значи, заправо, пази овамо, мајке ми, шта сам оно хтео да кажем, како се каже* и слично), викања, псовања и неконтролисаног смејања. Осим ако нас нека шалтерска

службеница баш не испровоцира. Међутим, тада смо ми представници лоше језичке и говорне културе.

Све појаве у језику (као и у моди) деле се на оне које имају стилски значај и оне који га немају (нису стилски релевантне).

Стилистика њиша:

– *Како би гласио назив песме Бановић Страхиња у данашњим новинским насловима?*

Новинар њише:

– *Хладнокрво убиство из страсти: Бановић Страхиња убио супругиног љубавника, њој опростио!*

Историја стилистике показује њен корен у реторици, а Цицерон, најзначајнији представник реторике у Риму, сматра да беседник има троструку улогу: доказује, забавља и управља вољом слушаоца. Колико добрих говорника ми познајемо ако узмемо у обзир све ове важне улоге које он мора остварити? Да ли смо и сами добри говорници? Иако нисмо, вежбом и учењем можемо постати.

У стилу је најбитнији избор језичких средстава у односу на језичку норму. Када погледамо количину потенцијалних синонима за само један често употребљаван придев, какав је придев *леп*, постаје јасније колико је норма, у ствари, флексибилна. Она представља неисцрпан извор могућности за формирање индивидуалног стила!

У различитим ситуацијама потребно је да наше изражавање буде не само лепо (за шта ће нам послужити креативна употреба метафора и других стилских средстава) него и оригинално.

За остваривање тог циља треба се клонити устаљених фраза, неукусних доскочица или шала, клишеа, псовки. С друге стране, некада смо ограничени временски или бројем карактера (словних места), па у таквим ситуацијама треба бити сажет, разумљив и ефектан, што се постиже избегавањем сувишних детаља, понављања, а стављањем акцента на најбитније што се жели пренети.

Дијалекат као основа стандардног језика и овладавања њиме

Када се говори о дијалектима и стандардном језику, често се на њих гледа кроз призму супротности. Широко је распрострањено мишљење да говорници с подручја дијалеката који су послужили као основа за формирање стандардног језика аутоматски говоре „правилно” или „стандардно” само зато што потичу из тих крајева, што доводи до тога да се тим дијалектима често погрешно приписује статус стандардног језика, док се говори који се по својим особинама више разликују од тих говора, па и од стандардног језика, посматрају као дијалекти (што и јесу, али нису само они дијалекти) и за њих се везују одређене негативне конотације и посматрају се као неправилни или мање вредни облици језика.

Међутим, треба запамтити да то што су одређени дијалекти послужили као основа за стандардни језик не чини те говоре стандардним језиком. Они су и даље дијалекти, али са мањим разликама у односу на стандардни језик него што их имају други говори.

Стандардни језик није везан за географско подручје, већ за званичну, формалну говорну ситуацију, а настаје свесним интервенцијама, то јест прописивањем правила за употребу језика.

Сваки говорник, с којег год да је дијалекатског подручја, прво усваја свој изворни (матерњи) дијалекат, кроз интеракцију с породицом и окружењем. На тај начин код говорника се ствара његова имплицитна, интуитивна језичка норма, која се преноси с генерације на генерацију. Ова норма надграђује се експлицитним правилима за употребу језика првенствено путем формалног образовања.

Говорна култура у српском јавном дискурсу

О акценатској норми стандардној српској језика

Акцентатска норма стандардног српског језика, од успостављања, односно од Вука до данас, подразумева четири акцента, који се разликују према квалитету и квантитету, а уз њих и два неакцентована квантитета, од којих су за норму важне постаценатске дужине. Нормативна правила дистрибуције акцената налажу да се силазни акценти могу јавити код једносложних речи или на првом слогу вишесложних, док се узлазни акценти јављају на било којем слогу вишесложних речи изузев последњег. Ова правила заснована су на некадашњем стању у новоштокавским дијалектима.

Када још у школи учимо о акцентима, тај процес често делује као сувише сложен и понекад и апстрактан, па се код великог броја појединаца чак ствара аверзија према овој теми, као и својеврсно предубеђење да је несавладива, а усвајање знања своди се на теоријско, у мери која је потребна да се испуне школске обавезе. На часовима српског језика слушали смо о томе како се акценти реализују у речима, како звуче, где смеју, а где не смеју да се јаве. Чињеница је, међутим, да већина људи никада не размишља о овим правилима док говори, што је сасвим природно. Приликом говорења несвесно примењујемо правила која постоје у нашој свести од најранијег детињства, чак и ако не умемо да их објаснимо или нисмо свесни да их примењујемо.

Међутим, када неко постане професионални говорник – новинар, водитељ, спикер, глумац и слично – очекује се да свом говору у јавном простору посвети додатну пажњу. Професионални говорници не морају, наравно, познавати сваку теоријску појединост, али уместо ослањања на своју језичку интуицију, морају свесно размишљати о начину на који говоре и континуирано радити на усклађивању свог говора с нормативним правилима српског језика.

Треба, такође, имати у виду и то да је (уз незнатне измене) акценатска норма постављена пре два века, те да је данас у одређеној мери различита од онога што је њоме прописано. Дакле, с једне стране имамо нормом

прописана правила која су заснована на некадашњем стању у језику које је данас у одређеној мери анахроно, а с друге употребну норму, која се међу говорницима развијала кроз језик у употреби. Тако, на пример, наши нормативни приручници указују на облике у којима је очекиван изговор постакцентских дужина, док су оне у говорној пракси, то јест у савременом језику, у великој мери редуковане, а понекад се могу доживети и као дијалекатско обележје, иако су, заправо, део прописане норме.

Најчешћа одступања од правила дистрибуције акцената

Најизазовније питање нормативног изговора заправо је место силазних акцената ван првог или јединог слога, што је начелно и најчешћи извор недоумица и одступања од нормативних правила стандардног српског језика када је у питању акценатски језички ниво.

Као један од примера неусклађености прописане и употребне норме навешћемо акценат у појединим типовима речи, најчешће страног порекла, попут:

а) краткосилазног акцената на последњем слогу:

амбијѐнт (уместо амбијџент), аргумѐнт (уместо аргумент), асистѐнт (уместо асистент), дебитѐнт (уместо дебитант), демонстрѐнт (уместо демонстрант), диригѐнт (уместо диригент), докумѐнт (уместо документ), евидѐнтно (уместо евидентно), експеримѐнт (уместо експеримент), елемѐнт (уместо елемент), коефицијѐнт (уместо коефицијент), командѐнт (уместо командант), конкурѐнт (уместо конкурент), континѐнт (уместо континент), матурѐнт (уместо матурант), очиглѐдно (уместо очигледно), парламѐнт (уместо парламент), пацијѐнт (уместо пацијент), пројектѐнт (уместо пројектант), темперѐмент (уместо темпермент) итд.

б) дугосилазног акцената на унутрашњем слогу:

амбасѐдор (уместо амбасадор), инвеститор (уместо инвѐститор), индикѐтор (уместо индикатор), Индонѐзија (уместо Индонѐзија), инкубѐтор (уместо инкубатор), Југослѐвија (уместо Југославија), категѐрија (уместо категорија), композитор (уместо компѐзитор), Македѐнија (уместо Македонија), окупѐтор (уместо окупатор),

опозиција (уместо опòзйџија), пропаганда (уместо пропàгãнда), радијатор (уместо радйјãтор), респиратор (уместо респйрãтор), ретровизор (уместо ретрòвйзор), стабилизатор (уместо стабилйзãтор), телевизија (уместо телèвйзија) итд.,

али и академаца (уместо акãдèmãцã), ватрогасаца (уместо ватрòгãсãцã), губитака (уместо гýбитãкã), задатака (уместо зãдãтãкã), законодаваца (уместо законòдãвãцã), изузетака (уместо изузèтãкã), мушкараца (уместо мýшкãрãцã), недостатака (уместо недòстãтãкã), очевидаца (уместо очèвйдãцã), података (уместо пòдãтãкã), појединача (уместо појèдйнãцã), полицајца (уместо полицãјãцã), станодаваца (уместо станòдãвãцã) итд.

Правила дистрибуције акцената експлицитно прописују то да се силазни акценат не може остварити на унутрашњем слогу, а да на се последњем акценат никада не реализује, стога би једино наведени обрасци који подразумевају краткоузлазни акценат (и поста акценатску дужину) на означеним местима били нормативни у датим примерима. Међутим, овакво акцентовање најчешће није блиско језичком осећају савремених говорника стандардног српског језика, те га доживљавају неприродним, називајући га „чудним”, „смешним”, акцентом који „пара уши”, који се „нигде другде не може чути, осим на РТС-у”, „РТС-овским” и слично. Куриозум је да нормативан акценат, иако се може чути и на другим телевизијама, и то све чешће, говорници везују искључиво за Радио-телевизију Србије.

Овакав начин акцентовања, дакле, често изазива негативне реакције говорника и утисак је да они у њему уочавају неку врсту језичког елитизма. У употребном стандарду, који је близак и заснован на језичком осећају савремених говорника, претходно наведени примери имаће силазне акценте на унутрашњим слоговима, или на последњем, што ће бити изворно место акцента у тим речима, ако су страног порекла, стога говорницима звуче природно.

Какав је однос медија према акценатској норми стандардној српској језика?

Најдиректнија и свакодневна континуирана веза између званичног говора и говорника јесу медији. Стога би говор који је у њима заступљен требало да буде узоран у свим својим сегментима, и формално и садржајно, па тако и у погледу акцентуације, будући да утиче на изговор осталих говорника српскога језика јер су му свакодневно изложени. Свака телевизија, као јавни сервис, има одговорност према језику, па би било очекивано да се свест о поштовању норме одражава у језику који се у њиховом програму емитује. Нас је занимало каква је ситуација у пракси, то јест какав је однос медија према прописаној акценатској норми стандардног српског језика, па смо у оквиру пројекта *Јавни дискурс у Републици Србији* спровели истраживања која би нам то показала. Истраживања су спроведена на материјалу кратких информативних емисија телевизија из следећих градова: Београд (РТС и ТВ Курир), Бор (РТВ Бор), Вршац (ТВ Банат), Звечан (ТВ Мост), Јагодина (ТВ Коперникус), Ниш (ТВ Белами), Нови Сад (РТВ Војводина), Параћин (Канал М РТВ), Суботица (РТВ Суботица), Ћуприја (РТВ Поморавље), Ужице (ТВ Лав плус), Шабац (РТВ Шабац). Резултати ових истраживања показали су да упркос тенденцијама спикера, које су врло приметне, да свој говор ускладе с нормативним правилима акцентовања, то не чине сасвим доследно. Погледајмо примере које смо забележили на РТС-у, који важи за телевизију која се у великој мери залаже за придржавање нормативних правила, уз подршку лектора, што је данас реткост у медијима:

Ево и какве су реакције **пацџената** и здравствених радника на виртуелног **асистента**...

Индонезија са економским растом од 6,4 одсто је међу најстабилнијим светским економијама [...] **Индонезија** је пример земље која расте преко очекивања.

У вечерашњој емисији: Северна **Македонија**: да ли су Бугари били **окупатори** или **администратори**?

Претходни примери илуструју да, иако свест о нормативним правилима постоји, као и тежња да се норма реализује, она није усвојена на

системском нивоу. Ипак, сматрамо да изложеност нормативним акценатским моделима може допринети бољој рецепцији таквих примера код слушалаца, то јест говорника.

Треба напоменути да, иако се ставови у науци када је у питању ревидирање норме разликују, има истраживача који се залажу за то, као и истраживања у којима је показано да увођење дублетних облика код претходних примера не би изазвало нарушавање система.

Хиперкоректан изговор

У савременом језику, тј. у употребном стандарду неретко се могу чути **хиперкоректно** изговорене речи. До оваквог изговора долази услед неадекватне примене нормативног правила. Она се јавља када говорник, покушавајући да говори правилно, услед неадекватне примене нормативног правила произведе облик који није у складу с нормом.

Погледајмо примере: **одрђавају** (уместо **одржавају**), **дтварају** (уместо **отварају**), **дтворили** (уместо **отворили**), **пандемија** (уместо **пандемија**), **пдвехати** (уместо **повехати**), **пдржимо** (уместо **подржимо**), **прдврнула** (уместо **преврнула**), **прдсторије** (уместо **просторије**), **рдзвјати** (уместо **развјати**), **тестирали** (уместо **тестирали**) итд.

Претходним примерима можемо условно придружити и шире распрострањене облике које говорници не доживљавају као хиперкоректне, будући да су врло заступљени и блиски њиховом језичком осећају: **амерички** (уместо **амерички**), **еколошки** (уместо **еколошки**), **медицински** (уместо **медицински**), **некадашњи** (уместо **некадашњи**), **технолошки** (уместо **технолошки**), али и **трдоар** (уместо **тротдор**), **коридор** (уместо **коридор**) итд.

У претходним примерима можемо уочити потенцијалну тенденцију говорника да узлазни акценат измештају с унутрашњег на први слог, али, да би се утврдили прави узроци ове појаве, потребна су детаљна истраживања. Начелно, најчешћи узрок хиперкорекције је недовољно познавање норме или неправилна аналогија, то јест угледање на друге речи или облике речи.

С друге стране, постоје и примери чији хиперкоректан облик настаје по другачијем обрасцу, где се пак акценат помера с првог слога на унутрашњи, попут **тужилáштво** (уместо **ту̀жилаштво**).

Речи које обично не носе акценат̄

У српском језику постоје и речи које не могу бити носиоци акцената и оне се називају клитикама.

Клитика стоји испред или иза акцентогене речи и заједно с њом чини једну акценатску целину, а с обзиром на позицију у односу на акцентогену реч, клитике се деле на проклитике и енклитике.

Проклӣтике

Проклитика стоји испред акцентогене речи и заједно с њом чини акценатску целину. Ту спадају предлози, везници и речца *не*.

Акценат се са силазно акцентоване речи преноси на проклитику. Према Вук–Даничићевој ортоепској норми било је обавезно да се силазни акценти доследно преносе на предлоге и везнике, а данас говорници овај процес осећају као архаично и дијалекатско обележје. У савременом језику преношење силазног акцената на проклитику своди се углавном на акцентовање речце за негирање код глагола и одређених облика изведених од глаголских, и оно је према норми стандардног српског језика обавезно (*во̀лим > нè во̀лим; рèче > нè рече; прѝчāш > нè прѝчāш*).

Акценат се, дакле, преноси искључиво са силазно акцентованих речи. Тако, на пример, у првом лицу једнине презента глагола *моћи* у негацији имамо облик (ја) **не мòгу** (< мòгу, уместо распрострањеног (ја) **нè могу**), док ће треће лице множине презента овог глагола гласити (они) **нè могу** (< мòгу).

Енклӣтике

Енклитике су ненаглашене речи које стоје иза акцентогене речи и чине с њом акценатску целину. Ту се убрајају:

1. глаголске енклитике

- краћи облици глагола *јесам* (*сам, си, је, смо, сте, су*);
- краћи облици презента глагола *хтети* (*ћу, ћеш, ће, ћемо, ћете, ће*);
- краћи облици помоћног глагола *бити* у аористу (који служе за грађење потенцијала) (*бих, би, би, бисмо, бисте, би*).

2. заменичке енклитике

- краћи облици личних заменица за прво, друго и треће лице једине и множине, за сва три рода, у генитиву, дативу и акузативу (Г јд. *ме, те, је*; Г мн. *нас, вас, их*; Д јд. *ми, ти, му, јој*; Д мн. *нам, вам, им*; А јд. *ме, га, је, ју*; А мн. *нас, вас, их*);
- краћи облик повратне заменице – рефлексив *се*;
- везничко-упитна речца *ли*.

Акцентску целину може чинити акцентована реч и једна (Писао *је*.) или више енклитика (Писао *јој је*. Они *су их се* наслушали.). Иако је ред речи у српском језику у начелу слободан, када су у питању енклитике, постоје правила у њиховој дистрибуцији у реченици с обзиром на редослед и положај који заузимају у оквиру акцентске целине.

Енклитике се, према одређеним правилима која се у стандардном српском језику, како говореном, тако и писаном, морају поштовати, групишу уређеним редоследом. Оне се по правилу везују за прву акцентогену реч или синтагму која је на самом почетку клаузе (= правило другог места).

У реченици се распоређују на основу утврђених правила: морају стајати иза зависних и напоредних везника, осим везника *и, ни, а* (Много је читала, да *би* боље разумела лекцију) и иза упитних и односних речи (Кога *сте* позвали?). Такође, речца *ли* увек мора стајати на другом месту у реченици: иза глагола (Знаш *ли?*), упитних речи (Куда *ли* су кренули?), везника (Ако *ли* пожуримо, стићи ћемо на време.) и фокуса у узвичним реченицама (То *ли* је тај проблем!). Енклитике не смеју стајати на почетку реченице, изузев глаголске (*Је* ли све било како треба?), иза паузе, запете, односно знакова интерпункције, као и иза предлога.

Реченични акценат

Реченични акценат представља наглашавање одређене речи у оквиру реченице како би се истакао њен значај у односу на остале и тиме исказала одређена информација. У комбинацији с интонацијом, реченични акценат утиче на значење и интерпретацију реченице. На пример, једна реченица може имати различита значења у зависности од тога која реч је наглашена:

Градоначелница је јуче најавила изградњу школе. (неутрална информација)

Градоначелница је јуче најавила изградњу школе. (а не неко други)

Градоначелница је јуче најавила изградњу школе. (а не прекјуче или данас)

Градоначелница је јуче најавила изградњу школе. (најавила, а није започела)

Градоначелница је јуче најавила изградњу школе. (а не реновирање)

Градоначелница је јуче најавила изградњу школе (а не неког другог објекта)

Зашто је важан реченични акценат?

Правилна употреба реченичног акцента важна је за јасну комуникацију и говорну културу. У јавном говору, на пример, погрешно наглашавање може довести до погрешне интерпретације.

Правилно позиционирање реченичног акцента требало би да омогући да реченица логички и смислено прати ток мисли. У том смислу, пожељно је избегавати интонацију која може деловати вештачки и(ли) преглумљено, јер може негативно утицати на саджај који се презентује. Уместо тога, водитељи/спикери треба да сегментирају реченицу у складу с њеним значењем и једноставно – током мисли, наглашавајући кључне делове на природан начин.

Погледајмо пример погрешног наглашавања, у којем су се енклитике нашле у неоправданој улози носиоца акцента:

НАШ саговорник каже да опозицији није место **У** првим редовима, али да треба да буду **НА** протестима.

Где би се нашао реченични акценат, а да реченица добије прави смисао?

*

На крају овог поглавља можемо се запитати – ко би данас у српском јавном дискурсу представљао узор правилног и примерног говорника?

Како звучи, како се каже, а како се заправо пише?

Да ирилатодимо...

Од времена Вука Караџића до данас за српски језик важи правило *Пиши као што говориш, читај како је написано*. Међутим, некада то и није баш случај. Општепознато је да правила у језику имају своја одступања, па тако, рецимо, спојев *дс* и *дш*, по традицији остају неизмењени у писању, нпр. *одсечан*, *председник*, *сродство*, *одитета*, *подишишати* (мада је стварни изговор са [тс] односно са [тш]), а аналогно томе, пише се *ђ* у *вођство* (од *вођа*), мада је изговор [воћство]. Чини се да ово одступање од једначења по звучности већина у писању поштује, међутим проблеме праве нове речи. Наиме, у многим новим и новијим речима групе сугласника *дс* и *дш* пишу се, иако се не изговарају. На пример: *субполаран*, *подтекст*, *постдипломски*, али и *подкаст*, с образложењем да би ту једначење донекле угрозило препознатљивост речи.

У позајмљеницама које су већ дуго у српском језику до промене долази не само у говору већ и у писању, на пример: *фудбал* (од *football*), *рендген* (од *Röntgen*), али се релативно новије и најновије позајмљенице најчешће пишу без једначења, на пример: *брејкденс* (од *breakdance*), *драгстор* (од *drugstore*), али и *Фејсбук* (од *Facebook*) или *хедхантер* (од *headhunter*) и слично, према изворном писању. То не значи да је с новим речима дошло до трајног и системског нарушавања. Напротив, гласовне промене настављају да се спроводе и даље, о чему сведоче и неке најновије речи, на пример: *брегзит* (од *Brexit*), *бејџамп* (од *base jump*) и друге.

Уз наведена одступања у писању од једначења по звучности и једначење по месту изговора не одражава се у писању неких сложених речи домаћег, на пример: *једанпут*, *ванбродски*, или страних речи, на пример: *маскенбал*.

Нажалост, није мали број погрешних примера у медијима:

Ове године у априлу, обележили су 185. година од оснивања, уприличена је изложба старих фотографија и **маскембал**. // Атмосфера је највише **подсећала** на **маскембале**, а сви окупљени су на себи имали барем неки британски детаљ. // Карневал или **маскембал** у Венецији, одржава се сваке године у том италијанском граду.

А да мало појачамо?

Особина се најчешће приписује придевом, а да се она појача, користе се компаратив и суперлатив. Придев *строг*, рецимо, има компаратив *строжи*. Погрешан је облик *строжији*, који се често може чути и или прочитати у нашем јавном дискурсу, на пример:

Беч остаје при **строжијим** епидемијским правилима. Власти аустријске покрајине и града Беча донеле су одлуку да продуже важеће, **строжије**, епидемијске мере и после 23. октобра. Ако мере буду неделотворне, могуће је увођење још **строжијих** ограничења. // У једном од **најстрожије** чуваних затвора двојица осуђеника успели су да побегну.

Придев *висок* има компаратив *виши*, а нису исправни облици *вишљи* нити *височији*.

После тога лећи или сести, али тако да ноге буду **вишље** од главе. То је добар одмор за ноге и цео организам. // Из тог разлога, у случају да нађете младунца на земљи, најбоља помоћ коју можете да му пружите је да га попнете на неку **вишљу** грану дрвета. // Очекиване **вишље** температуре ваздуха утицаће на појаву топлијих и блажих зима, али и сушнијих летњих месеци. // **Височије** особе имају брже оштећење периферних нерава и чешће имају дијабетесну полинеуропатију. // У сваком случају, у њеној песми планина је **височија**, пространија и тајанственија него у стварности.

Придев *чист* има компаратив *чистији*, а не *чишићи*.

Придев *грдан* има компаратив *грђи* или *грднији*.

Прилог *радо* има компаратив *радије*, суперлатив *најрадије*, а не *рађе*.

Придев *близак* има компаратив *ближи*, а у преносном значењу може бити и *блискији*, на пример:

Смит је остао заробљен у својим најинтимнијим менталним сликама и није успео да са својом партнерком оствари **блискији** контакт. // Следе вам романтични тренуци са њом. Сада обоје знате шта можете једно од другог да очекујете. Постајете још **блискији**, размишљате о заједничкој будућности.

Где постоји непостојано А? Је ли Л или О?

Већ овде **читаоц** може да закључи да ће се њихове судбине даље кроз песму сусрести. // Постоје стотине начина да **гледаоц** зна да је неки додатак старом објекту нов, а не део оригинала, без потребе да се иде на контраст.

Иако се чини да је већ давно усвојено правило да именице са суфиксом *-лац* типа *посетилац*, *слушалац* имају непостојано *а* само у номинативу једнине и генитиву множине (*посетилаца*, *слушалаца*), из наведених примера јасно је да огрешења таквог типа у јавном језику нису реткост. Ваља се подсетити да у свим другим облицима тих именица нема непостојаног *а*, а *л* испред *ц* прелази у *о* (*читалац*, *читаоцу* и тако даље). Према томе, код именица типа *читалац* нису исправни облици са *-о-* у номинативу једнине, на пример: *читаоц*, *вршиоц*, *ствараоц*, *тужиоц*, *таоц*, нити у генитиву множине, на пример: погрешно је *много читаоца*, *тих вршиоца*, *свих ствараоца*, *неколико тужиоца*, *више таоца* и слично.

Није исправан облик *подеок*, на пример:

Постоји тенденција да температура пређе десети **подеок**, те услова за снег у градовима неће бити. // Жива у термометру данас неће прећи 31. **подеок**,

већ је правилно *подељак*, поред ређег *поделак*.

Исправно је *молебан*, *молебна*..., а не *молебан*, *молебана*... Молебан се служи често, у разним приликама и на *молебнима* се увек окупи велики број верника. Сама реч потиче из црквенословенског језика, дакле, пореклом је стара, али се тек у последње време активно употребљава, отприлике последњих петнаестак година. Има значење *пригодног*

молитвеног обреда. А пригоде су разне и бројне. Треба истаћи честу погрешну употребу ове речи у различитим падежима, па тако, на пример, читамо у новинама следећи наслов: *Више од 100 верника **на молебану** за престанак кише*. Наиме, у речи *молебан* долази до гласовне алтернације непостојано *а*, те тако ова реч у номинативу гласи **молебан**, у генитиву **молебна**, дативу **молебну** и тако даље. У номинативу множине гласи **молебни**.

Предлог *с* или *са* има два наведена лика.

Са (а не *с*) употребиће се да олакша изговор омогућавањем да се избегне нагомилавање сугласника, затим да омогући комуникативно истицање, да омогући благозвучност (еуфонију) која се постиже појачаном употребом вокала. Даље, *са* може бити израз индивидуалности или одређене функционалне стилизације исказа, а често служи да омогући постизање потребног ритма стиха.

С (а не *са*) употребљава се у одређеним фиксним изразима, на пример:

с времена на време, с једне стране, с друге стране, с јесени, с колена на колено, с коца и конопаца, с краја на крај, с ноге на ногу, пасти с ногу, с ову страну, с ону страну, с мене (на) на уштан, с неба па у ребра, с обзиром на, с поштовањем, с пролећа, с пута, с руке на руку, у вези с тим

У таквим конструкцијама употребљава се искључиво облик *с*, а облик *са* тада не треба употребљавати.

Осим код устаљених израза, правило о избору облика *с* или *са* чврсто је када се *с(а)* нађе испред речи које почињу на *с*, *з*, *ш*, *ж* или сугласничким групама *кс*, *кћ*, *кш*, *пс*, *пч*, *пш*, *чк*, *чл*. Тада се обавезно употребљава облик *са*, на пример: *са Срном, са земље, са шешира, са жабе, са Ксенијом, са кћери, са психом, са пчеле, са пиенице, са чланом*, као и испред облика *мном* – *са мном*.

Никада се не пише предлог *с* са апострофом, тј. као *с'*. На пример, на крају мејла треба писати *с поштовањем*, а не *с' поштовањем*.

Речи – и старе и нове!

Имена и називи

Жена, дама, ѿсојођица, ѿсојођа – а ѿрофесор?!

Друштвено-политичке околности неминовно утичу на језик, па је тако и тенденција увећавања броја *социјалних фемининатива* део развоја српског језика. Социјални фемининативи су речи које означавају професије, занимања, функције, титула и звања жена, на пример: *васпитачица, учитељица, управница, деканка/деканица, професорка/професорица* и слично, за разлику од биолошких фемининатива типа *голубица, слоница, вучица* итд. Број оваквих нових речи спонтано се повећава у складу са мењањем улоге жене у друштву, па тиме и у самој језичкој слици света. Ширење социјалних фемининатива у савременим језицима одражава чињеницу да су данас у већем делу света друштвено и правно, а у извесној мери и реално изједначене с мушкарцима.

Социјални маскулинатив, с друге стране, термин је који означава професије, занимања, функције, титула и звања мушкараца, на пример: *учитељ, управник, декан, директор*. С друге пак стране, социјални маскулинатив има функцију и обележавања родно неутралних облика, који означавају само врсту статуса или делатности, на пример, *академик, диригент, судија*, као и када информација о полу особе није релевантна, на пример, *Овај уибеник намењен је студентима Правног факултета, Састанку присуствују представници синдиката или Пре операције обавезан је преглед анестезиолога, Она учи за лекара*.

Што се тиче употребе фемининатива у односу на маскулинативе, често се истиче могућност именица мушког рода да означавају општи род, односно да служе као назив целе класе, а да су именице женског рода додатно обележене у односу на њих – оне могу изражавати само особе или животиње женског пола, на пример, *Свечаном пријему бруцоша присуствовали су сви студенти прве године* или *На Тари има медведа*. Међутим, означавање општег, неутралног рода некада се може односити и на именице женског рода, које примарно означавају бића женског пола, на

пример: *Не подносим мачке* или *Политичке проститутке увек се приклањају странкама на власти*. Без обзира на ове примере, доминанта је ситуација да је мушки род генерички, односно да се маскулинативи и фемининативи налазе у односу надређен и шири појам наспрам и подређеног и ужег појма.

Треба имати у виду и да маскулинативи могу бити маркирани у односу на фемининативе. Нема многих примера, али један од њих је *медицинска сестра* : *медицински брат*. Доказ је да чак оптерећујуће својство утиче на креирање новог назива, који је, опет, мушког рода, а то је *медицински техничар*.

Од занимања и звања у граматички мушком роду која се подједнако односе и на мушкарце и на жене, као што су *преводац, судија, гинеколог, хирург, дипломата* све чешће се последњих година праве посебни облици за жене. Унутарјезички разлози настанка ових речи налазе се у све већој комуникацијској потреби за именовањем жене као све важнијег субјекта друштвених односа у савременом свету. А што се спољашњих разлога тиче, у српском језику најјачи подстицај стварању социјалних фемининатива дошао је током последњих деценија, поготову у првој деценији XXI века, захваљујући промени политичког и идеолошког система.

Зашто треба употребљавати родно осетљив језик?

Олакшава споразумевање – С обзиром на то да данас жене обављају послове који су некада обављали само мушкарци, данас када о њима говоримо, употребљавамо женски облик њихових занимања или функција, нарочито ако их оне посебно одређују, што је такозвана референцијална функција, на пример: *Знаш, видела сам ону пилоткињу о којој си ми причала* или *Водила сам јутрос дете код лекара, па је и наша педијатрица потврдила да је вирус у питању*.⁴ Лингвистички разлог за употребу оваквих облика је прецизност, па се њима избегавају евентуални неспоразуми. Рецимо, у једном тексту налази се оваква реченица: *Полиција је током истраге дошла до доказа који недвосмислено указују на сумњу да је*

⁴ Обратити пажњу на то да ће се увек употребити форма *код лекара*, а не *код лекарке*, без обзира ког је пола лекар. Прво, јер је то специфична конструкција, у којој је категорија род потпуно редувантна (сувишна) информација, стога остаје неутрална.

Рогановић извршилац. А Рогановић је у ствари – једна бибиситерка. Дакле, елементи родно сензитивног језика попут женских облика занимања, титула и функција, могу спречити евентуалне неспоразуме у говору.

Међутим, није увек довољно само додати наставак за облик, на пример: *доктор – докторка, јунак – јунакиња* и тако даље, јер у српском језику постоје и парови речи који имају различито значење у зависности од наставка, на пример: *домаћин – домаћица*. Значења ових речи свакако се разликују, а та разлика је производ патријархалне поделе улога у домаћинству, па се овде јавља потреба за новом речју. Такав проблем праве, рецимо, и *секретар* и *секретарица*, па би упомоћ могла прискочити *секретарка*. Лингвистичким речником речено, потребна је интервенција у креирању корпуса језика родне равноправности.

Такође, постоје именице где није могуће направити женски род, на пример, именице које се завршавају на *-фоб*, као *хомофоб*. Ипак, у великом броју случајева додавање суфикса јесте могуће.

Афирмише родну равноправност – Родно осетљив језик има елементе којима се подстиче равноправност мушкараца и жена и подразумева њихову употребу. То су речи које не вређају друге и другачије, изрази који нису дискриминаторни, употреба средстава етикетања – ословљавања, обраћања и поздрава, а с тим у вези је и употреба назива за занимања, титуле и звања жена, о којима се највише води полемика у јавности. Нажалост, о другим наведеним средствима ретко се говори, а она представљају много важнију тему од фемининатива.

Као и сваки језик, и српски језик има средства којима се исказује поштовање, уважавање, толеранција. Важно је да та средства буду често употребљавана, а да говор мржње, увреде и псовке буду искључени из комуникације, ако не могу у целини, а оно макар у јавном дискурсу. Средства којима се подстиче родна равноправност јесу све оне речи и изрази помоћу којих се отклањају родни стереотипи, а један од њих је да су нека занимања или послови само за жене, односно искључиво за мушкарце, па је пожељно да се не наводи само професија, већ да и пол буде видљив. Да ли ћемо рећи да је *Јелена Петровић декан* или је *Јелена Петровић деканица* или *деканка*, мање је важно. Важно је да ми искажемо да Јелена Петровић

може да буде на функцији декана, те да јој пол не смета у томе. То можемо учинити навођењем личног имена или назива за титулу у женском роду. Да напоменемо, у овом случају исправно је рећи и декан и *деканка* и *деканица*, као и *професорка* и *професорица* – то су дублети. Међутим, у административној употреби назив за титулу, звање, занимање и даље је углавном маскулинатив.

Промене у језику, како је речено, најчешће су у вези с променама у друштву, и тај је утицај по правилу двосмеран. Друштво тежи равноправности или се спроводи политика родне равноправности, и због те тенденције треба посебно обратити пажњу на то да се језик у јавној употреби ослободи стереотипа, у овом случају родних. Патријархалне улоге се морају превазићи, а оне су у језику врло очигледне. То нема везе с фемининативима, али има везе с тим да када муж убије жену, о томе се пише као о злочину из љубави или страсти, а када жена убије мужа, то је онда језив злочин, стравично убиство и слично. Или када се каже да муж *помаже* жени око деце, као да су деца само брига жене. Или да се пише о разводу као бесу, незајажљивости, промискуитету жене, док је муж најчешће остављен и *жртва развода*. Или када се политичарка пита како усклађује каријеру и родитељство, док њен колега неће никада добити такво питање, јер је „нормално” да мушкарац буде и политичар и отац, док је очекивано да жена жртвује једно од та два. Суфикси и наставци за род мање су важни од ових тема.

Веза медија и друштва је нераскидива и види се као одраз у огледалу. А медији, и када је реч о родној равноправности, али и другим важним темама, само треба да поштују новинарски кодекс и да увек буде истакнут циљ новинарства – а то је правовремено и објективно изражавање. Језичка средства и језичко благо само у том случају служе да помогну, никако не треба да одмажу у постизању наведених циљева.

У чему је проблем?

Нове речи – први је проблем што су ово нове речи. *Професорка*, *министарка*, *премијерка* само су нека од звања које је друштво прихватило и фреквентно се употребљавају у свакодневном говору. Међутим, на пример: *војнициња*, *гинеколошкиња*, *конзулка* наилазе на отпор. Због чега?

Отпор постоји зато што су то нове речи. Слично као са англицизмима и другим речима страног порекла. Друштво ће се на њих постепено навићи, као што се навикло на именице *компјутер* и *сако* или *блејзер*, глаголе *штрикати*, *скенирати* или *бинцовати*, прилог или придев *онлајн* и друге. Фреквенцијом се распрострањује нека реч, па потом постаје уобичајена.

Још увек постоји мишљење у јавности да, рецимо, називи неких занимања у женском роду наводно „парају уши” и „нису у духу српског језика”, на пример: *педагогица*, *јавна извршитељка*, *суткиња*, *лингвистикња* и др. Међутим, гледајући граматичке могућности српског језика, међу њима не постоје језички изрази који не одговарају духу српског језика, већ је реч о томе да сваки такав израз мора проћи пут до потпуног прихватања у оквиру говорне заједнице. На пример, у широкој употреби је израз *куварица*, док је израз *шефица* мање заступљен. Ове две форме, које носе потпуно исти наставак за род, разликују се само по томе што је *куварица* ознака за занимање традиционално намењено женама, док је *шефица* ознака позиције које у новије време почињу да заузимају и жене. Исти случај је и са *психолошкињом* и новоформираном *војницињом*. Осим замерки да ове речи нису у духу српског језика, многи истичу да оне звуче ружно или да подсећају на хрватске новотворенице, што је крајње субјективни став и однос према појединим речима, а то ни у ком случају не може бити критеријум за нормативну прихваљивост неке речи.

Упливи стереотипа – У српској култури позната је Нушићева комедија „Госпођа министарка”, при чему реч *министарка* реферише на министрову супругу, а не на жену министра, а на основу прочитаног дела и гледаних представа, носи и друге стереотипне упливе (покондирена, лакомислена, склона сплеткама итд.). Стога се, на пример, догодило да је једна од министарки на конференцији за штампу инсистирала да јој се новинар не обраћа употребом речи *министарка*: „Ја нисам министарка, ја сам министар!”, желећи да направи отклон према стереотипној представи. Међутим, наши речници бележе оба значења (чак и описни речници чија је грађа стара неколико деценија), тако да нема разлога инсистирати на једнозначности у оваквим примерима, а нарочито за тако нешто нема разлога у директном обраћању, где нема места за двосмислице.

Патријархалне вредности – У једном делу јавности постоји отпор према променама које подразумевају родну равноправност у друштву, а родно осетљив језик, као што је речено, јесте језик којим се она промовише. Истраживања показују да они који подржавају патријархалне вредности у друштву углавном се негативно односе према родно осетљивом језику.

Нестабилност српског језика – Део стручне, па и шире јавности забринут је да ће ове нове речи утицати на стабилност норме српског језика, да ће негативно утицати на језичку културу, те да ће учинити књижевни језик разговорним и колоквијалним, а изражавање непристојним и баналним. Међутим, постојање, па и употреба неких речи не може снизити ниво културе једног језика и његових говорника, већ је то у вези са сврсисходношћу употребе одређених речи и израза. У савременом српском књижевном језику у усменом изражавању, у разговорном, књижевноуметничком и публицистичком стилу нови социјални фемининативи су обично прихватљивији него у другим стиловима, на које се временом такође могу проширити ако би били неопходни. Наравно да такве процесе не треба вештачки или присилно ни убрзавати ни успоравати.

Што се правописа тиче, ту промена неће бити, али се у говорној етикецији примећују промене, а то значи приликом обраћања, ословљавања, нечијег представљања. Међутим, то ни на који начин не угрожава, нити ће угрозити систем српског језика. Али извесна несигурност код говорника постоји, па често, рецимо, новинари нису сигурни да ли да неку женску особу представе као редовног професора или редовну професорку неког универзитета. Постоје два решења – или се одлучити за једну опцију – задржати мушки род као неутрални или употребљавати женски род, или пак упитати саговорницу како жели да буде представљена.

Међутим, није ни онда све једноставно. Све чешће се чује *професорка докторка*, али ове титуле се углавном виде у писаном језику, и то као скраћенице, тако да тешко да ћете неког мушкарца назвати доктором, на пример, *професоре докторе Петровићу*, него ћете му се обратити или са *професоре* или са *господине*. Када се *др* или *доктор* односе на доктора наука, обично не добијају место непосредно испред презимена, нити је уобичајено да се употребљава самостално, на пример, не треба научни

степен доктор (наука) употребљавати као у следећем примеру: *Шта мислите, докторе, о пореклу Словена?*

Уџбеници у Србији, и то не само за учење српског језика, поштују родну равноправност већ дуже време, и то на два начина: формама *ученици/-це* или *је прочитао/-ла*, што је ретко и мање важно, али и садржајима којима се подстиче родна равноправност и избегавају стереотипи, на пример: да и мушкарци и дечааци, рецимо, обављају кућне послове или да су неке жене подједнако успешне или биле успешне у науци, уметности или дипломатији као и њихови савременици мушкарци, уз најчешће неравноправне услове.

Пракса и могућности

Родно осетљив језик јесте језик у којем је категорија рода јасно видљива и који у себи не садржи експлицитне ни имплицитне увредљиве или дискриминишуће изразе. Али, с друге стране, не треба сметнути с ума да је родно неутралним средствима обухваћен и мушки и женски род.

Има више начина како могу да се формулишу женски називи занимања и титула. Пре свега, постоји родно неутрална формулација: *лекар, возач, професор, људи* и тако даље. Овакав начин навођења занимања користи се када се говори уопштено о неком занимању, на пример: *У Турској отпуштени скоро сви професори универзитета.* У овом случају мушки род има општи карактер и претендује да обухвати оба рода, па представља немаркирану категорију која у себи садржи и женски и мушки род.

Други је начин да за занимање, функцију или титулу искористимо творбене могућности српског језика, тако што додајемо наставак на неутралан облик, нпр. *професорка/професорица Јована Ивановић.* Постоји више суфикса помоћу којих се може оформити родно осетљив назив занимања, а који ћемо суфикс користити зависи од наше интуиције за језик, али и од језичке праксе која је неки суфикс учврстила као уобичајен.

Поред суфиксалног наставка родно осетљив назив занимања могуће је формирати тако што се испред назива занимања стави реч *жена*: *жена пилот, жена хирург.* Овакав начин писања преузет је дословним

превођењем са енглеског језика, такозваним *калкирањем*. Наиме, енглески језик нема уткану категорију рода у именице, па је додавање речи *жена* једини начин да се изрази род у називу занимања. Суфиксално додавање, односно „именичка моција” више одговара природи српског језика, док је стављање речи *жена* испред занимања прихватљиво када за неко занимање још увек не постоји родно осетљив назив, као што је у примерима *пилот* и *хирург*.

У медијском дискурсу, када се пишу имена и презимена жена, постоји пракса да се пише само презиме, а изостави име. Овакав начин писања обично се оправдава уштедом простора, па бележимо примере: *Обама је говорио на скупу присталица Клинтон у Филадельфији; Клинтон је изјавила за Си-Ен-Ен да очекује да ће наставити кампању ове недеље; И Клинтон и Трамп обећали су да ће ускоро објавити нове информације о свом здравственом стању*. Иако су презимена женских особа по правилу непромењива, за разлику од презимена мушких лица, новинари превиђају да се падежни односи у том случају могу исказати увођењем личног имена испред презимена. Дакле, *од Зоране Михајловић, од Ане Брнабић* и слично.

Уколико се презиме женске особе пак употреби самостално, падежни однос се може исказати обликом присвојног придева изведеног наставцима *-ева/-ова* или наставком *-ка*, нпр. *Јовановићева* и слично, и тада би презиме имало придевску промену, на пример: *Узели смо уговор од Јовановићеве*. Некада се, у разговорном језику, из коришћеног облика разазнавао брачни статус, па би *Јовановићева* била неудата, а *Јовановићка* би била она удата, чији се муж презива Јовановић. Данас је такво одређивање застарело. Међутим, треба нагласити да се облици презимена с наставком *-ка* махом одржавају у колоквијално-фамилијарном говору, на пример: *Катићка, Пејићка* и слично.

Међутим, први тип женских презимена присутан је и у данашњем обавештавању, на пример: *Клинтонова је рекла да поштује Трампову децу; Трамп рекао Клинтоновој: Била би у затвору да сам ја на власти! Меркелова је за потпуну забрану бурке, иако обе ове политичарке носе мужевљева презимена, прва садашњег, а друга бившег мужа. Меркелке у новинама нема, а клинтонка је тек назив за мову, додуше врло опасну.*

Свакако, не треба подлећи утиску да је изостављање личног имена уз непроменљива женска презимена одлика родно осетљивог језика (на томе не инсистирају ни највеће присталице феминистичке лингвистике), те треба избегавати примере попут:

Сребро за **Божанић** на ОИ младих у Буенос Ајресу. Репрезентативка Србије у теквондоу **Надица Божанић** освојила је сребрну медаљу на Олимпијским играма младих у Буенос Ајресу. **Божанић** је освојила четврто одличје за Тим Србије у Аргентини. // Према речима **Михајловић**, инжењери и фирме ангажоване на тој деоници раде даноноћно. „Неко је одобрио да се лоши материјали уграде, али тиме нека се бави тужилаштво, наше је да учинимо да пут буде оперативан”, изјавила је **Михајловић**. // Како се види на снимку који је објавио систем за транзит, **Ивић** је зауставила аутобус, истрчала из њега и ухватила дете. // За понедељак је у Бриселу предвиђен сасатанак Харадинаја и других високих званичника Косова с **Могерини** у оквиру процеса спровођења Споразума о стабилизацији и придруживању Косова и ЕУ.

Постоји још један начин писања властитих имена и презимена жена који се повремено среће у новинским текстовима. У питању је писање имена жене без презимена, па читамо наслове: *Ангела је рекла своје*; *Хилари је опасност, а не Трамп* и слично. Овакав фамилијаран тон вређа достојанство жене, пре свега када је у питању жена на значајном положају и на истакнутој функцији. Такви примери у себи имају изразито омаловажавајући тон, па се не препоручују у јавном језику. Често се у новинским текстовима који извештавају са спортских догађаја спортисткиње одређују именом и националношћу: *Американка Серена Вилијамс*, *Британка Проктор*. Овакве формулације немају увредљив ни дискриминаторан тон.

Такозвани женски облици бројнији су у краћим тестовима, у којима аутори не морају да варирају изразе како би постигли разноликост. Такође, у текстовима из одељка „забава” налази се више примера родно освешћеног језика, посебно када су занимања у питању. У текстовима који се баве политиком, економијом, спортом више је примера родно неутралног језика. Постоји неколико објашњења за овакво стање. Пре свега, жене о којима се пише у одељку забава махом су по занимању певачице, глумице, манекенке,

а то су занимања која одавно припадају женама, па су се и родно сензитивни називи усталили. С друге стране, жене којима се баве одељци политика, економија, спорт су *канцеларке, премијерке, саветнице, економисткиње, шахисткиње* и тако даље – сва побројана занимања тек у новије време почињу да обављају и жене, па се ни називи нису потпуно усталили у новинарској пракси. Такође, жене које се баве овим занимањима често имају два презимена, што новинари теже да скрате због економичности. Са друге стране, глумице, уметнице, певачице, често се представљају краћим псеудонимима или надимцима, па нема потребе да се у новинским текстовима именују пуним именом и презименом.

У односу на раније стање, приметан је помак у афирмацији родно осетљивог језика у српском јавном дискурсу, који настаје пре свега због позитивне друштвене климе. Наиме, бројни су примери залагања институција и појединаца у циљу смањења стопе свих облика дискриминације. Као последица ових активности долази и до јачања свести о неопходности родно сензитивног језика како би жене постале видљивије у језику.

Међутим, за многа занимања ни данас не постоје родно сензитивни облици у српском језику, тако да се у пракси још увек прибегава родно неутралним изразима. Такође, родно сензитиван језик често захтева дуже облике, као што је с властитим именима случај, а новинско извештавање захтева сажетост, која се често постиже на штету родне осетљивости. Постоји још једна пракса у новинарству која смањује број родно сензитивних израза. Изрази умеју да варирају како би се постигла разноврсност и избегла монотонија. Ово је посебно видљиво у писању властитих имена, па у текстовима уочавамо више наизменичних начина именовања, од пуног имена и презимена до посесивног облика презимена. Оно чега се ипак треба придржавати јесте избегавање епитета „слабији пол”, „лепши пол”, „нежнији пол”, као и одређење жене у односу на брачног партнера. О негативно конотираним речима „госпођица”, „уседелица”, „распуштеница” и слично да и не говоримо.

Када смо већ код дискриминаторних назива, треба подсетити да интернетом последњих година кружи заблуда како је реч *госпођица* забрањена и како се више не сме користити приликом обраћања особи

женског пола. Кажу – госпођицу је, без обзира на године и брачни статус, у сваком појединачном случају заменила *госпођа*. Неколико ствари овде треба објаснити. Ниједна се реч не може декретом забранити. Ниједан ауторитет, језички, друштвени или политички, не може из приватне употребе избацити неку реч. С друге стране, неке се речи употребљавају шире и налазе се готово у свим стиливима (за њих се каже да су необележене или немаркиране), док су друге ограничене на ужу сферу употребе, на пример, псовке, па за њих кажемо и да су обележене или маркиране.

Госпођица, оптерећена обележјем да је у питању млада и неудата женска особа, односно узрастом и брачним статусом, почиње да се избегава у званичној, формалној употреби, управо због ирелевантности и година и брачног статуса у датом комуникативном чину. То се објашњава чак и најједноставнијим практичним разлозима, а не само културолошким. На пример, када пишемо мејл непознатој женској особи, не знамо колико она има година и да ли је у браку, па је најлакше употребити неутрал(ниј)у форму, а за то нам преостаје *госпођа*. Некада, давно пре ере мејлова, писма су се најчешће госпођицама и писала, али се тачно знало која је госпођица у питању. Између тога писало се – *другарицама*.

Може се, дакако, рећи да *госпођица* одлази у архаизме захваљујући друштвеним променама, јачању свести о потреби за родном равноправношћу, потписивањем Истанбулске конвенције, проевропском оријентацијом Србије, јачањем феминистичког покрета и тако даље. Мада, чини се да је то само стицај околности. Политичка коректност подудар се са потребама конкретне говорне чине, односно епистоларног дискурса. У усменој комуникацији, која је непосреднија, латићемо се *госпође* ређе него у писаној форми, персирање ће бити довољан показатељ формалне комуникације. А и у писмима или мејловима формулације попут *Поштована госпођо Петровић*, или *Поштована госпођо декане*, представљају изразе највишег степена поштовања у етикецији. Говорна етикеција је, да подсетимо, скуп правила којима се регулише ословљавање и обраћање у једном друштву. Да додамо, за започињање обраћања на скупу, који чине више особа и мушког и женског пола, може се користити формулација *Даме и господо*, али и *Госпође и господо*. У првој

конструкцији реч *дама* у множини нема значење отмене жене, већ означава женску особу уопште, па феминисти немају аргументацију када захтевају избегавање овакве конструкције.

Из наведених разлога госпођица се повлачи на маргину заједно с Циганима, који су тамо већ дуже време. Политички коректан говор подразумева употребу назива *Ром* уместо *Циганин* иако се у насловима и садржају више дела високе књижевне вредности, посвећених том народу, употребљава етноним *Цигани* без икаквог негативног призвука. Иако многи припадници тог народа за себе кажу *Цигани*, уосталом као што косовски Албанци на свом језику себе зову *Шиптарима*, у званичној употреби коришћење оваквих назива у српском језику није прихватљиво.

Ја ли једно или више, ја ли мушко или женско?

Поједине именице страног порекла у српском језику имају различити род у једнини и у множини, на пример: именица *фак(а)т* има множину *факти* (м.р.), али није погрешно ни *факта* (с.р.), према латинском.

Од именице *резиме* множина гласи *резимеи*, а не *резимеа*, како се понекад може чути и прочитати.

Друге пак именице могу имати само множину, та појава назива се pluralia tantum, на пример: именица *анали* има само множину иако се понекад погрешно среће и у једнини. Такође, не треба употребљавати именицу *скрипта* као облик једнине. Та именица има само облике множине. Дакле, исправно је *То пише у скриптима*, а не *То пише у скрипти* нити *То пише у скриптама*.

20 година са вама, 50 м од факултета, искусни предавачи, **квалитетне скрипте**, климатизоване учионице, мале групе (до 8 полазника) // Наставник припрема наставне материјале за студенте (**скрипте**, уџбенике, збирке итд.); – организује и изводи научноистраживачки / уметнички рад; – пише и објављује научне радове. // ... студенте узем као пример, неки од њих прочитају све што се од њих тражи и мало више од тога, а неки долазе на испит **са скриптама**.

Такође, именица *Известија* (назив руских новина) има само множину као именице средњег рода, дакле, исправно је: *из Известија, у Известијима* и слично.

Исправно је *деманти, од демантија*, а у множини *демантији*, а није исправно *демант, од деманта*, и у множини *деманти*.

У ери електронских медија, брзина пласирања информација у насловима често доноси погрешну деклинацију одређених топонима. Именице *pluralia tantum* обухватају и неке географске појмове у чијој се употреби греша: *Беране, у Беранама* (не *у Беранима*); *Делфи, из Делфа, у Делфима*; *Кремна, из Кремана, у Кремнима*.

У новинама је, рецимо, писало да су „грађани Мурина блокирали саобраћај **према Беранама**”, затим да је „**у Беранама** народ изашао да подржи Српску православну цркву”, а да из дана у дан „расту непрегледне колоне **у Беранама** и Бијелом Пољу”. Међутим, писано је исто да су „Београђани ухапшени након пљачке банке **у Берану**”, а у истом чланку налази се и следећа реченица: „Филмска пљачка банке догодила се јутрос **у Беранама**, када су два Београђанина опљачкали филијалу Прве банке у том граду. Оба осумњичена ухапшена су **у Рожајама** и то за мање од сат времена након разбојништва у којем су, како се сумња, украли око 150.000 евра”. У медијима се налази и овакав наслов: „Након 82 године **у Рожају** одржана Светосавска академија”, али након тог наслова у истом чланку стоји да је „први пут након 82 године **у Рожајама** одржана свечана академија посвећена првом српском Архиепископу и утемељивачу Српске Православне Цркве Светом Сави”, али и овакав наслов: „Ухапшена под сумњом да је запалила брачни пар **у Рожају**”.

Али, именице *Гњилане* и *Ужице* имају само једнину. Зато није исправно *у Гњиланама* и *у Ужицама* него *у Гњилану* и *у Ужицу*.

... спомињу се само у пресуди Властимиру Ђорђевићу за злочине на Косову, тј. у Подујеву и **Гњиланима** 1999. године. // Њему је разјарена руља код барикада **пред Гњиланима** нанела тешке телесне повреде, па је морао бити хитно пребачен у скопску болницу, јер је био у животној опасности. // У Новом Саду се ускоро оснива центар компетенција, а већ постоје слични **у Ужицама** и Зрењанину. // Већ две године Вучић безуспешно покушава да нађе кадровска решења **у Ужицама**.

Одакле си, селе?

Исправно је у *Гроцкој*, а не у *Гроцки*. Исправно је у *Рашкој*, а не у *Рашки* када је реч о области. Исправно је у *Рашки*, а не у *Рашкој* када је реч о насељу.

Код етнонима, назива становника неког места, често се греша, а уједно – питање како се назива становник или становница неког места једно је од најчешћих питања постављених лингвистима. Наводимо само нека од њих. На пример: поред *Европљанин* исправно је, али ређе, и *Европејац* (али у смислу ‘човек европске културе’). Исправно је *Земљанин* и *Земаљац* (‘становник планете Земље’) као *ванземаљац*, *Марсовац*.

Солунјанин је боље него *Солунац*, јер постоји заједничка именица *солунац* која значи ‘борац са Солунског фронта’.

Од *Иберија*, *Сомалија*, *Етиопија* исправан облик придева је *иберски*, *сомалски*, *етиопски*. Облик *Иберац*, *Иберка* (‘становник Иберског полуострва’) боље је него *Иберијац*, *Иберијка*.

Именица *Грузин* (боље него *Грузијац*) задржава исту основу и у множини: *Грузини*. Исту је код именице *Русин* – множина *Русини*.

Костолац, али из *Костолаца*, али *Соколац*, а из *Сокоца* (као *Столац*, *Стоца*...; *колац*, *коца*... и слично).

Именице *Јеврејин*, *Јерменин*, *Циганин* не треба употребљавати у једнини без суфикса *-ин-* на крају основе. Дакле, погрешно је, иако се понекад чује или прочита, *Јевреј*, *Јермен*, *Циган*.

Међутим, треба рећи и да је исправно и *душман* и *душманин*.

Грађење етнонима:

Поред *Азијац* – *Азијка* исправно је и *Азијат* – *Азијаткиња*, али се данас то употребљава с негативним призвуком за означавање особе која се понаша на начин карактеристичан за Азију у негативном смислу.

Поред *Индијац* – *Индијка* исправно је и *Индус* – *Индускиња*.

Непотребни су облици *Кореанац* – *Кореанка*, *кореански*, настали под утицајем енглеског језика, уместо исправног *Корејац* – *Корејка*, *корејски*.

Исправно је *Косовац* – *Косовка*, а не *Косовар* – *Косоварка*.

Поред облика *Аварин* допуштено је и *Авар*.

Исправно је *бангочки* (од *Бангкок*), а не *бангкошки*, такође *квебечки* (од *Квебек*), а не *квебешки*.

Називи углавном мањих и далеких народа и држава, или становника углавном мањих места или области нису се уобичајили у српском језику, па се за њих обично користе описни изрази, нпр. *становници Обале Слоноваче*, *мештани села Бабе*, *становници Вашингтона*, *жители Порторика* и слично, што важи и за називе који би звучали необично у српском језику, због чега се избегавају, на пример: *Луксембуржанин*, *Лондонац*, *Порторичанин* и слично.

Шта возиш?

Називи аутомобила, компјутера и различитих апарата, као и називи спортских тимова, када су мушког рода, понашају се као и други називи за неживо, на пример: *Продаје мерцедес, јер је купио фијат*. *Кад сам била мала, имала сам комодор, Победили су „Партизан”*.

Множина *аута* је исправна, али уместо множинског облика *аута* обично се каже *аутомобили* или *кола*, што би више одговарало разговорном функционалном стилу, а некад се употреби неки описни израз.

Када је правопис у питању, називи аутомобила, апарата и слично пишу се малим почетним словом, за разлику од назива спортских клубова, који се пишу великим почетним словом.

Како се мења(мо)?

Исправно је *Борђе*, *Борђа...*; *Павле*, *Павла...*, а погрешно *Борђе*, *Борђета...*; *Павле*, *Павлета...* и слично.

Исправно је *Ђурађ*, *Ђурђа...*, а погрешно *Ђурађ*, *Ђурађа...*

Трубецки је боље него *Трубецкој* (тако и друга руска презимена са суфиксима *-цк-*, *ск-* и изворним наставком *-ој*, нпр. *Крамски*). Ако у основи

презимена на *-ој* нису суфикси *-цк-*, *-ск-*, тада у српском језику *ој* припада основи, нпр. *Садовој, Садовоја, Садовоју; Корчној, Корчноја, Корчноју*.

Словенска презимена на *-ов-*, *-ев-*, *-ин-*, иако су по пореклу присвојни придеви, постала су именице, па тако имају именичку промену у којој је наставак у инструменталу јединине *-ом*. Неки приручници у српском језику дозвољавају и наставак који се све чешће јавља и функционише као дублетни, а то је *-им*. Говори се и пише, на пример, и *с Миљановом* и *с Миљановим*. Пошто је у питању именица придевског порекла, а не придев, препоручује се да се предност даје употреби именичког наставка *-ом*, дакле, *с Марком Миљановом, с Јованом Ђуриловом, с Иваном Токином, са Страхинјом Степановом* и тако даље, која не искључује могућност употребе инструментала с наставком *-им*, на пример: *с Миљановим, са Степановим, Токиним* и слично. Друга словенска презимена са истим суфиксима, на пример: *Пушкин, Младенов*, имају именички наставак и у инструменталу. Дакле, исправно је: *с Пушкином, с Младеновом*. Исто важи и за презиме бившег руског премијера Дмитрија Медведева. Дакле, могло би се рећи да је првенство дато облику *Медведевом*, али ни фреквентније *Медведевим* не би било погрешно.

Транскрипција словенских имена такође задаје проблеме онима који пишу. Иако је принцип транскрипције у српском језику такав да се тежи што вернијем оригиналном изговору, постоје правила која се морају поштовати. Честа су колебања типа *Медведев : Медведјев* (изговор и писање сугласника испред вокала *и* и *е*), но у таквим случајевима примењује се принцип транслитерације, што значи да се занемарује руска мекоћа пред овим вокалима. Према томе, у оваквим случајевима не треба писати *ј* после сугласника, те је једино правилно *Медведев*.

Српска женска презимена са суфиксима *-ов-/-ев-* и *-ин-* су непроменљива и завршавају суфиксом, на пример: *Хилда Кузманов, Мирјана Сремчев, Светлана Томин*, за разлику од презимена из других словенских језика која имају исте суфиксе *-ов-/-ев-* и *-ин-*, и која су променљива, а у номинативу имају наставак *-а*, нпр. *Елена Бошкова, Ана Карењина*.

Српска женска презимена на *-а* у номинативу, а без суфикса *-ин-* или *-ов/-ев-* у основи (нпр. *Чигоја*, *Чона*, *Рашета*, *Буква*, *Ребрача*, *Розга*, *Сурла* и слично) у једнини имају промену, на пример:

Цео Балкан је у том тренутку заволео и **Јелену Розгу**, која је овим песмама дала одређени печат. // Кривичну пријаву против **Катарине Ребраче** поднео је полицији директор Института за радиологију и онкологију Србије, професор Ненад Боројевић. // Према наводима оптужнице, Ивковић и Грилихес су у договору са **Маријом Рашетом Вукосављевић**, утицали да посао у вези са пројектовањем Терминала 2 добије предузеће „Термоенерго-инжењеринг“.

У множини су та женска презимена непроменљива, на пример: *Обе сестре Ребрача заиграле су за нашу репрезентацију*.

Погрешно је страна имена (европска или пореклом европска) која имају промену остављати непроменљива када се употребе испред презимена или испред придева изведеног од презимена, дакле, исправно је *филм Бреда Пита*, а не *развод Бред Пита*:

Водимо вас на нови филм **Бреда Пита** „Брзина метка“ // Развод Анђелине Џоли и **Бред Пита**, пара који је важио за најскладнији, шокирао је јавност широм света.

Несловенска презимена за мушка лица која су променљива у једнини, обично су непроменљива у множини, нпр. Леон Барух, Леона Баруха и тако даље, али од браће Барух, на пример:

Четворо деце са непокретним оцем живело је у овом контејнеру након што су избачени из дома **у улици Браће Барух** пре пар година.

Код имена на *-ио* треба водити рачуна о правописном правилу по којем се између првог и другог самогласника у таквим самогласничким групама пише *ј*, осим у споју *ио*: ген. *Антонија*, *Дикаприја*, *Токија*; *Антонију*, *Дикаприју*, *Токију*; *Антониом*, *Дикаприом*, *Токиом*. Исто важи за заједничке именице на *-ио* (нпр. *студио*, *радио*, *сценарио* и тако даље): *студија*, *студију*, *студиом*.

Нови филм редитеља Квентина Тарантина „Било једном у Холивуду” са **Леонардом ДиКапријом** и **Бредом Питом** биће у званичној конкуренцији овогодишњег међународног филмског фестивала у Кану. // Лепа Барбара мами погледе где год се појави, а до сада је успела да заведе многе славне мушкарце. Наиме, она је пре **Дилана** била у вези са фудбалером **Нејмаром**, возачем Формуле 1 **Луисом Хамилтоном**, певачем **Едом Шираном**, **Џастином Бибером** и вечитим ловцем на манекенке **Леонардом ДиКапријом**. // Огромне капацитете апликације показује пример корисника Твитера **Алана Сије**, који је своје лице за трен ока монтирао у различите сцене из филмова са **Леонардом ДиКапријом**. Уз помоћ само једне фотографије, сцене у којима се, уместо **ДиКапријевог**, појављује његов лик, генерисане су за мање од осам секунди.

Позови ме!

Вокатив уме да буде интересантан у српском језику, на пример:

Мост је био велик 23 м, ако сам у праву, **Дробњак!** // Поштовани господине **Симоновић**, // Хвала, Славко, а хвала и Вама, господине **Крстић**.

Правило би било овако:

Мост је био велик 23м, ако сам у праву, **Дробњаче!?** // Поштовани господине **Симоновићу**, // Хвала, Славко, а хвала и Вама, господине **Крстићу**.

Ако презиме мушкарца које са завршава на *-ић* употребљавамо у вокативу, завршетак ће бити на *-у*, нпр. *Поштовани господине Јовановићу, очекујем вас на састанку.*

Код неких именица гласовне промене знатно би измениле звучање речи у вокативу, па зато вокатив остаје једнак номинативу, на пример, у речима *братца* и *тетак*. Иста је ситуација и код страних имена која се завршавају на *-к*, *-г* или *-х*, на пример: *Грег, Ерик, Мајк, Цек*.

У разговорном стилу српског књижевног језика има доста колебања у употреби вокативних облика с наставцима *-е*, *у* или *-Ø*, с тенденцијом потискивања облика с наставком *-е* облицима с наставком *-у* (нпр. *Енглезу*,

Кинезу, морону) или облицима с наставком -Ø (нпр. Зец, Додиг, али Дробњак – Дробњаче!). Мада смо сигурни да је подједнако непристојно и кретене и кретену. Начелно се препоручује употреба регуларних облика, али се морају допустити изузеци тамо где се регуларни облици не срећу у употреби, на пример: Куриц, Шолиц, Рамирез и друго, јер би због гласовних промена на крају основе или из неких других разлога звучали необично.

Зеленски се обратио представницима Бундестага: **господине Шолиц**, срушите овај зид! // Сада је пандемија и сви желимо да се ишчупамо из овога. Поента је да сваљивање кривице ником не доноси добро. Или не, **господине Курци**? // Слушао сам пажљиво шта сте говорили, захвалан на тону којим сте говорили, **господине Оленик**.

И на крају, оно што сви највише воле – дублети!

У неким случајевима иста именица има дублетне облике: или се завршава сугласником (нпр. *баријум*), али је допуштена и она која се завршава палаталним *j* (нпр. *бариј*). У српском језику постоји око 250 таквих именица, а најраспрострањеније од њих су:

атријум, иридијум, критеријум, натријум, опијум, санаторијум, силицијум, симпозијум, стадијум, стронцијум, тераријум, уранијум, хармонијум, хелијум, хербаријум,

од којих су многе уско стручни термини. Овакве дублетне облике има и именица *геније* (чешће) и *гениј* (ређе). Поред *сценарио*, *сценарија*... (као *радио*, *радија*..., *Марио*, *Марија*..., *Токио*, *Токија*...) допуштено је и *сценариј*, *сценарија*...

Поред облика *наочаре* правилан је и облик *наочари*. Поред *ухо* постоји и облик *уво*, који је такође правилан.

За именице и имена страног порекла на *-ш*, *-ж*, *-и* данас је обичнији наставак *-ом*: *кешом*, *престижом*, *тиражом*, *брицом*, *имицом*.

Понекад је један од чланова дублета чешћи, док је други ређи, а може бити и стилски обојен, нпр. *вукови* је чешће, а *вуци* је ређе, регионално или поетски; *грехови* је неутрално, али се у сакралном стилу употребљава углавном облик *греси*.

Дублети у женском роду обично нису једнако чести и сасвим равноправни, нпр. од именице *решетка* – *решетки*, али је допуштено и *решеци*; од именице *приповетка* обично *приповеци*, али је допуштено и *приповетки*; облици *беретки*, *гугутки*, *деветки*, *десетки*, *загонетки*, *одгонетки*, *сурутки*, *честитки* су бољи него *береци*, *гугуци*, *девеци*, *десеци*, *заgoneци*, *одgoneци*, *суруци*, *честици* и слично.

Двојни облици су дозвољени и у доста других именица, нпр. *(к)ћерки*/*(к)ћерци*, *слуги*/*слузи*, *снахи*/*снаси*, *стрехи*/*стреси*, *унуки*/*унуци*, *фрески*/*фресци*, *хуморески*/*хуморесци* и др.

Многи такви дублети нису нормативни јер је један нормативно бољи или је чешћи, на пример: *белешка*, од много *бележака*, боље него *белешки*; *варијанта*, од много *варијаната*, боље него *варијанти*; *гротеска*, од много *гротески* (ретко *гротесака*); *дрика*, од много *дрики* (ретко *држака*); *загонетка*, од много *загонетака* (боље него *загонетки*); *примедба*, од много *примедаба* (боље него *примедби*).

Именица *бресква* има у ген. мн. облик *бресака*, који је нормативно исправан.

Од именица *кокош*, *кост* и *ваши* постоје и регуларни облици ген. мн. *кокоши*, *кости*, *ваши*, који се ређе употребљавају, али су такође нормативно исправни.

Овде дублећа, једноставно, нема

Исправно је *иглу*, а не *игло*.

Исправно је *жиголо*, *жиголоа*..., а не *жиголо*, *жигола*....

Именица *гоића* у множини гласи од много *гоића*, а не *гоићи*.

Исправно је *Того*, *Тога*... (као *Каиро*, *Каира*...; *Кито*, *Кита*...), а не *Того*, *Тогоа*...

Исправно је *воки-токи*, *воки-токија*... (а не *токи-воки*).

Исправно је *цилиндар*, *цилиндра*, *цилиндру*..., а не *цилиндер*.

Исправно је *делинквент*, а не *деликвент*.

Може замен(иц)а!

Ја + њи = ми

Честа употреба заменице *ја*, посебно када она није обавезна и не утиче на значење у оквиру реченице, није одлика развијене језичке културе. Таква употреба заменице *ја* оставља утисак нескромности, а када је врло честа, тада заменица *ја* може личити на говорну поштапалицу. То важи и за заменицу *ми*, иако претеривања са употребом заменице *ми* нису тако честа као са заменицом *ја*.

Употреба заменица другог лица тамо где оне нису граматички обавезне, може давати исказу обележје извесне грубости или дрскости и осиноности у обраћању, на пример:

Да ли бисте **Ви** били кандидат на председничким изборима? // Какав бисте **Ви** били премијер? Кажу, Вучић је млађи, агилнији. Да ли бисте **Ви** нешто мењали, да ли би **Ваша** влада била другачија? Где ме **Ви** одвукосте! // Да ли сте уплашени за своју безбедност? Могла бих и **ја Вас** да питам да ли бисте **Ви** били уплашени? Али ни тај Ваш а ни мој одговор на то питање у овом случају није важан.

У емисијама на радију и телевизији, на подкастима или другим аудио и видео форматима у обраћању саговорнику није довољно обраћати се са *Ви* или *ти*. Да би слушаоци и гледаоци који су се касније укључили могли да разумеју ко је гост или саговорник, добро би било обратити се чешће именом, презименом и титулом.

У званичним, а поготово у свечаним приликама прикладније је, уместо сувише честе употребе заменице *он* или *она*, чешће него обично наводити звање и име особе о којој је реч. То такође важи и за текстове на радију и телевизији, да би слушалац који се накнадно укључио могао знати о коме је реч.

Ненаглашени облик за акузатив заменице *она* гласи *је*, нпр. *Он је види*, али се мења у *ју* кад се нађе испред глаголског *је* (од помоћног глагола *бити*) или после негације *није*:

Када јој се указала прилика 1991. године Немачка **ју је** искористила. // Ево вам насловна страница листа „Данас”, она за коју су тврдили не постоји, да **ју је** Вучић измислио на некој конференцији за новинаре. // Иако је писао о смрти, **није ју** се плашио, јер „Како да се бојиш нечега што не познајеш?” // У затамњеном прозору угледала је свој обрис. Оно што је видела **није ју** ни мало изненадило.

Неоправдано је сматрати у таквим случајевима енклитику *ју* погрешном или туђицом (кроатизмом).

Испред глаголске енклитике *је* потребно је користити *ју*, на пример:

Ако се агенција угаси, да ли **ју је** могуће поново активирати? // 17. Дуготрајном рехабилитационом терапијом (која траје дуже од месец дана), без обзира да ли **ју је** прописао овлашћени лекар; // Прошле године, када је у интервјуу за „Сандеј тајмс” упитана да ли **ју је** овај метеорски успех променио, била је искрена: – Сећам се свега онога ко сам била, али више не препознајем ту особу.

Гледај своја њосла!

Можете имати веће куће и скупља кола од мене, али **ја** сам **у мојој кући** четврта генерација, имам прабакину диплому из 1917, док ви имате купљену из 2017! // **Ја** сам **у мојој кући** поставио одређени термостат, а разлог је зато што ми пружа одређене информације. // **Ја** сам **у мојој башти** нафту пронашао. // Свакога дана у сваком тренутку **Ви** сте **у вашој глави** и **Ви** сте та особа која прича **са вама о вама**. // Добро смо отворили утакмицу, а онда су они кренули **с њиховим** темпом.

У наведеним реченицама проблематична је употреба присвојне заменице. Правило је да се не употребљава присвојна заменица за прво, друго и треће лице (*мој, твој, наш, ваш, његов, њен, њихов*) тамо где је реч о припадности субјекту исте реченице, већ се употребљава заменица *свој*.

Можете имати веће куће и скупља кола од мене, али **ја сам у својој кући** четврта генерација, имам прабакину диплому из 1917, док ви имате купљену из 2017! // **Ја сам у својој кући** поставио одређени термостат, а разлог је зато што ми пружа одређене информације. // **Ја сам у својој башти** нафту пронашао. // Свакога дана у сваком тренутку **Ви сте у својој глави** и **Ви** сте та особа која прича **са собом о себи**. // Добро смо отворили утакмицу, а онда су они кренули **са својим** темпом.

Али у наредном примеру заменица *свој* није исправно употребљена: *Нећу се извинити Дуњи Мијатовић због **својих** лажи и неистина*, зато што се заменица не односи на субјекат, већ на објекат у реченици, па би једино исправно било рећи: *Нећу се извинити Дуњи Мијатовић због **њених** лажи и неистина*. Шири контекст показао је да говорник оптужује извесну Дуњу Мијатовић да не говори истину.

Покажи ми где Дунав љуби небо

У савременом српском језику употреба заменица *овај, ова, ово, ови* све више потискује употребу заменица *тај, та, то, ти*. Употреба заменице типа *овај* није погрешна, али није добро с таквом употребом претеривати када постоји могућност употребе у истој функцији и показних заменица типа *тај*.

Употреба заменице *исти* (-а, -о) уместо заменица *он, она, оно* одлика је типично административног стила, што у другим функционалним стилевима треба избегавати колико је могуће,⁵ на пример, у реченицама:

И сам жељан породичне љубави **исту** је испољавао према сестрама. // Ипак је Медведев стигао до прве брејк прилике, нова је то била неизнуђена грешка Надала, послао је лоптицу скоро метар од основне линије те ривалу створио изванредну прилику. **Исту** је „уништио” Рафа новим изласком на мрежу, али је уследила друга – опет након грешке Шпанца и млаког форхенда. // Када је у XIII веку у Кини ипак дошло до злоупотребе опијума и његове повећане потрошње међу становништвом, **исти** је одмах забрањен одлуком цара.

⁵ У питању је једна појава која се назива бирократизација језика, а реч *исти, иста, исто* спада у бирократизме, о чему ће посебно бити речи.

Ову реч треба заменити другом заменицом или је, једноставно изоставити, рецимо:

И сам жељан породичне љубави, испољавао **ју је** према сестрама. // Ипак је Медведев стигао до прве брејк прилике, нова је то била неизнуђена грешка Надала, послао је лоптицу скоро метар од основне линије те ривалу створио изванредну прилику. **Њу** је „уништио” Рафа новим изласком на мрежу, али је уследила друга – опет након грешке Шпанца и млаког форхенда. // Када је у XIII веку у Кини ипак дошло до злоупотребе опијума и његове повећане потрошње међу становништвом, одмах је забрањен одлуком цара **или** Када је у XIII веку у Кини ипак дошло до злоупотребе и повећане потрошње међу становништвом, **опијум је** одмах забрањен одлуком цара.

Какво-џакво, за свакој њо нешто, а за некој СВЕ!

У разговорном стилу савременог српског језика честа је употреба заменице *који* уместо заменице *какав* или *колики* у реторичким питањима што није особина високе језичке културе, на пример:

Која је то најсуровија сцена која се може замислити – кад неко гледа како му пас једе црева? Тешко. Смислиће се нешто још горе од тога. // Многи се и не јављају лекарима, ако имају благе симптоме. Они који морају у ред, знају **која** је то мука. Многи су због тога отишли код приватника на преглед. // Тачно тако, не зна се **која** је то количина хранљивих састојака која је идеална за наш организам, али изгледа да је у храни, а не у суплементима // Покушавала сам само да организујем своје мисли и да се досетим **која** је то врста дискриминације: негативна свакако, али у интересу издвојених, а ипак није позитивна. // Нико довољно пажње тим људима није придавао, нити се зна како се они крећу, нити **који** је то профил људи. // Дакле, бавимо се утврђивањем наше шансе, **који** је то домен, **која** је то индустријска или технолошка вертикала, вертикала где ми имамо шансу у односу на људски капитал.

Реченице би се могле преформулисати на следећи начин:

Каква је то најсуровија сцена која се може замислити – кад неко гледа како му пас једе црева? // Они који морају у ред, знају **каква/колика** је то мука. // Тачно тако, не зна се **колика** је то количина хранљивих састојака која је идеална за наш организам, али изгледа да је у храни, а не у суплементима // Покушавала сам само да организујем своје мисли и да се досетим **каква** је то врста дискриминације // Нико довољно пажње тим људима није придавао, нити се зна како се они крећу, нити **какав** је то профил људи. // Дакле, бавимо се утврђивањем наше шансе, **какав** је то домен, **каква** је то индустријска или технолошка вертикала...

Изостављени су сувишни делови, пошто нису од значаја за употребу ових заменца.

Погрешно је употребљавати облик акузатива једнак генитиву за неживу ствар, дакле не:

Да ли чуваш кутије од сваког уређаја **кога** си купио икада – питао га је један корисник. // Представљамо циљ овог значајног пројекта, **кога** финансира Европска унија.

него:

Да ли чуваш кутије од сваког уређаја **који** си купио икада – питао га је један корисник. // Представљамо циљ овог значајног пројекта, **који** финансира Европска унија

У говору, а понекад и у писању, у средњем роду уместо облика *све* среће се и облик *сво*, на пример: *сво време*, који није нормативно исправан, на пример:

Ја кад добијем грип, најсрећнији сам човек на свету – нико ме не дира, имам **сво време** света, читам стрипове, књиге, гледам филмове, слушам музику, а да ми нико не пребацује што ленчарим. // Узмите **сво време** овог света да напишете нацрт романа. // Организатори манифестација инсиситирају да **сво месо** употребљено за производњу прерађевима мора бити прегледано и одобрено. // Ивановићи кажу да је план за будућност прљљоизводња од највише 100.000 боца, и да **сво грожђе** буде из сопствених засада. // Желела би да **сво знање** пренесе некоме, али заинтересованих нема.

Уз именице средњег рода иде *све*: **све време, све месо, све грожђе** и тако даље.

Погрешно је облике *свег(a)* замењивати облицима *свог(a)*:

... претварајући себе у депонију података и чињеница која нам затрпава способност структурисања и каналисања **свог тог знања**. // Уврстите у свој декор велике површине мирних тонова, како би се на њима око посматрача одморила **од свог тог шаренила**.

Заменица *сваки* среће се и у неким устаљеним изразима, нпр. у *сваком случају, на сваки начин, у сваком погледу*, који се понекад употребљавају и без стварне потребе, готово као говорне поштапалице⁶ (нарочито у *сваком случају*), што треба избегавати.

Када се одричне заменице *нико* и *ништа* употребе са предлозима, пишу се на посебан начин. Предлог се умеће између првог дела заменице, који чини одрична речца *ни*, и другог дела заменице (*ко, шта*): *ни од кога, ни према коме, ни на шта, ни у чему, ни због чега* и тако даље.

Чији си ти, мали?

Да нешто некоме припада може се исказати на два начина: присвојним придевом и именицом. Када год је могуће, треба употребити придев, на пример:

Опредељујући се за агресивну нападачку игру, Мареј је успавао да неутралише све **Ђоковићеве** нападе и да брзо решава поене на свој сервис. // **Ђоковићев** меч је био занимљивији него што је очекивано.

а не:

Све је почело оног дана када сте гледали меч **Ђоковића** у Мелбурну? // Федерер је рекао да је меч **Ђоковића и Надала** гледао кратко, пре него што је отишао на спавање.

У неким случајевима где то није могуће, рецимо, када имамо име и презиме или само презиме од кога није уобичајено правити присвојни придев (на пример *Црњански*), препоручује се исказивање припадања именицом, на пример:

⁶ Више о поштапалицама в. на стр. 78.

Меч **Новака Ђоковића** из гема у гем можете да пратите ОВДЕ. // Лирски написан, роман **Црњанског** представља собом новопронађену форму израза, одговора модерном укусу данашње књижевне публике.

Погрешно је употребљавати презимена на *-ов* и *-ев* као присвојне придеве, нпр. погрешно је у *Љермонтовој улици*, треба у *Љермонтовљевој улици*, на пример:

Управа за управне послове, Одељење за регистрацију возила и возачке дозволе, **Љермонтова** улица 12а, Полицијска станица Младеновац или Полицијска станица Лазаревац.

Такође, исправан назив једне познате београдске задужбине гласи *Игумановљева палата* (добротвор је *Сима Андрејевић Игуманов*, а присвојни придев од *Игуманов* је *Игумановљев*). Исправно је *Базедовљева болест*, а није исправно *Базедова болест*, на пример:

Аутоимуне болести као што су *lupus erythematosus* и **Базедова** болест могу напасти кожу. // Поред проблема са очима, **Базедовљева** болест може да изазове и следеће компликације...

Поред облика *Божји*, *вештичји*, *вражји*, *вучји*, *гушчји*, *дечји*, *зечји*, *козји*, *кртичји*, *ластавичји*, *лисичји*, *мишији*, *пачји*, *птичји*, *рачји*, *сврачји* и слично, допуштају се и облици *Божјији*, *вештичији*, *вражији*, *вучији*, *гушчији*, *дечији*, *зечији*, *козији*, *кртичији*, *ластавичији*, *лисичији*, *мишији*, *пачији*, *птичији*, *рачији*, *сврачији* и слично.

Код појединих придева погрешно је изостављати сугласник *-т-* и у номинативу и акузативу јединине мушког рода, дакле, треба: *мастан*, *постан*, *распустан* и тако даље, а не *масан* (залогај), *посан* (ручак), *распусан* (човек), и тако даље, али је исправно *мрсан* (ручак), јер је *мрсан* изведено од именице *мрс*.

Исправно је *безбедностан*, а није *безбедоносан*, на пример:

Према процени полиције **безбедоносна** ситуација се још увек није побољшала. Због тога смо упитали Бранкицу Станковић да ли се плаши за своју безбедност и безбедност **њене** породице. // Почео **безбедоносни** форум!

Завистан је изведено од именице *завист*, а *зависан* од глагола *зависити* и зато је употреба тих придева значењски разграничена.

Поред *робустан*, *робустна*, *робустно* допуштено је и *робустан*, *робусна*, *робусно* јер у основи није именица на *-ст*.

Донекле слично се понашају и придеви *пристрасан* (поред такође исправног *пристрастан*: од именице *страст*), *пристрасна*, *пристрасно*, и *чудовишан* (поред такође исправног *чудовиштан*: од именице *чудовиште*), *чудовишина*, *чудовишно*.

Придев *знатан* губи се пред придевом *значајан*, који шири своје значење и домен употребе, на пример:

Будући да је у **значајном** броју приповедака Андрић врло мало мењао првобитни текст те да се са основним текстом подудара највећи број издања, односно да број варијаната основног текста није велики, а будући да је приређивач критичког издања упоредио сва издања са основним/канонским текстом, за свако то издање дат је кратки коментар, белешка или опис. // Према његовим речима, одавно је препознато да су управо председници судова, у **значајном** броју случајева, основне полуге система преко којих се остварује нежељени утицај извршне власти на суд.

Не би требало замењивати придев *знатан* придевом *значајан*, на пример:

Потом је надзирани субјекат дужан да писано од превентивног деловања, али у **знатном** броју случајева и изриче одговарајуће мере. // Ја се надам да ћу имати прилику да покажем да је то могуће: да се млади и даље у **знатном** броју могу заинтересовати за студије са широком хуманистичком основом, какве наш факултет нуди.

На њарове ра-а-а-збројс!

У двочланим и вишечланим бројевима пишу се одвојено називи јединица, десетица, стотина, хиљада и тако даље: *тридесет један*, *седамдесет трећа*, *двеста педесет четврто*, *четри хиљаде триста двадесет два* и слично. Испред последњег члана двочланог или вишечланог редног броја допушта се употреба везника *и*, нпр. *две хиљаде двадесет и пета*.

Именице и придеви који су настали од бројева пишу се састављено, на пример:

тридесетогодишњи, *двадесетпетогодишњица*, *педесетогодишњак* и слично.

Милијарду је ‘хиљаду милиона’, а *билион* ‘хиљаду милијарди’. Погрешно је под утицајем енглеског језика користити реч *билион* у значењу ‘хиљаду милиона’, на пример:

НBase представља кључну компоненту за IPI јер је дизајниран тако да подржи брз приступ табелама које садрже **билione** редова и милионе колона, што му омогућава да ефикасно опслужује апликације које захтевају брз, произвољан приступ.

Не треба користити број *обоје* за два мушкарца, за шта постоји израз *обојица*, на пример:

Ухапшен је и Б. Б., коме је одређено задржавање до 48 сати, а након тога ће бити приведен надлежном тужиоцу. **Обојица** се терете за насилничко понашање и учествовање у тучи. Сумња се да су њих **двојица**, са још неколико особа за којима се трага ... // И мајка и отац су ван себе – прича Бата. Он додаје да му је и отац био возач у циглани и да **обојица** никад нису имали удес. // Данас видим два играча који поседују тај квалитет и **обојица** су у НБА лиги. Један је Лука Дончић, а други је Никола Јокић. **Обојица** су изванредни кошгетери, са лакоћом излазе на крај са одбранама, али оно што их издваја је тај пас, та непредвидивост када траже саиграча за лак кош. Њих **двојица** имају тај Тонијев ген и зато **ћу** њих **да истакнем**⁷ – завршава Маљковић разговор за наш портал.

⁷ О овим неправилним конструкцијама биће речи касније.

Погрешно је употребљавати предлог *око* са приближним бројевима, дакле, исправно је: *петнаестак* минута или *око петнаест* минута, али не *око петнаестак* минута, на пример:

Оригинални индијански хватач снова био је круг пречника **око десетак** центиметара, који се правио углавном од гранчице врбе, био је оплетен канапом или кожом и обавезно украшен перјем. // У другом месецу бебин врат постаје снажнији, тако да родитељи могу за почетак краће **око десетак** минута, а касније и дуже бебу стављати на стомак. // Поменули смо условно таблоиде: у Норвешкој на тржишту егзистира 228 новина, углавном локалних и **око десетак** дневника који покривају целу земљу. // Чак наше тело, које има **око двадесетак** милиграма радиоактивног калијума, емитује неколико стотина милиона неутрина по дану!

Приближне бројеве треба писати у целини словима, нпр. *десетак*, а не бројем и наставком, нпр. *10-ак*, да би се уштедело неколико слова.

У једној ситуацији се нарочито греша када је реч о бројевима. Упоредите следеће примере:

Заоставштину Данице Јовановић **чине** свега **седамдесет једна слика**. // Одрадили су цео меч и **ових четири утакмице** // ... да покажемо шта је Војска Србије **у претходних две и по** године учинила // Србија мора да нађе начин да се сама издржава, а не да се у **последњих три** године задужи толико... // Био сам у том стану **неких 3–4** месеца. // Сада ту имамо само **једно велико нула!** // Најхладније је било на Копаонику, где **је измерено читавих 3** степена. // Премијер је обећао да ће ови путеви бити завршени **у наредних 2–3** године. // **За неких три** сата посланици се враћају у скупштинске клупе. // У Србији има **494 радних** места // **У претходних две** године изградили смо две бране. // **Тих** 134 поматрача ће радити конкретно – шта?

Реч је о слагању речи у реченици, конкретно бројева с придевима и заменица који их ближе одређују, као и глагола са којима су у вези. По падежима су променљиви само бројеви од један до четири и бројеви сложени са њима, док се остали бројеви не мењају. Нула се мења као именица женског рода, типа *жена*.

Бројеви од 1 до 4 (и бројеви који се завршавају овим цифрама) слажу се другачије са речима око себе у односу на бројеве више од пет, који се слажу у множини, на пример: четири јежа/мачке, али пет јежева/мачака. Зато би требало наведене примере из корпуса српског јавног дискурса преобликовати на следећи начин:

Заоставштину Данице Јовановић **чини** свега **седамдесет једна слика**. // Одрадили су цео меч и **ове четири утакмице** // ... да покажемо шта је Војска Србије **у претходне две и по** године учинила // Србија мора да нађе начин да се сама издржава, а не да се **у последње три** године задужи толико... // Био сам у том стану **нека 3–4** месеца. // Сада ту имамо само **једну велику нулу!** // Најхладније је било на Копаонику, где **су измерена читава 3** степена. // Премијер је обећао да ће ови путеви бити завршени **у наредне 2–3** године. // **За нека три** сата посланици се враћају у скупштинске клупе. // У Србији има **494 радна** места // **У претходне две** године изградили смо две бране. // **Та** 134 поматрача ће радити конкретно – шта?

Ради нешто!

У употреби неких глаголски облика долази до колебања говорника. Рецимо, код следећих глагола неретко се дешавају грешке: *донети*: **донет** и **донесен** (не и **донешен**); *изгристи*: **изгризен** (не и **изгрижен**); *истрести*: **истресен** (не и **истрешен**); *красти*: **краден** (не и **крађен**); *одвести*: **одвезен** (не и **одвежен**); *одгристи*: **одгризен** (не и **одгрижен**); *повести*: **повезен** (не и **повежен**); *потрести*: **потресен** (не и **потрешен**); *превести*: **превезен** (не и **превежен**); *прегристи*: **прегризен** (не и **прегрижен**); *пренети*: **пренет** (не и **пренешен**); *прогристи*: **прогризен** (не и **прогрижен**); *растрести*: **растресен** (не и **растрешен**); *угристи*: **угризен** (не и **угрижен**).

Јако велика количина смећа треба бити **одвежена** из Обреновца. // Повређени су одмах **превезени** у болницу // Повређена лица одмах су, колима Хитне помоћи, **одвежена** у Ургентни центар. // Настрадали путници одмах су носилима **однешени** у најближу болницу. Смеће из Обреновца **одношено** је у интервалима.

Од глагола који се завршавају на *-стити* неки имају трпни придев на *-штен*, као *крстити* – **крштен**, *смстити* – **смештен**, *обавестити* –

обавеиштен, пустити – пуиштен, опростити – опроиштен, други на -ишћен, као чистити – чишићен, частити – чашићен, замастити – замаишћен, угостити – угоишћен, ожалостити – ожалоишћен, учврстити – учвршићен; трећи могу имати оба облика, с тим да је у Србији обичнији онај на -ишћен, као у запрепастити – запрепаишћен, упропастити – упропаишћен, овластити – овлаишћен, користити – коришићен, онесвестити – онесвеишћен, али су једнако исправни и облици *запрепаиштен, упропаиштен, овлаиштен, кориштен, онесвеиштен*, а од уврстити чешће је *уврштен* него *увршићен*.

Од глагола *послати* исправна су оба облика трпног придева *послан* и *послат*. Од глагола *посребрити* трпни придев је *посребрен*, а не *посребљен*. Од глагола *проказати* исправни облици трпног придева су и *проказан* и *прокажен*.

Често се у говору чују двојни облици истог глагола од којих је само један правилан, или се са становишта књижевнојезичке норме један од њих сматра бољим, нпр. *извинити се* (не *извинути се*)⁸; *оболевати* (не *обољевати*); ијек. *оболијевати*; *одолевати* (не *одољевати*), ијек. *одолијевати*; *оканити се*: *оканим се* (не: *оканути, оканем, окануо*); *приклештити* (не *прикљештити*), ијек. *приклијештити*; *протестовати* (не *протествовати*).

Посебно треба обратити пажњу на несвршени прилог следећих глагола:

познавати: исправно је *познајући* (не *познавајући*); **Познавајући** Богдана (Богдановића), ја знам да он то може.

признавати: исправно је *признајући* (не *признавајући*);

предавати: исправно је *предајући* (не *предавајући*);

придавати: исправно је *придајући* (не *придавајући*);

продавати: исправно је *продајући* (не *продавајући*);

надлетати: исправно је *надлећући* (не *надлетајући*);

прелетати: исправно је *прелећући* (не *прелетајући*).

⁸ *извинити се*, *извиним се*, 3. л. мн. *извине се*, радни придев *извинио се*, *извинила се*, *извинило се*. Друго је глагол *извинути се*, *извинем се*, *извиноу се*, који значи ‘савити се’, ‘подићи се’ и слично.

Свршени и несвршени прилози морају имати заједнички семантички субјекат с главном реченицом. Стога су погрешне реченице попут:

Израелска војска погодила је један солитер у центру Газе **срушивши** и **повредивши** притом најмање двадесет двоје људи.

У облицима сложеног футура I употреба споја *да* + презент уместо инфинитива својствена је разговорном стилу и усменој незваничној комуникацији, на пример: *Србија ће да ради!*, али се у другим приликама препоручује сложени футур са обликом инфинитива и граматичког елемента *ћу, ћеш, ће...* и тако даље, на пример: *Србија ће радити!*

У тој конкуренцији радник **ће да успе!** // Да ли је парада потребна и колико **ће да кошта?** // Кад сам изашао с експозеом, наравно да **ћу** то **да поштујем**. // Ови на власти морају **толико брзо да раде** јер не знају колико **ће** дуго ту **да остану**. // Када су нам саопштили улоге, нисам очекивала да **ће баш толико напорно да буде**. // Србија свој став према другим народима и државама **неће да мења**. // Комшије **ће да ме бију** због прегласног рокенрола. // Шта **ће** ко **да попије** ствар је личног избора. // Ако не средите каменац, он **ће** да среди Вашу машину. // Људи **ће** заиста да буду задовољни. // Данас разговарамо с Горицом Нешовић. Она **ће** и **да кува**.

Погрешна је употреба у саставу потенцијала истог облика *би* у свим лицима, на пример:

Ове страхове морате превазићи да **би** били срећни у животу. // Мада, ја **би** више волела да се видимо вечерас. Могли **би** да попијемо кафу негде у граду. // Ми данас не **би** смањивали плате да представници бившег режима нису гурали руке у буџет. // Желела **би** да **сво**⁹ знање пренесем некоме, али заинтересованих нема.

Глагол *крварити* значи првенствено *губити крв* (нпр. *Пацијент је искрварио*), а *крвавити* значи *чинити крвавим* (*Доктор је искрвавио руке*), али се среће и обрнута употреба, што треба избегавати.

Наравно, постоје и глаголски дублети: *клизати (се)* – *клизам (се)* и *клижем (се)*, *клеветати* – *клеветам* и *клевећем*, *пљескати* – *пљескам* и *пљешћем*, *стискати* – *стискам* и *стишићем*, *сисати* – *сисам* и *сишем*,

⁹ О правилној употреби ове речи в. стр. 64.

храмати – *храмам* и, обичније, *храмљем*, *штинати* – *штинам* и, данас ретко, *штинљем* и тако даље.

Глагол *врети*, *врим*, има радни придев *врео*, *врела*, *врело*.

За глаголе као *кипети*, *стрепети*, *цвилети* треба пазити да се не употребљавају у погрешном облику *кипити*, *стрепити*, *цвилити*.

– *оканити се*, а не *оканути се* и слично;

– *цурити*, радни придев *цурио*, *цурила*, *цурило*, не *цурети*, *цурео*;

– *глумити*, радни придев *глумио*, *глумила*, *глумило*, а не *глумети* и слично.

Само слоја Србина сјасава/сјашава

Од глагола *спасити* садашње време је *спасем*, они *спасу*. То је традиционални облик у Србији, с радним придевом *спасао*, *спасла*, трпним придевом *спасен*, именицом *спасење*, будућим временом *спашћу*, а одговара му несвршени глагол *спасавати*. У новије време све се чешће употребљава глагол *спасити*, *спасим*, дакле, *спаси*, *спасио*, *спасила*, *спашен*, *спашење*, *спасићу*, чему одговара несвршени глагол *спашавати*.

Шта знају ТРЕБА о ТРЕБА?

Још се и Вук Караџић занимао за значење и употребу глагола *требати*. Када је значење овог глагола „бити потребан”, проблема нема, па су тако исправне реченице типа: **Требаш** ми нешто // Они који користе аутомобиле и плаћају паркинг не користе јавни превоз и **не требају** им карте за превоз.

Ако је пак непотпуног значења и тражи допуну, мора бити безлично употребљен и остварује се само у 3. лицу средњег рода, као *треба* и *требало је*. Такав глагол мора стајати на почетку реченице, на пример:

Треба да знате и да према најновијим истраживањима добри манири побеђују добар изглед и интелигенцију. // **Треба да** будемо одлучни и да му покажемо где му је место.

Ако се субјекат нађе на почетку реченице, након њега *требати* не може бити безлично, због правила о слагању (конгруенцији) предиката са субјектом, па се препоручује да се реченице типа:

Свако од нас **треба да** буде одговоран у овој ситуацији . // Ако ви немате поверење у мене, да ли ја **треба да** имам поверење у вас? // Мислим да би клубови о томе **требало да** поведу рачуна јер много је социјалних случајева после каријере. // Хан би данас **требало да** се састане и са представницима медија и цивилног сектора.

преформулишу на следећи начи:

Треба да свако од нас буде одговоран у овој ситуацији . // Ако ви немате поверење у мене, **треба ли да** ја имам поверење у вас? // Мислим да би **требало да** клубови о томе поведу рачуна јер много је социјалних случајева после каријере. // **Требало би да** се данас Хан састане и са представницима медија и цивилног сектора.

Једино није могуће преформулисати реченицу ако испред *требати* стоји *који, која, које*, на пример:

У кафићима је огроман број младих људи, **који је требало да** буду у школи. // После месец дана човек **који је требало да** купи клуб одустане. // Година која **је требало да** изнедри нове шампионске генерације српског спорта. // Уставни суд је оборио забрану раста станарина у Берлину **која је требало да** важи до 2025.

У таквим реченицама мора се допустити лична употреба гл. *требати*, на пример:

У кафићима је огроман број младих људи, **који су требали да** буду у школи. // После месец дана човек **који је требао да** купи клуб одустане. // Година **која је требала да** изнедри нове шампионске генерације српског спорта. // Уставни суд је оборио забрану раста станарина у Берлину **која је требала да** важи до 2025.

Нешћо ог њрилоѳа?

Готово свакодневно у медијима наилазимо на конструкције најбољи филм икада, *најлепши гол икада* и слично. Овде се, наиме, ради о буквалном преводу таквих конструкција с енглеског језика („best movie ever”), а у енглеском *ever* може да има значење ‘свих времена’, на пример:

То свакако подразумева и да плате **буду више него икада!** // Фејсбук је кажњен са пет милијарди долара, што **је највећа казна икада.** // Вучић је рекао да имамо односе са Републиком Српском који **су најбољи икада.** // Користите ову технику на сваком другом или трећем тренингу, и очекујте **најинтензивнију пумпу у грудима икада.**

У српском, међутим, то није случај, *икада* је прилог који има значење ‘у било које време, било када, ма када’ и ближе одређује глаголе (Да ли си икада био у Паризу?). Зато се не може рећи *најбољи филм икада*, већ је боље решење *најбољи филм свих времена, у историји, до сада...* или *најбољи филм икада снимљен, приказан...* и слично.

Примери добре праксе из медијског дискурса били би следећи:

Своју супругу је описивао као најлепшу Дубровчанку коју **је икада срео.** // Захваљујући овој платформи могли смо да променимо животе, а ова емисија је најбоља ствар која ми **се икада десила.**

Да ѿи нешћо њредложим...

Не спадају у стандардни српски језик спојевии за са инфинитивом, какви се могу чути у говору, на пример: *за понети* (исправно *који ћу понети, да понесем, који се може понети* и слично) или *То је за не веровати* (исправно: *То је невероватно*), *То је било за очекивати* (исправно: *То се могло очекивати*), нити *То је за полудети* и слично на пример:

Било је **за очекивати** да ће Французи пружати отпор. // Бадемантил **за донети**, молим вас! // Лопта која изгледа потпуно немогућа **за стићи!** // Треба исећи 12 комада дебљине три прста, што је врло лако **за измерити.** // У Паризу има тако много **за обићи!** // То је јако лепо **за гледати.**

Ма колико у разговорној употреби био чест израз *за понети*, на пример: *Дајте ми једну кафу за понети*, и он би се морао заменити исправним *Дајте ми једну кафу да понесем* или *Дајте ми једну кафу коју ћу понети*.

Предлог *без* искључује употребу одричне заменице уз њега, тако да је неправилнорећи *без никог*, *без ничег*. На пример, из аспекта норме нису правилни следећи примери:

Њена нога је тада висила у ваздуху док је падала брзином од 201 км на сат, **без ничега** што би је успорило, и док је очајнички покушавала да се ослободи, њен резервни падобран је аутоматски пуштен. // Радили смо као да нисмо, остали смо **без ничега**.

У таквим конструкцијама овај предлог тражи опште заменице које почињу на *и-*, тако да би правилно било рећи *без иког*, *без ичег*.

Остали смо **без ичега** за само сат времена! // Најбоље би било да простор испод стола држите чистим и **без ичега** што би могло да смета правилном држању ногу. // Што значи да цела екипа брани титулу, јер смо сада **без икога** ко по годинама излази из тима. // Јарац воли своју приватност као појединац и покушава да посвети време себи далеко од радозналих очију других и **без икога** да га притиска.

Уместо *везано за некога или нешто*, препоручује се *у вези са неким или нечим*, на пример:

Ово доста утиче на трошкове које ће странке сносити а **везано за промену презимена**. // То ће у великој мери бити **везано за димензије зида** на ком желите да исти буде постављен.

Како сте реаговали **у вези са овим догађајем**? // У свакој фази поступања **у вези са насиљем у породици** поступају заправо заједнички тимови. // Одлуку о спорним питањима **у вези са делокругом одбора** доноси председник Народне скупштине .

Ако је могуће треба избегавати гомилање предлога, на пример:

Он се не зове ни микрофон за ревер, нити микрофон за деколте, већ с разлогом, микрофон **за на кравату**. // Како сазнајемо, њему су лисице стављене у једној кафани у Сопоту, када је током легитимисања дао туђу личну карту, коју је наводно хтео да искористи **за на Косово и Метохију**.

Вежи ме!

Под утицајем страних језика у савременом српском књижевном језику погрешно се употребљавају сложене реченице чији други део почиње везничким изразом без да, на пример:

Никада нико није пет пута био финалиста **без да** је овај турнир освојио. // Никад нисам завршио књигу **без да** сам написао три верзије. // Ја сам одговорио **без да** сам икога увредио. // С друге стране реч је саосећајним особама које се лако прилагођавају свакој ситуацији **без да** изгубе своју индивидуалност. // Персонализација се користи када корисник жели систем прилагодити искључиво себи, **без да** други корисници виде промене.

Тај облик није допуштен у стандардном српском језику, па уместо наведених примера правилно би било рећи:

Никада нико није пет пута био финалиста **а да није** овај турнир освојио. // Никад нисам завршио књигу **а да нисам** написао три верзије. // Ја сам одговорио **а да нисам** икога увредио. // С друге стране реч је саосећајним особама које се лако прилагођавају свакој ситуацији **а да не** изгубе своју индивидуалност. // Персонализација се користи када корисник жели систем прилагодити искључиво себи, **а да** други корисници **не** виде промене.

Још културе

Значи, овај, како да кажем...

Поштапалица је једна од лексичко-стилистичких грешака, која се остварује употребом гласова, речи и фраза које су у говору непотребне и које оптерећују и кваре језички израз. Поштапалице не представљају ништа друго до скуп гласова лишен значења, који постаје својеврсна медитативна пауза, што оставља неколико секунди за размишљање. Ти су елементи граматички и логички неповезани с реченицом и не изражавају никакво одређено значење, те су стога сувишни; но ипак често изражавају афективно расположење или субјективни однос говорника према предмету, те према томе имају важну стилистичку вредност. Према функционално-стилској вредности поштапалице могу бити различите.

Колоквијалне поштапалице су често и читаве изреке: узречице, пословице, (за)клетве, фразеолошки изрази, узвичне или упитне речи и реченице, а многе од ових речи и израза у правилно организованом контексту имају, по правилу, неко значење. Међутим, уколико оне нису вешто уткане у текст или се јаве у неодговарајућем контексту, могу изазивати препреке у разумевању датог језичког садржаја. Некад употребљене поштапалице потпуно промене значење самог исказа или изазивају комичан ефекат. Најчешћа поштапалица је *овај* (од показне заменице, али увек у том облику), нпр. *Хтео сам, овај, да питам да ли је данас, овај, било неких порука за мене...* А врло су честе и следеће: *значи, мислим, знаш, овај, како да кажем, као што рекох, схваташ, разумеш, знаш/знате, (па) каже, мајке ми*, итд.;

Поштапалица *значи* једна је од најчешћих, нарочито у усменом јавном говору, на пример, на телевизији, али и у говору младих. Употреба *значи* може бити оправдана уколико ова реч има закључно значење и улогу везничког средства у структури текста, на пример:

У биоскопима и позориштима број посетилаца је ограничен, **значи** да ће и они убудуће остваривати мању зараду.

Када је учесталост употребе *значи* врло висока, а значењска оправданост те употребе ниска, онда је то поштапалица и треба је избегавати у добром говору.

Интелектуалне поштапалице у говорним жанровима научног функционалног стила (на пример, предавања, излагања на научном скупу, презентације и др.) јављају се као текстуални конектори, попут *по мом мишљењу, заправо, дакле, на крају крајева, као што знамо / је познато, према томе, у сваком случају* и друге, што се показује учесталом употребом, односно фреквенцијом већом од довољне, те представљају сувишне елементе у говору. Ако се не злоупотребљавају, односно ако се употребљавају с мером, овакве речи могу да имају оправдање: служе као кохезивна средства између више текстуалних целина, и помажу при преласку с једне информације на другу и слично.

Пауза хезитације представља употребу неодређених гласова у разговору као опште средство за испуњавање пауза које се стварају у спонтаном говору у време размишљања о томе шта рећи следеће, нпр. *м-м-м, па-а-а, а-а-а, х-м-м-м* и тако даље.

Супстандардне поштапалице иступају из оквира стандарднојезичког израза и припадају другим лексичким слојевима, жаргону или аргоу, шатровачком језику или псовкама (на пример, *бре, болан, тебра, јеботе, јебига* и слично). Лоша навика употребе ових језичких средстава карактеристична је за говорнике са ниском језичком културом који не познају довољно изражајне могућности сопственог матерњег језика. Употреба поштапалица обрнуто је пропорционална степену развијености културе говора: што је ниво развијености културе говора нижи, то је употреба поштапалица у говору чешћа.

Погрешно је употребљавати значењски празне поштапалице попут *Оно што желим/хоћу да кажем јесте*, на пример:

Оно што хоћу да кажем је да је ово време киборга. // **Оно што хоћу да кажем је**, да је такав приступ легитиман, свиђао се мени и теби или не. // **Оно што хоћу да кажем јесте** да нам наша анксиозна стања могу бити аларми да смо под стресом и да требамо мало више пажње повести о себи у тим тренуцима. // **Оно што желим да кажем је** да је живот пре и после трансплантације неупоредив.

Реченица је једнако информативна, а стилски много боља када се таква поштапалица не употреби, на пример:

Ово је време киборга. // Такав је приступ легитиман, свиђао се мени и теби или не. // Наша анксиозна стања могу бити аларми да смо под стресом и да требамо мало више пажње повести о себи у тим тренуцима.

Уколико је реченични акценат на жељи да се нешто саопшти, део ове конструкције се не мора изостављати, на пример:

Желим да кажем да је живот пре и после трансплантације неупоредив.

Употреба уводних израза *под један...*, *под два...*, *под три...* (уместо *прво...*, *друго...*, *треће...*) одлика је административног начина изражавања и не препоручује се у другим функционалним стиловима.

Уместо израза *по први пут*, *по други пут*, *по трећи пут* итд. боље је употребљавати изразе *први пут*, *други пут*, *трећи пут* итд.

Заљубила сам се **не први пут** у животу. // За неке који су **не први пут** са нама, да поновимо... // Верујем у план који смо **не први пут** осмислили.

Неки уводни изрази користе се, такође, као поштапалице, што треба избегавати. На пример, израз *у сваком случају* има значење ‘без обзира на све околности’, али се често користи без стварне потребе и смисаоног оправдања, као поштапалица у говору, поготову у дискусијама на политичким, административним и сличним састанцима.

За разлику од оправдане употребе конектора *иначе* као синтаксичког маркера промене теме, погрешно је употребљавати реч *иначе* као говорну поштапалицу, што се понекад чини.

Не препоручује се претеривање са употребом израза *треба рећи* (или: *треба напоменути*, *треба казати*) јер је то често поштапалица. Негде је ова конструкција потребна, на пример:

На крају овог дела **треба рећи** да је 61 испитаница из узорка рекла да је самохрана мајка,

али често је сувишна, на пример:

Треба рећи да логика обезбеђује правилно мишљење и закључивање, али не и истинско мишљење и закључивање. // ~~Треба рећи да ће~~ већина нових уређаја (**ће**) бити финансирана субвенцијама које је одобрила влада.

Као што наведени примери показују, предмет језичке културе није само да ли је или колико је неки граматички облик исправан и прихватљив, него и то да ли је и колико је он прихватљив у одређеном функционалном, експресивном или личном стилу, као и у одређеној говорној ситуацији.

Ало, бре!

Узвик *бре* најчешће изражава негодовање и негативно расположење према саговорнику, осим у ситуацијама када се њиме може исказати и нека врста позитивног изненађења, на пример:

Где си, **бре човече**, шта се ради? // Па где си **бре**, нема те сто година. // Човек тамо приђе и каже: „Боро, да ли бисте били љубазни да се сликамо, извините што сметам и што вас узнемиравам”, а овде кажу: „Где си, **бре, мајке ти га**, хајде да се сликамо” – кроз осмех поручује Бора,

а, на крају крајева, може бити и једна врста експресивне поштапалице. У добром књижевном језику употребу узвика *бре* треба избегавати.

У стандардном језику не треба употребљавати узвик *ало* као синоним узвика (*x*)*еј* ради изражавања чуђења, то јест изван телефонског разговора, на пример:

Ви, ало, вама се обраћам – ви сте права срамота за овај народ! // Не може то тако, ало!

Употреба увреда и псовки је, нажалост, честа не само у приватној комуникацији људи који не обраћају пажњу на језичку културу, него и у савременој књижевности, на филму, у позоришту, у медијима – у свим облицима јавног дискурса. Ипак, у високој језичкој култури увредама и псовкама не сме бити места.

И још јар речи о трађењу речи...

Од одељење и запаљење придеви гласе *одељењски* и *запаљењски*, исто као од речи *Сретење* – *сретењски*, на пример: *Сретењски устав*, а не *одељенски*, *запаљенски*, нити *оделењски*, *запалењски*, који се често јављају у јавном дискурсу, на пример:

Често се посао локалне самоуправе сведе на давање иницијатива или мишљења, док друга **оделења** спроводе остале активности. // **Оделењски** дневници су сумарни или синтетизовани налози за књижење за одговарајући део интерног обрачуна. // За реализацију овог програма задужене су **одељенске** старешине. // **Запалење** плућа се може јавити као компликација код свих врста заразе и захтева брзо постављање дијагнозе и посебно лечење да би се спречила смрт. // – Таква су реуматска **оболења** са **запалењем** везивног ткива, мада су најчешће **запалењске** болести у виду реуматоидног и псоријазног артритиса, као и анкилозирајућег спондилитиса који захвата цео кичмени стуб. // Самим тим, долази до **запаљенског** обољења у ком врх длаке не може да изађе на површину коже.

Од назива градова *Казань*, *Тјумењ* и сличних придеви гласе *казаньски*, *тјумењски*. Међутим, другачије је с придевима насталим од хришћанских празника *Вазнесење*, *Преображење*, који гласе *вазнесенски*, *преображенски*, са *н*, јер нису изведени од нашег народног облика него од црквенословенског *Вазнесеније*, *Преображеније*. Слично томе, према празнику *Благовести* имамо *благовештенски*, од црквенословенског *Благовештеније*.

Исправно је рећи *вандалски*, на пример:

Овакав поступак забране неговања сећања не само да је **вандалско** продубљивање рана већ је једнак покушају брисања трагова историје. // Он изражава жаљење због тога што се десило и осуђује овакав **вандалски** чин. // Поводом ових скандалозних и **вандалских** дешавања још нигде није могла да се чује јасна и одређена осуда, каже министар,

мада се непотребно понекад јави, под утицајем енглеског језика, *вандалистички*, на пример:

У саопштењу издатом после седнице, наводи се да је Влада закључила да државни органи, у најкраћем року, треба да изведу пред лице правде све изгреднике и организаторе **вандалистичког** понашања. // – Уколико се скине заштита са порушених зграда Генералштаба и дозволи неком инвеститору да је сруши и подигне неки други објект био би то највећи **вандалистички** чин који би се догодио српској архитектури.

Погрешно је правити придеве на *-ици* од назива места које се завршава на *р*, *н* или *с*, на пример: *Бруклин*, *Мелбурн*, *Гетинген*, *Ерланген*, *Врбас*, *Тексас* и слично. Дакле, исправно је *мелбурнски*, *гетингенски*, *ерлангенски*, *врбаски*, *тексаски*, на пример:

У целу ситуацију умешао се и **мелбурнски** адвокат специјализован за имиграциона питања Кон-Минг Тсаи, он је у разговору за Асошијетед прес говорио о српском тенисеру и његовом могућем повратку у „земљу кенгура”. // Браћа Грим су отпуштена са Универзитета у Гетингену, где су радили у оквиру групе професора под именом **Гетингенска** седморка. // Ово питање поново је покренуо велики пријатељ нашег народа и усменог стваралаштва, редактор познатог **Ерлангенског** рукописа др Герхард Геземан у своме јавном предавању на Коларчевом универзитету 1934. године. // По **тексаским** законима, успешном (и неуспешном) кандидату на увид се мора дати сва документација везана за његову кандидатуру. // Окупљени грађани су се потом упутили у шетњу **врбаским** улицама уз музику и звиждуке пиштаљкама, истичући заставе и транспаренте,

а није исправно *бруклинички*, *мелбурнички*, *тексашки*, како се често може чути и видети, на пример:

Бруклиншка ботаничка башта постоји још од 1911. године и данас представља енклаву природе усред **њујоркшке**¹⁰ градске вреве.// Подсетио се српски тенисер и свега кроз шта је прошао у Аустралији, као и мука које су настале као рецидив **мелбурншке** голготе. // Следећи приказ је био као из филма „**Тексашки** масакр”,

док се неправилни облици *гетингенички*, *ерлангенички*, *врбашки*¹¹ веома ретко јављају.

¹⁰ Ова реч такође није добро написана, већ треба *њујоршке*.

¹¹ Овде не убрајамо презиме Врбашки.

Да, можда или њак не

Већину речци употребљавамо интуитивно правилно, не правећи велике грешке, али изузетак представљају *и* и *ни*, за чију се употребу не можемо ослонити на језичко осећање, које **и** иначе **није** поуздан критеријум. Ове партикуле могу стајати испред било ког реченичног члана у реченици и њихова употреба зависи од тога да ли је реченица потврдна или одрична. *Ни* не може се никада комбиновати са партикулом *не*, односно не може се јавити уз негирани предикат, на пример:

То чак **ни не спада** у званични састанак – указао је шеф српске дипломатије. // Медији и „фундаментална” медијска права и слободе се **ни не помињу**. // Ову могућност закон не предвиђа, те је стога **ни не регулише**,

већ су правилни једино примери попут:

Живе прилично удобно **и не желе** да одустану од тога. // Сваки тест се обавља појединачно **и не сме** бити у било каквој вези са другим тестовима. // Због тога **и не чуди** да је проглашена за ђака генерације у тој школи.

И *и* и *ни* могу стајати испред готово било које речи у реченици. И једна и друга речца истичу значај тог дела реченице према свим осталим деловима, и служе да му појачају значење. Избор потврдног или одричног облика партикуле зависи само од облика предиката реченице – уколико у реченици предикат има потврдну форму, за појачање било које речи употребљава се партикула *и*; ако пак предикат реченице има одричан облик, и други чланови реченице истичу се речцом *ни*.

Неколико речи о реченичном складу и усклађивању

Слажемо се

Речи се у реченици морају слагати, па тако треба водити рачуна о следећим ситуацијама:

Као и код сваке нове технологије, постоје заговорници **за и против њене примене**. // Са својим доктором обавезно размотрите све разлоге **за и против естетске хирургије**. // Постоје опште информације о проблемима у заједници, као и аргументи **за и против превентивних активности, интервенција или програма**. Узрост и параметри анемије су обрађени и упоређени између група пацијената **са и без анемије**. // Могу се наћи **са и без отвора**. // Ниво перципираног стреса је уједначен код ученика **са и без акни**.

У овим примерима предлози нису у сагласју с именицама испред којих стоје, па би једино правилно било:

Као и код сваке нове технологије, постоје заговорници **за њену примену и они који су против ње**. // Са својим доктором обавезно размотрите све разлоге **за естетску хирургију и против ње**. // Постоје опште информације о проблемима у заједници, као и аргументи **за превентивне активности, интервенције или програме и против њих**. // Узрост и параметри анемије су обрађени и упоређени између група пацијената **с¹² анемијом и без ње**. // Могу се наћи **с отвором и без њега**. // Ниво перципираног стреса је уједначен код ученика **с акнама и без њих**.

Када имамо број и именицу, често долази до недоумица. Отуда и колебања у следећим реченицама:

Мислим, стиче се утисак као да **су два човека** супротног мишљења **писала** коментар из два дела. // Након што су се људи разишли, на обали су остала само **два човека**. // **Два човека искористили** пепео покојног пријатеља као мамац и уловили највећег шарана. // Дефинитивно су Васил и Точак **два човека** који **су** јако пуно **утицали** на мене. // У болници **су била два човека, који су** већ **отпуштени**.

¹² О употреби варијанти предлога *с* и *са* в. више на стр. 39.

У продавници одеће лакше **су повређена три човека**. // Надзорни снимак показао је **три човека која су учествовала** у нападу. // Сутра дан краљевске штитоноше ухватише **три човека** из племена Склавина **који** са собом **нису имали** ништа од железца или ратне опреме.

Какав год био избор између те две могућности, из стилских разлога се препоручује да се онај ко говори или пише бар у истом тексту доследно придржава решења за које се определио, па би, рецимо, примере:

Када би **се** код Срба **нашла три човека** да **су сагласни** око неке ствари, где би нам био крај. // **Три човека су пролазила, извукли су** ме и **одвезли** кући.

требало преформулисати у:

Када би **се** код Срба **нашла три човека** да **су сагласна** око неке ствари, где би нам био крај. // **Три човека су пролазила, извукла су** ме и **одвезла** кући. / **Три човека су пролазили, извукли су** ме и **одвезли** кући.

Треба ли вам дојуна?

У неким случајевима избор речи која долази после неке друге речи и представља њену допуну не зависи само од речи коју допуњује већ и од значења саме те речи. Шта то значи? Најпознатији овакав пример лутања дају глаголи женити и оженити (некога), који су у том облику допуштени само у значењу ‘наћи (коме) жену’, нпр. *Отац је оженио сина*. Погрешне употребе овог глагола врло су распрострањене у јавном дискурсу, на пример:

Наш кошаркаш **оженио познату манекенку**. // Једноставно не воли вас довољно да **би вас оженио**. // Отац **је** ионако већ **био оженио једну удову** с којом није имао деце,

док би правилни били следећи примери:

Да ли **се** отац **оженио мајком** у ствари због баке? // Па где ли су му биле очи, кад **се њоме оженио** // Једноставно су се противили томе да им **се** син **ожени њоме**. Открио је да **се оженио партнерком Линдзи Милс** пре две године.

Дакле, не може акузатив након глагола *женити* или *оженити* ако се ради о именици која означава особу женског пола – *девојка*, *ћерка*, *удовица* и тако даље. Међутим, акузатив може бити ако је у вези с именицом мушког рода (*син*, *синовац*, *унук* итд.), нпр. *женити сина* или *синовца*, *оженити унука* и слично.

Иако многи приручници скрећу пажњу на неприхватљивост конструкција упознати (се) о нечему уместо правилног *упознати (се) с нечим*, локатив као допуна често се јавља у језику медија и правном дискурсу, на пример:

Састао се са делегацијом, која га **је упознала о бројним проблемима** Института и његових сарадника. // **Нисам упознат о детаљима** преговора у вези са продајом, али сам сигуран да студенти неће плаћати вишу цену студирања. // Носилац пројекта дужан је да поднесе писмену пријаву управљачу заштићеног подручја, који је у обавези да га **упозна о могућностима** за обављање истих, као и о даљој процедури.

У таквим примерима глагол *упознати (се)* изједначава се с глаголима комуникативноог типа (уп. *упознати кога о чему* = *обавестити кога о чему*; *упознати се о чему* = *обавестити се о чему*), што је омогућило, захваљујући аналогiji, ширење локатива, а потискивање инструментала с предлогом *са* у датој позицији. То су углавном комуникативно обележене ситуације, односно говорни чин „давања обавештења о чему” или „добивања информација о чему”, обично посредством неког комуникативног канала. А будући да су то најчешће такви садржаји који не могу бити предмети обавештавања већ спознавања, проучавања, употреба таквог локатива није прихватљива, дакле, морало би бити:

Састао се са делегацијом, која га **је упознала с бројним проблемима** Института и његових сарадника. // **Нисам упознат с детаљима** преговора у вези са продајом, али сам сигуран да студенти неће плаћати вишу цену студирања. // Носилац пројекта дужан је да поднесе писмену пријаву управљачу заштићеног подручја, који је у обавези да га **упозна с могућностима** за обављање истих, као и о даљој процедури.

Уместо повратног глагола *консултовати се* (са инструменталом) не треба употребљавати глагол *консултовати* (с акузативом) дакле не: *консултовати стручњака* него *консултовати се са стручњаком*. Прелазни глагол *консултовати* не може се изричито забранити, да не би била онемогућена употреба пасивне конструкције, нпр. *Међу консултованим стручњацима нашао се и он*. Поред тога употреба глагола *консултовати* исправна је када објекат у акузативу има значење неживог, нпр. *консултовати стручну литературу*, где нема значења социјативности.

Овакве притиске треба игнорисати или тражити додатне информације под изговором да желите да **се консултујете са колегама**. // Најбоље је да се консултујете и **са својим лекаром**. // За употребу током трудноће и дојења треба **се консултовати са лекаром и фармацеутом**. // **Консултујте породичног лекара** за помоћ јер вам садашње стање исцрпљује организам. // **Консултујте лекара** пре употребе уколико користите било који лек на рецепт. // Ваш ветеринар је вредан извор и **могли бисте да га консултујете** пре него што кренете у потрагу за вашим љубимцем.

Греша се и код глагола *контактирати*, па је, дакле, правилно *контактирати с ким*, а не *контактирати кога*, на пример:

Када се то није десило, **контактирали су са полицијом**. // **Са мештанима и осталим емигрантима контактирали су** само када су морали. // **Контактирали су с неколико произвођача мотора**, али ниједан није могао да им испоручи мотор таквих перформанси. // Тражећи одговор на то питање, **контактирали смо министра Весића**, који није желео да дâ изјаву пред камерама. // **Контактирали смо надлежне у Телекому**. // Након тога **контактирали су словеначке колеге** који су идентификовали осумњичене. // **Контактирали су ме** после одређеног времена и дошли на идеју да ми се спортска протеза направи у Паризу. // Продукција се, наравно, сложила и **контактирали су ме**.

Уместо глагола *контактирати* често је боље употребити глагол *ступити* (у додир), *успоставити* (везу), на пример:

Током разговора можете прелазити из једне везе у другу и **успоставити везу са сва три корисника** истовремено. // Потребно је само **ступити у додир са духовним** или радити на отклањању блокова који спречавају проток енергије или практиковати афирмације. // Верујемо да **ће** школе **ступити у контакт са још компанија** које би могле да обезбеде праксе за полазнике курса. // Како можете **ступити у контакт с нама?**

Није исправна акузативна рекција глагола *пасти* када је реч о провери знања. Дакле, препоручује се *пао је на испиту*, *пао је из математике*. Конструкције у којима се глагол *пасти* употребљава с називима предмета или испита (на пример: *пао је физику*, *пао је матуру*), настале под утицајем енглеског језика, срећу се у разговорном језику, поготову у ђачком и студентском жаргону, али у добром књижевном језику су недопустиве. Не треба овако:

„Да је историја учитељица живота, сами сте се сигурно много пута уверили, а тај утисак још је јачи када схватите да **ћете** опет **пасти испит** јер опет нисте учили на време. // Уверење које је често присутно код особа које су у ризику да развију синдром сагоревања је: „Ако одвојим мало времена за своје личне потребе, вероватно **ћу** **пасти испит** јер нисам дао/-ла све од себе”,

већ овако:

Падање на испиту – осим страха да **ћете** заиста **пасти на испиту**, снови о **падању на испиту** или неприпремљеност за њега могу показивати како нисте спремни за изазове који вас чекају у животу. // И у браку, као и у школи, оцењују ти и владање; и у браку, као и у школи, **можеш пасти на испиту**; и у браку, као и у школи, радујеш се феријама.

Често се грешти приликом допуњавања појединих глагола у српском језику.

На пример, исправно је окарактерисати као + генитив:

Понашање које сте описали се може **окарактерисати као вид застрашивања**. // Тужилац је деловање оптужених **окарактерисао као „конспиративно”**,

а не препоручује се:

Модерно пословање је **окарактерисано стално нарастајућом понудом, већим могућностима снабдевања, глобалном конкуренцијом као и захтевнијим и растућим очекивањима потрошача** (купаца, корисника).

Дакле, није исправна допуна у инструменталу следећим глаголима: *означити, (о)карактерисати, (о)квалификовати, оценити, третирати*, на пример:

Овај сценарио **је окарактерисан стратегијом** „спајања разноликости”,

уместо чега уз те глаголе треба употребљавати реч *као* са именицом или придевом, на пример:

Ова врста становања је неформална и **може се оценити као сива економија**, пре свега због избегавања плаћања пореза. Унутрашњост можемо оценити као удобну и пријатну. // Фаза кодирања би се због свог значаја **могла означити као примена анализе садржаја у ужем смислу**. // Ситуација на тржишту рада **се може окарактерисати као стабилна**. // У назначеном периоду нисмо имали одштетних захтева по основу закључених уговора које **бисмо могли окарактерисати као неубичајено високе**. // Према његовим речима, у овом тренутку је рано тај чин **окувалификовати као терористички напад**. // Не треба их све **квалификовати као услуге од општег економског интереса**. // Насиље над женама је злочин и **треба га третирати као такав**.

Спортски новинари често греше у примерима типа:

Фудбалер Манчестер Јунајтеда никада **није изгубио против Србије** у седам сусрета, односно има учинак од четири победе и три ремија. // Желимо победу уз сав респект према Словенији, да повратимо оно што **смо изгубили против Норвешке**. // Новак **је** у овом мечу **изгубио против 72. играча на свету**. // Биће тешко, данас сви добро играју, а ми морамо да играмо максимално јер ако не буде тако, **можемо да изгубимо против Естоније, Финске, против било које екипе**.

Предлог *против* уз глагол *изгубити* треба бити замењен предлогом *од*, на пример:

Фудбалер Манчестер Јунајтеда никада **није изгубио од Србије** у седам сусрета, односно има учинак од четири победе и три ремија. // Желимо победу уз сав респект према Словенији, да повратимо оно што **смо изгубили од Норвешке**. // Новак **је** у овом мечу **изгубио од 72. играча на свету**. // Биће тешко, данас сви добро играју, а ми морамо да играмо максимално јер ако не буде тако, **можемо да изгубимо од Естоније, Финске, од било које екипе**.

Исправно је *председавати чему*, на пример: *председавати седници*, али је погрешна уз глагол *председавати* користити инструментал, на пример: *Председавао је седницом*, настала вероватно по аналогiji с реакцијом глагола *руководити*. Србија је 2015. године председавала ОЕБС-у. Политичари су били у праву када су говорили да је велики успех бити на челу Организације за сарадњу и безбедност у Европи (у оригиналу назив гласи Organization for Security and Co-operation in Europe, са скраћеницом OSCE), али су грешили казавши да ће Србија председавати ОЕБС-ом. Реакција глагола *председавати* дозвољава само датив, па би једина исправна конструкција могла гласити да ће Србија председавати ОЕБС-у.¹³

Речник спортских новинара плодно је тле за различите типове језичких иновација, не само када су речи и спортски жаргон у питању, већ и када је реч о специфичним конструкцијама.

Тако смо приметили да у последње време све више пратилаца кошарке у медијима и на онлајн-форумима користи конструкцију *узети шут*, на пример: „Никола Јокић је у првој четвртини узео свега три шута”, што значи „Никола Јокић је у првој четвртини шутнуо (на кош) три пута”.

Појава коју овде разматрамо може се сагледати из две позиције. Прва је декомпоновани предикат, односно ситуација у којој се предикат у реченици остварује сложеном конструкцијом која се може састојати из пунозначног глагола и именице (најчешће глаголске), као нпр. *вршити*

¹³ Што се саме скраћенице тиче, то је словна скраћеница, тзв. акроним, настала од слова речи од којих је вишечлано име сачињено. Ова се заменица изговара као цела реч, а њена промена се може записати помоћу падежног наставка уз цртицу (ОЕБС-а, ОЕБС-у, ОЕБС-ом, ОЕБС-ов, итд.) или као код једночлане властите именице, наравно, с великим почетним словом (Оебса, Оебсу, Оебсом, Оебсов, итд.), што ређе срећемо у пракси. Занимљиво је да је на сајту Министарства спољних послова Републике Србије, које тесно сарађује с овом организацијом, заменица ОЕБС непроменљива (нпр. Усвајање Одлуке о председавању ОЕБС представља успех и велику одговорност за Србију), што ипак није у складу с оним што препоручују наши приручници. Више о скраћеницама на стр. 126.

утицај (= утицати), *поднети предлог* (= предлагати), *донети закључак* (= закључити), или омиљена из градског превоза: *Контролори ће вршити бројање путника* (то јест бројати путнике). Иако узрока за декомпоновање предиката у језику има много, између осталог, због прецизности изражавања, потребе за исказивањем различитог трајања глагола (*вршио је утицај / извршио је утицај*), али и ради бирократизације и (квази)интелектуализације језичког исказа, другим речима, због жеље да они који га употребљавају делују научније и паметније, његова употреба оправдана је онда када не постоји одговарајући начин да се именује нека радња, као што је нпр. *вршити насиље, вршити увиђај, извршити трансакцију, извршити злочин* и слично.

Међутим, у наведеном примеру постоји одговарајући пандан у глаголу *шутирати*, стога аналитичка конструкција *узети шут* није неопходна, односно њом се не уводи никакво додатно објашњење нити отварају могућности за даље усложњавање исказа, као што би били *узети исхитрен шут – шутнути исхитрено; узимати шутеве – шутирати* и слично. Из наведеног проистиче претпоставка да је он настао не из реалних језичких потреба, већ као резултат буквалног превођења (калкирања) енглеске конструкције која се чује на теренима НБА лиге: *to take a shot*, која, између осталог, може да се односи и на шутирање на кош, као замена за глагол *shoot – пуцати, испалити, шутнути*.

Иако коришћење ових конструкција може унети одређене значењске нијансе у предикатску садржину и може задовољити потребе за разноликом презентацијом предиката, у овом случају можемо говорити о њеној излишности у језику, јављању без праве потребе, осим да се можда глаголу шутирати нађе формални синоним. Иако у савременом српском језику постоји тенденција увећавања броја декомпонованих предиката и све је већа учесталост њихове употребе у говору, препоручује се употреба декомпонованих предиката само онда када је то граматички, семантички и стилски сасвим оправдано.

У изразима са *ево, ето, ено* не треба употребљавати личне заменице уз именице у номинативу као, на пример:

Е, да не заборавим, **ево ти шећер**. // Дошао си код нас у госте, једеш, **ево ти рачун** и то је то. // Није рекла казала, **ево ти слика** као доказ, оглас Старбаксов за посао.

Са становишта савремене српске језичке норме препоручује се да се уместо таквих реченица употребљавају реченице типа:

И **ето трагедије** која само чека да се деси. // Па то је сјајно, **ето идеје** за филм! // Уколико их до сада нисте чули, **ево снимка** једног од њихових последњих наступа на фестивалу.

Још мало о њадежима...

Боже, где си?! Боже, с ким си?!

Генитив с предлогом *код* и значењем усмерености ка неком месту дуго се сматрао некњижевним, а препоручивао се, као исправан, облик датива, на пример:

Ако се и трећи пут појави висока температура, онда је дошло до неких компликација и **треба отићи лекару**. // Дуго већ **идем лекару**, али не помаже. // Ако се вредност већа од ове понови неколико пута, **идите лекару**. // Бар два пута годишње **идите зубару** да спречите упалу десни. // Благоје је био здрав и никад **није ишао доктору**. // У случају да отежано дишете, нарочито када желите дубоко удахнути, одмах **идите доктору**.

У савременом српском језику генитив с предлогом *код* и значењем усмерености истиснуо је у тој функцији датив, који полако постаје граматички архаизам, иако се налази још увек у јавном дискурсу. Данас све сматрају тачним и примери типа:

Током целог часа непрестано ме **је питао да иде** у тоалет, **код заменика директора** или до обезбеђења. // Међутим убрзо су се растали због насиља и она се вратила **код родитеља**. // Решење које не подразумева **одласке код стручњака**, коришћење таблета и других неефикасних препарата? // **Ишла сам код гинеколога**, и нико ми ништа конкретно није рекао. // Ништа јој не подиже самопоуздање боље **од одласка код фризера**.

Предлог *насупротив* ређе се употребљава са генитивом, на пример:

Заступао сам улагања преко берзе и разне врсте штедње **насупротив улагања у некретнине**. // Он је и као човек и као интелектуалац био непомерљива тачка **насупротив духа паланке**. // Поручио је да су САД у успону и да су изабрале наду – **насупротив страха**,

а чешће са дативом, на пример:

Стране директне инвестиције **насупротив портфолију инвестиција** захтевају ангажовање менаџмента у пословању предузећа у која се инвестира. // Приватна IP адреса идентификује ваш уређај на локалној мрежи, **насупротив интернету**. // Много је предности код ангажовања професионалне услуге транскрипције, **насупротив покушају** да то завршите сами.

Исправна су оба облика, мада се данас употреба генитива може сматрати граматичким архаизмом.

Коме?

Глаголи *тежити* и *стремити* у истом значењу могу имати допуне у слободном дативу, на пример:

Европске интеграције су главни покретач напора у борби против корупције у земљама које **теже чланству** у ЕУ. // Зато не постоји стандардно решење, али **се тежи стандардизацији** одређених компоненти система. // Укратко, она каже да човек **тежи хармонији** између својих ставова, уверења и понашања,

или са предлогом *ка*, на пример:

Желимо да будемо поуздан саиграч свима вама који **стремите ка успеху**. // Зато и публика **мора да тежи ка испуњењу свог циља** – да буде прави ветар у леђа државном тиму. // Ако **тежимо ка успеху** у послу, један од важних корака је начин представљања. // Нове нације представљају „позитивне снаге” које **теже према миру**. // Модел није заснован на класичним фазама линералног модела, већ циљано **стреми према потребама околине**.

Не треба употребљавати предлог *захваљујући* или *благодарећи* уз датив за исказивање неког неповољног узрока, на пример:

Циљ акције је био да се покаже да у Србији има способних, одговорних, стручних и моралних људи који могу да воде државне послове, а који **захваљујући поплави партијских кадрова** не могу да дођу до изражаја. // Канзас је, ако сте гледали филм, оно место без боје одакле Дороти и Тото **захваљујући торнаду** завршавају у магичној земљи Оз.

Прихватљиве би биле само оне реченице у којима *захваљујући* и *благодарећи* уводе неки позитиван узрок, на пример:

За време њене владавине Британија је постала снажна империја пре свега **захваљујући напретку на плану науке и технологије**. // И лице има такве зоне, а стручњаци умеју да установе психолошко стање човека само **захваљујући распореду бора на лицу**. // Она је предвидела да ће 2046. године људи живети више од 100 година **захваљујући технологији трансплантације органа**. // Данас је Мачкат пример како, **захваљујући труду и преданом раду**, једно село може постати успешно и познато.

Годинама варала си ме. Знам кад и с ким, и како вајрено

Погрешно је изостављати предлог *с* из предлошког израза *с обзиром на*, па тако не би се препоручивали следећи примери:

Обзиром на то да многе од њих имају потребе за подизањем безбедности, а одбрамбене индустрије да појачају производњу – овакав уговор је сасвим могућ. // Таква динамика сигурно не одговара мандатару **обзиром да** министар финансија мора одмах да почне са радом. // Избегавајте варнице и отворени пламен **обзиром да** неке врсте пестицида могу проузроковати пожар.

Исправне би биле следеће реченице:

Сви су помислили да је ту крај **с обзиром да** је остало свега три минута до краја утакмице. // Осигуравач неће исплатити аконтацију пре него што је утврђена његова обавеза, **с обзиром на** околности настанка несрећног случаја. // За њу се каже и да је биолошки рођак амфетамину, **с обзиром на то да** је врло сличне грађе. // **С обзиром на то да** се различити конкурси објављују сваке године, сугеришемо да редовно проверавате нове могућности финансирања.

Погрешно је употребљавати речи у инструменталу: *сатима*, *данима*, *месецима*, *годинама* у конструкцији са прилогом *уназад*, на пример:

А тело и лице били су прекривени чаршафом, тако остављена у ходнику сама **сатима уназад**. // Србија **данима уназад** бележи значајан пораст и велики број случајева заразе корона вирусом. // Познати глумац је већ **недељама уназад** у жижи интересовања због судског процеса са бившом супругом Амбер Херд. // Истиче да полиција **месецима уназад** предузима безбедносне мере и да се свако упозорење схвата озбиљно. // Већ **годинама уназад**, њихове представе и глумци освајају награде на бројним позоришним сусретима. // Градоначелник Радојичић је истакао да је метро један од најважнијих градских пројеката о коме се говорило **деценијама уназад**. // Чај од камилице се конзумира **вековима уназад** и употреба камилице је веома распрострањена.

Исправно би ове реченице гласиле овако:

А тело и лице били су прекривени чаршафом, тако остављена у ходнику сама **сатима**. // Србија **данима** бележи значајан пораст и велики број случајева заразе корона вирусом. // Познати глумац је већ **недељама** у жижи интересовања због судског процеса са бившом супругом Амбер Херд. // Истиче да полиција **месецима** предузима безбедносне мере и да се свако упозорење схвата озбиљно. // Већ **годинама**, њихове представе и глумци освајају награде на бројним позоришним сусретима. // Градоначелник Радојичић је истакао да је метро један од најважнијих градских пројеката о коме се говорило **деценијама**. // Чај од камилице се конзумира **вековима** и употреба камилице је веома распрострањена.

Реч *уназад* сувишна је и представља плеоназам. Међутим, јасна је и мотивација за њеном појавом и раширеном употребом. Она у наведеним примерима има улогу интензификатора – наглашава проток времена о коме је реч.

Употреби предлога *с* у изразу *писати с малим или великим словом* треба давати предност, али се ни за израз *писати малим или великим словом* (дакле, без *с*) не може рећи да је погрешан.

Пронађи ме у њредираћу

Погрешно је употребљавати предлог *о* уместо других предлога или га стављати у конструкцију која треба да буде без предлога, што се највише среће у административном и публицистичком стилу. Погрешне су, на пример, следеће конструкције:

Какав је ваш **став о решавању косовског проблема**? // Русија ће и даље задржати свој **став о Косову** и не намерава да га мења. // Др Миливојевић подсећа како се наш **став о лепоти** мењао кроз историју. // Уколико буде усвојена **мера о селективном преласку на онлајн** она ће бити орочена на десет или 15 дана. // Он је поводом **нових мера о повећању наталитета** у Русији рекао да је земљи потребно више деце, а мање пореза. // Након тога је **иницијатива о укидању закона** одбачена. // Данас је покренута **иницијатива о прикупљању потписа** за петицију и формирање удружења за очување Рупске реке.

Из угла норме, исправне би биле следеће конструкције:

Значајан је и допринос здравствених радника и њихов позитиван **став према опоравку болесника**. // Ваш посао је да помогнете детету да створи позитиван **став према школским обавезама и организовању доброг начина рада**. // Инспектор може истовремено изрећи више **мера за отклањање незаконитости**. // Пројекција девизног ризика омогућава дефинисање превентивних **мера за умањење изложености девизном ризику**. // **Иницијатива за обнову храма** покренута је 2008. године. // Образложење Уставном суду је поднета **иницијатива за покретање поступка** за оцену уставности и законитости одлука наведених у изреци.

У складу с традицијом у српском језику, која често има основ у физичким одликама, насељена места исправно је говорити и писати на следећи начин: *на Новом Београду, на Карабурми, на Петловом брду, на Палама, на Цетињу*, иако се уз називе насељених места по правилу користи предлог *у*, нпр. *у Београду, у Новом Саду, у Јагодини, у Пожаревицу, у Рожајама, у Штрпцу* и тако даље. Допуштено је ипак и уз те именице у облику локатива понекад употребити предлог *у* ако се говори баш о унутрашњости тог простора, на пример:

НАКОН МАСАКРА У ЦЕТИЊУ: Градоначелник захтева хитну седницу, а ових седам тачака ће бити на дневном реду // Патријарх Порфирије: Нека Христос утеши срца породица и обасја светлошћу душе пострадалих у Цетињу.

Када је реч о називима неких установа који се у локативу обично употребљавају са предлогом *на* (на пример: *на Универзитету*, *на клиници*), употреба предлога *у* уместо *на* (у *Универзитету*, у *клиници*) допуштена је ако се жели посебно нагласити да је реч о збивањима унутар те институције, на пример:

Статуа Хомера у Универзитету Вирџиније. // Ухапшен је 16. фебруара, након што се са присталицама забарикадирао у Универзитету Лерида у Каталонији. // Сада у клиници постоји једна операциона сала која је опремљена на светском нивоу.

Називи појединих установа традиционално се употребљавају само с предлогом *у* у локативу, на пример:

У Институту за српски језик САНУ од 86 истраживача 65 су жене, а у Етнографском институту САНУ од 33 истраживача 22 су жене. // На пример, на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета у Београду школске 2020/2021. уписано је 55 студената, од којих је само 7 било мушког пола; у Институту за српски језик САНУ од 72 запослених (укључујући и административно особље), само је 15 особа мушког пола. // Жеља ми је била и да се бавим науком и да радим у Институту за српски језик, па сам тако самоиницијативно одлучила и да магистрирам и да докторирам.

Реч њо реч – реченица

У говору се неретко уместо речце *јел'* чује везник *јер*, што представља грубу грешку, на пример:

Нисам једина којој се то јутрос десило **јел** сам имала прилике да посматрам и друге који су покушавали уредно да се чекирају. // Како да се пријавим за помоћ за кућу да ми држава помогне **јел** сам самохрана мајка са троје малолетне деце? Хвала!

Реченице са пасивним значењем у којима се користи предлошки израз *од стране* са генитивом, одлика су административног стила и не би их требало користити у другим функционалним стиловима, на пример:

Данашњи друштвени сајтови олакшавају проналажење подршке **од стране других родитеља** који су у сличној ситуацији. // Још једна у низу измишљотина **од стране Албанаца**. // Агенција не сноси одговорност услед промена авио конекција **од стране авио компаније**. // Смартић тарифни пакет је намењен искључиво за коришћење **од стране физичких лица**. // С бројним идејама, угледни и уважени, Руси су прихваћени **од стране нашег народа**.

У овим примерима конструкције *од стране* + *неко/нешто* потпуно су сувишне, па би се могле избећи, чиме се отклања и пратећа појава – бирократизација језика. На пример:

Данашњи друштвени сајтови олакшавају проналажење подршке **других родитеља** који су у сличној ситуацији. // Још једна у низу измишљотина **Албанаца**. // Агенција не сноси одговорност услед промена авио конекција **авио компаније**. // Смартић тарифни пакет је намењен искључиво за коришћење **физичким лицима**. // С бројним идејама, угледни и уважени, Руси су прихваћени **у нашем народу**.

Наредни примери показују правилну употребу конструкција од стране:

Ови колачићи постављени су на нашој веб-страници **од стране наших маркетиншких партнера**. // Све послове монтирања, подешавања, модификације и одржавања треба да обављају искључиво квалификовани оператери овлашћени **од стране продавца**. // Судски тумач је преводилац који је овлашћен **од стране надлежне установе** – суда у Београду.

Реци ми, реци како да те зовем

Приликом представљања, најаве за неку особу, прозивке и слично, уобичајено је да се прво каже (или напише) име па презиме. Од овог правила одступа се једино ако су у питању уазбучени службени спискови презимена и имена, у којима презиме долази на прво место и најчешће се одваја запетом од имена, или ако су у питању имена и презимена из језика

са традицијом стављања презимена испред имена, на пример: кинеско или корејско презиме па име *Мао Цедунг*, *Си Ђинпинг*, *Kim Džong Suk*. Имена и презимена из култура које нису географски удаљене, а имају традицију стављања презимена испред имена, у српском језику се употребљавају с редоследом уобичајеним за српски језик, на пример: *Шандор Петефи*, *Тамаш Шуљак*, *Виктор Орбан* (у мађарском: *Petőfi Sándor*, *Sulyok Tamás*, *Orbán Viktor*).

За представљање, ни у званичним ни у незваничним ситуацијама не препоручује се употреба реченица типа:

Моје име је Адријана и имам 31 годину. // **Моје име је Игор Лазаревић** и данас ћемо причати о кључним индикаторима успешности. // **Моје име је Бранко Бубоња** и прављење породичних фотографија је нешто чему сам посветио свој живот.

Ове конструкције прошириле су се из енглеског језика без преке потребе.

Представљање би се могло изразити на два начина:

Здраво, **ја сам Неда** и помажем вам да започнете и развијете свој онлајн-бизнис. // Здраво, **ја сам Јелена**. // Здраво, **ја сам Александар**.

или:

Здраво свима, **зовем се Драган** и размишљам о новом ауту. // Поштовани, **зовем се Александар**, имам 25 година. // Тао свима, **зовем се Милан** и имам 23 године! // Поздрав свима, **зовем се Жељко** и већ неких 9 месеци, од када сам одлучио да променим свој изглед, скинем сувишне килограме и набацам мало мишићне масе, пратим форум и савете на форуму.

Погрешно је користити израз *ради тога* у узрочном значењу ‘због тога’, на пример:

На повратак у Југославију одлучио се наводно због тога што му је жена телефоном поручила да је на потерници, **и ради тога што је она болесна**, па не може да се стара о троје деце. // Био је у затвору **ради дроге**. // Отишла сам код лекара **ради прехладе** // Нудили су ми да осигурам стан **ради провале**. // Он је био у затвору **ради дроге**.

Бирокрајизација језика

Давно је у српском јавном дискурсу забележена појава бирократизације. **Бирократизација** је аутоматско преношење и ширење особина језика администрације на остале стилове и жанрове у језику. Та појава веома је раширена и негативно утиче на језичку културу.

Особине **бирократског језика** су неодређеност, замагљеност значења, уопштеност и стоје у супротности с пожељним особинама доброг говора, као што су јасноћа, сажетост, језгровитост, сврсисходна употреба и богато изражавање. Уп. следеће примере:

Јавни конкурс за доделу подстицајних средстава за рефундацију трошкова учешћа привредних субјеката на сајмовима у Европи и међународним сајмовима. // Министарство унутрашњих послова уписаће у Центар за основну полицијску обуку у Сремској Каменици 150 полазника за стручно оспособљавање за обављање полицијских послова.

Тешко да ће неко, без удубљивања, моћи разумети за шта су тачно расписани ови конкурси. А наредна обавештења:

Поштовани путници, обавезно је узимање карте. У случају непоседовања исте, плаћа се казна у износу од 150 динара. // Курс ће се одвијати динамиком сваке среде,

могла би се успешно преформулисати на следећи начин:

Поштовани путници, обавезно је **узети карту**. У случају **да је немате, платићете казну** 150 динара. // Курс ће се одржавати средом.

Нагомилавање

Још један бирократизам, односно особина бирократског језика јесте **нагомилавање**. Појава нагомилавања речи истог или сличног значења врло је честа у јавном дискурсу. Овакви плеонастички изрази настали су по принципу синонимије и стилски не представљају добро решење, јер је по среди искључиво вишак, који није потребан у преношењу информације. Међутим, они имају врло важну прагматичку функцију, њима се исказује

реченични фокус, односно високи степен значаја датог дела реченице. Нагомилавањем (или редупликацијом) у реченичном фокусу интензивира се важност тог дела реченице, мада има и оних, на пример, који скрећу пажњу на то да је реч о клишеима и испразном фразирању, што је, такође, одлика бирократизованог језика. Уп. примере:

Ја сам лично обавештен од Американаца по том питању. (А. Вучић, Дневник 2, РТС 1, 17. 1. 2017.) // **Тај неко** ко је активирао бомбу знао је када Радован Радић долази на посао. // Научна заједница је затворена и често јој се спочитава **тај неки** ларпурлартистички однос према јавности. // „По пројекту то би требало да кошта **цирка негде око 450 милиона динара.**” // И **сваки онај који** на било који начин то прекрши биће **најстрожије**¹⁴ кажњен // Председник је примио процену Министарства одбране и сада је на њему да одлучи **како и на који начин** ће искорисити своја уставна овлашћења и ставити у функцију очувања живота и здравља свих грађана Србије све службе безбедности у нашој земљи. // Главна је новост да је укупни излагачки простор ове године **чак штавише** већи и да обезбеђује прегледнију сајамску презентацију. // **Значи**,¹⁵ он је био трочлана комисија, није нашао бољу биографију јер других биографија није ни било, и **врхунац кулминације** је да је он „поносан том чињеницом”. // **Ако ме питате** да ли ми је због тога тешко – тешко ми је. [...] **Ако ме питате** да ли су односи у полицији добри – не, нису. // Вођени су **маштом и имагинацијом.** // Из овога произилази и стилистика, као лингвистичка дисциплина која се бави проучавањем **карактеристика и својстава** писаног и говорног језика. // Исказали смо **респект и поштовање** према противнику. // Оно што нас заправо **само једино** спасава јесте управо то. // Хајде да будемо прецизни: **нисам рекао да сам уверен, већ да верујем** да ће пројекат бити настављен.

Неке од ових конструкција сматрају се плеоназмима који представљају огрешење о норму, на пример: *чак штавише, тај неки* и др.

¹⁴ О овој речи више на стр. 38.

¹⁵ О поштапалицама в. стр. 78.

Ублажавање

Врло се често у јавном дискурсу користе речи које више прикривају нека значења, него што дају информације. Упоредимо, рецимо, следеће примере:

Немојте мене да гледате. **Не говорите истину**. Погледајте у камеру и реците то људима којима се обраћате. // „Мислим да **ћемо се морати обратити** и пензијама.” (Министар Лазар Крстић, на питање о смањењу пензија, Упитник, РТС) // „Ја **нећу да лицитирам** о томе.” (министарка Зорана Михајловић на питање да ли ће Ивица Дачић бити министар спољних послова, Упитник, РТС, 14. 4. 2014) // Расим Љајић рекао је да **не жели да лицитира** јер не одлучује о томе (На питање ко ће бити нови премијер, Нови дан, N1, 9. 5. 2017) // Наравно да неће бити забрањени сви фудбалски навијачи, али **ће** и те како **бити санкционисани** вође и чланови тих подгрупа којима је навијање за боје клуба само покривка за бављење криминалом. (РТС) // Ради се о **рационализацији**, а не о **отпуштању**. (Влада Србије, јул 2015)¹⁶

Наравно, све истакнуте речи служе да прикрију и замагле право и недвосмислено значење, које је, у ствари, неопходно. Неко најпре *лаже*, а затим *обратити се пензијама* значи смањити пензије, *не лицитирати о томе ко ће бити премијер* јесте избегавање да дате одговор о нечему што је већ мање-више познато и што добро знате. Вође навијача треба да буду ухапшени и процесуирани, а не санкционисани, а ова реч, и то не случајно, релативизује њихову кривицу. А у последњој реченици баш се ради о отпуштању! Никакве рационализације ту нема, бар не за раднике у јавној управи и јавним предузећима.

¹⁶ У овој групи примера намерно су остављени извори, како би било лаше разумети манипулативни потенцијал еуфемизама.

Пише се – ОВАКО

За почетијак

Јавни простор, било да је реч о традиционалним медијима или дигиталним платформама, одражава нашу језичку културу и наш однос према језику. Адекватно примењивање правописних правила у јавном дискурсу један је од битнијих фактора који гарантују квалитетну, јасну и ефикасну комуникацију. Неправилно писање у јавној комуникацији може нарушити поверење публике, створити негативан утисак о професионализму онога који до нас посредује одређену поруку, а понекад и довести до неспоразума. С друге стране, примењивање одређених правописних правила доприноси пре свега јасноћи поруке, чиме се повећава ефикасност комуникације.

Ово поглавље намењено је свим оним учесницима у јавном дискурсу који утичу на обликовање јавног мњења кроз медије, ПР индустрију, маркетинг, друштвене мреже и друге облике јавне комуникације. С обзиром на то да је овај приручник намењен новинарима, ПР стручњацима, маркетиншким професионалцима, корисницима друштвених мрежа, али свима онима који желе да раде на подизању нивоа језичке културе у савременом друштву, осврнућемо се на нека од неуралгичних места нашег правописа, као што су правописно прилогођавање термина из информационе технологије, трнскрипција имена и појмова, правилно коришћење правописних знакова, писање бројева, датума и др., а који су пак засновани што на вишегодишњем лекторском искуству састављача и приређивача овог приручника и учесника у пројекту *Јавни дискурс у Републици Србији*, што на директним примерима из корпуса ПДРС 1.0.

Чињеницу да различити правописни проблеми у јавном дискурсу и даље интригирају научну и стручну јавност потврђују и радови са скупа *Јавни дискурс у Србији* (одржаног 1. новембра 2024), као што је *Ортографска норма у медијској пракси на примеру текстова са портала NI* Ане Крстић и Александре Томашевић, у коме су ауторке учавале неусаглашености са ортографским начелима у текстовима на порталу, систематизујући их по правописним областима, али и рад *Стратегије*

графичког и другог прикривања табу речи у српском јавном дискурсу, у коме је Слободан Новокмет указао на нове начине на које се правописни, али и други графолошки и типографски знаци и симболи¹⁷ могу користити у циљу модификације и „прикривања” опсцених речи и израза да би се избегла њихова директност и експлицитност.

Где наћи правописна правила?

За познавање и примену правописних правила у јавном дискурсу најважнија литература је *Правопис српскога језика* у издању Матице српске, који представља основни и најауторитативнији извор тачних и актуелних правописних норми српског језика, са правописним речником који се налази на крају књиге. Измењено и допуњено издање Правописа српскога језика из 1993. године (у поновљеним издањима 1994. и 2002. године) аутора Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мате Пижурице изашло је 2010. године, с петим издањем 2011, шестим 2013. и седмим 2016. године. Овај приручник састоји се од два дела: основног текста, где је на 250 страна обрађено 10 великих правописних области, као и *Речника* уз Правопис, у ком је на 255 страна узбучено мноштво речи за које је потребна правописна провера. У склопу великог броја одредница у *Речнику* налази се упућивање на делове основног текста у којима се може пронаћи више информација.¹⁸

¹⁷ О томе колико заправо савремени средњошколци и студенти имају проблема у идентификацији и именовању помоћних правописних знакова можете видети у радовима *Познавање помоћних интерпункцијских знакова код студената* (Књижевност и језик 64 3-4, 2018) и *Познавање помоћних интерпункцијских знакова код ученика средње школе* (Књижевност и језик 64 3-4, 2017), В. Брборића и С. Новокмета.

¹⁸ „Корисник се пита како се пише бразил. Аха, отвори Речник, а, б, ба, бр, бра... Бразил! У Речнику стоји Бразил, в. т. 50а, а т. 50а каже – Великим словом пишу се имена држава, (кон)федералних и аутономних јединица, службена и скраћена (која често замењују пуно име). Бразил је држава. Два дела Правописа су у сагласју, а корисник је добио решење своје недоумице.

Али... Како се транскрибује Michelin? Како се чита скраћеница АПВ? Да ли се колачи пуњени посластичарским кремод од ваниле зову принцес крофне, принцескрофне или принцес-крофне? Да ли се коауторство обележава цртом или цртицом? Ово су само нека од питања на која Правопис даје два различита одговора. У основном тексту Правописа стоји да се Michelin у српском језику чита и пише Мишлин, док у Речнику стоји Мишлен. Скраћеница АПВ се чита азбучно („а-п-в”), каже основни текст, а у Речнику стоји да се чита са призвучним елементом АПВ („а-пе-ве”). Двочлано име колача пише се, према тексту Правописа, одвојено (принцес крофне), док у Речнику слаткиш добија цртицу (принцес-крофне). Заједничко прегалаштво Вука Карацића и Ђуре Даничића у основном тексту наглашава се цртом без белина (Вук–Даничићев, вук–даничићевски), док Речник наводи цртицу (Вук-Даничићев, вук-даничићевски). Војни савез Краљевине Југославије, Румуније и Чехословачке између два светска рата се у основном тексту пише Мала Антанта, а Речник каже: Мала антанта. Зоо-планктони – у

У школама се употребљава и *Школски правопис српскога језика* аутора Јована Јерковића и Душанке Вујовић, који се појавио 2011. године и *Правопис српског језика: школско издање* (2002; 2006; 2007; 2008; 2015; 2019) Милорада Дешића.

Поред *Правописа*, корисна литература приручног типа јесте и *Правописни речник српског језика са правописно-граматичким саветником* Милана Шипке (са другим, измењеним издањем 2012. године), искључиво конципиран као селективни тип речника који показује како исправно треба писати лексеме код којих су могућности за погрешно писање веће,¹⁹ па је веома погодан за проверавање исправности и отклањање несигурности у писању, али и *Српски језички приручник* Павла Ивића, Ивана Клајна, Митра Пешикана и Бранислава Брборића у више издања (2004; 2006; 2007; 2011), у којем се износи и решава низ и даље актуелних језичких проблема.

Такође, популарна и радо коришћена литература, којој вредност и у савременом тренутку не опада и део је разних редакција и лекторских столова, јесте и *Речник језичких недоумица* Ивана Клајна, који је од 1981. доживео многа издања (чак и електронско) и који је допуњаван и мењан у складу са актуелним језичким и правописним променама (последње издање појавило се 2016). Ту је и читав низ приручника издавачке куће *Прометej* и њихове едиције *Популарна лингвистика*, као што су *Како се каже* (2016) Милорада Телебака, *Како и зашто (не)писати овако* (2019) Милоша Ковачевића, *Муке око језика и правописа* (2019) Вељка Брборића и др. У те сврхе, корисни су и приручници Раде Стијовић и Егона Фекетеа.

Иако не служе експлицитно представљању правописних правила, речници српскога језика, пре свега *Речник српскога језика* Матице српске (2007, 2011, 2018) и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности и Института за српски језик САНУ (*Речник САНУ*, 1959–), могу служити и као коректив за одређене правописне недоумице, с обзиром на то да поред исцрпних описних дефиниција лексема српског језика, пружају и низ граматичких

основном тексту, а у Речнику – зоопланктони” (из текста *Кад Правопис не зна – ко зна?* А. Томашевић објављеном на Језикофилу, <https://jezikofil.rs/kad-pravopis-ne-zna-%e2%80%92-ko-zna/>).

¹⁹ У *Правописном речнику српског језика* М. Шипке (2010) упозорења на могуће грешке, које се најчешће јављају у пракси, уводе се у загради маркером „не”, нпр. прецима (не предцима, претцима).

информација о одредницама, па и њиховим књижевним и некњижевним облицима. На пример, новији томови Речника САНУ прате развој модерне технологије и медија који се темеље на њима, па је тако у 21. том унета одредница *подкаст*. Осим правописног облика који потврђује значајну улогу Речника САНУ у процесу нормирања и стандардизације српског језика (у коме видимо да се врши једначење по звучности, дакле, не *поткаст*)²⁰ налазимо и дефиницију:

подкаст м информ. (скраћ. од енгл. iPod и broadcast) *низ мултимедијалних аудио и/или видео снимака који се дистрибуишу на интернет путем претплате, а који се потом користе уз помоћ било ког уређаја за репродукцију звука и/или слике; један од таквих снимака.*

Оно што потенцијалним корисницима може олакшати приступ Речнику САНУ, као и Речнику МС засада јесте платформа *Електронски речник српског језика* на адреси <http://www.srpskijezik.com/>. Платформа је претражива по одредницама и нуди још корисних претраживачких опција (нпр. по граматичким квалификаторима, термилошким скраћеницама, дефиницијама итд.), а њена речничка база за српски језик углавном се састоји од 18. томова Речника САНУ, претворених у електронски облик и допуњених одредницама из Речника МС. Иако се стиче утисак да је овом методом направљен целовит речник српског језика, јасно је да је приступ „спајања” два дескриптивна речника различитих по својој концепцији, методологији, намени и обиму проблематичан и да, поготово у истраживачким задацима, не може да замени штампана издања ових лексикографских дела. Међутим, засада је ово једини начин да се ова два речника ефикасно претражују на интернету.

Не треба занемарити ни савремене начине разматрања језичких проблема и активности које се одвијају у језичким групама на друштвеним мрежама (*Фејсбук*), које корисници поменутих мрежа све чешће стварају са циљем бављења језичком културом и неговања правилног језичког израза. Разлози за оснивање језичких група најчешће су саветовање у вези са правописним и граматичким питањима и решавање језичких недоумица њихових корисника, али се њихове активности проширују на коментарисање актуелних дневно-политичких језичких тема (различити

²⁰ О томе више на стр. 36.

језички лапсуси и грешке). С те стране, за решења правописних недоумица могу бити корисне оне групе које већ годинама одржавају сталан квалитет рада и администратора, редовно доносе нове теме и чији су чланови непосредно активни, а то су: *Свакога дана по једно правило из области језичке културе, Наш језик, Правопис и граматика српског језика, Акценти савременог српског језика и језичка култура и Језичке недоумице*. Нпр., у раду *Правописне недоумце на друштвеној мрежи Фејсбук* (2013) С. Новокмета пописане су најчешће правописне недоумице чланова језичких група, основаних на друштвеној мрежи Фејсбук, за које су од оснивача тражили савете и решења.²¹

Инстаграм, као друштвена мрежа окренута пре свега визуелним садржајима, нуди свеж приступ у ширењу и неговању правилног језичког изражавања и језичке културе. У последње време на Инстаграму се оснива на десетине нових профила чији је циљ да на различите начине, пре свега у садејству слике и текста, образложе неко правило или популаришу неку језичку или књижевну тему. Само неки од њих су нпр.: *dnevna_doza_pravopisa, jezikofil_rs, poreklo_reci, bojan_jokanovic_ilustracije, srpskisivuda, srpski_bez_po_muke, naucimo_srpski, azbukologija, ucimo_srpski_jezik, sovica_bez_puskica, jezikogram, srpski za sve* и слично, али са некима од њих треба бити посебно опрезан јер не могу увек гарантовати поуздане савете нити одржива и сврсисходна решења.

Једини веб-сајт који нуди потпуно претраживе правописне недоумице јесте *Како се пише на адреси <https://kakosepise.com/>*. Под претраживом базом на овој платформи подразумева се опција која дозвољава корисницима да укуцају тражену реч или конструкцију, чак и погрешно написану, и провере како се она правилно пише у српском језику. То значи да корисник може да укуца нпр. *потпредседник, подпредседник* или

²¹ Само у вези са писањем великог слова на групама су постављена следећа питања: 1) Нови Сад или Нови сад? 2) Стара планина или Стара Планина? 3) Булевар деспота Стефана или Булевар Деспота Стефана? 4) Да ли се пише Јевреји или јевреји? 5) Свети Сава – „свети” великим или малим словом? 6) Када се интернет пише малим а када великим словом? 7) [...] Иван Грозни или Иван грозни? 8) Храм Светог Саве на Врачару? 9) Да ли се БОГ правописе великим или малим словом? 10) [...] Кинеска Нова година? 11) Уједињено Краљевство Велике Британије или Уједињено краљевство Велике Британије [...]? 12) Европска унија или Европска Унија? 13) Када се обраћамо скупу људи [...] заменица ВАМ се пише великим или малим словом? 14) Фејсбук или фејсбук? 15) Како написати назив друштвене игре у реченици: „Са дедом волим да играм таблица”; 16) [...] Источна Европа или источна Европа? 17) [...] Да ли име предмета и факултета треба великим словима? (Новокмет 2013: 221).

потпретседник, и да у сваком од тих случајева добије тражени одговор са кратким објашњењем правила. Поред индекса појмова, још једна опција која може бити од користи истраживачима правописних питања јесте категорија Најчешће, где су забележене недоумице које су корисници најучесталије претраживали на овом сајту. И поред несумњиве користи које оваква претражива база на интернету доноси, као главну ману издвајамо њену ипак ограничену базу која се састоји из типизираних примера и недоумица који се могу наћи у *Правопису српскога језика*. Читав низ правописних проблема новијег датума у које спадају писање полусложенца (нпр. сајбер кафе, таблет рачунар и слично), појмова из науке, технике и информационих технологија (Вајбер или Вибер, Јутјуб или Јутуб и слично), разна питања транскрипције (Мареј или Мари, Хоакин или Јоакин, Џоли или Жоли и слично) и писања великог слова овде нису заступљена. То је донекле и оправдано, јер је немогуће очекивати да се оваква база свакодневно допуњује новим и актуелним примерима (што би ипак требало да буде њена предност), за чије решавање је неопходно примењивати и тумачити већ постојећа правила.

За оне којима је енглески језик чест у послу и имају недоумице у вези са писањем појединих речи и израза, ту су још и књиге: *Do you speak anglosrpski?*, *Речник новијих англицизама* Твртка Прћића, Вере Васић, Гордане Нејгербауер (издање 2001, издавач: Змај, Нови Сад) и *Нови транскрипциони речник енглеских личних имена* Твртка Прћић, који пружа правописна решења за више стотина имена која нам долазе из подручја где се говори енглески језик. Такође, већина недоумица у вези са правилном транскрипцијом нових речи које нам долазе из енглеског језика могу се решити помоћу *Српског речника новијих англицизама* групе аутора из 2021. године (популарног СРНА) или *Речника нових речи* аутора Ђ. Оташевића, М. Николић и В. Ђорђевић, који се израђује у оквиру пројекта Јавни дискурс у Републици Србији.

Основна правописна правила

Употреба писма

У складу са оним што је Дејвид Кристал назвао *netspeak* у својој књизи *Language and the internet* 2007. године, очигледно је да је дигитална револуција изменила начин комуникације, пружајући брзину, економичност и непосредност, али истовремено утичући на све чешће занемаривање језичких правила. У оквиру онлајн-дискурса, скраћенице, емоџи, умножавање знакова интерпункције, произвољно коришћење великих и малих слова, комбинације слова и бројева, преплитање српског и енглеског језика (тзв. англосрпски језик, хибридни језик као мешавина домаћих речи и неадаптираних англицизама или „серблиш“, као пандан „спанглишу“, „руслишу“ и др.) и неформални изрази (фамилијарност и експресивни тон обраћања) постали су доминантни, потискујући традиционалну граматичку и правописну прецизност.

На интернету се толико често не поштују правила писања да се чак и у појединим вестима употребљавају латинична слова без дијакритичких знакова – тзв. ошишана латиница, што може довести и до збуњујућих и комичних ситуација:

Postovani kolega, nadjimo se u 17h na parkingu ispred Zeleznicke stanice. Bicu u narandzastom sevorletu. или Sisanje i satiranje po snizenim cenama!

Обратите пажњу на употребу Dj уместо правилног Đ, нпр. *Djordje, vidjen* уместо правилног *Đorđe, viđen*.

Такође, није необично ни писање латиничних слова преко енглеског алфабета, што у званичној комуникацији свакако треба избегавати (тако се ĉ означава као ch или c, š као sh или s, ž као zh или z, ć као tj или c, đ као dj), као у примерима:

Shto se nisi jawila??? или Uchinite svetu uslugu i nemojte vishe da snimate pesme...blam je bash.

Обе ове праксе у модификацији писма могу се назвати заједничким именом – *интернетица*, и нешто су што је врло изражено у језику

друштвених мрежа, где преовладава неформалнији начин изражавања и често свесно оглушавање о нормативна и правописна правила, зарад не само економичности комуникације већ и због извесних културолошких и генерацијски узуса који се подразумевају у дигиталној комуникацији.

Такође, у електронској комуникацији (четови, електронска преписка, СМС поруке и слично) може се срести коришћење искључиво великих слова за изражавање емоција (као излив радости, беса и слично) или за посебно истицање неке информације, што свакако треба избегавати, као у примеру:

SHTA NIJE JASNO?

Што се тиче коришћења ћириличног писма, „у електронском дискурсу српског језика ћирилица је заступљена на веб-страницама многих званичних институција (Београдски универзитет, САНУ, Матица српска, Министарство науке и слично), великих електронских пројеката (Растко), научних и књижевних часописа (Летопис Матице српске, Славистика), појединих дневних листова, као и у пословној и приватној електронској кореспонденцији великог броја људи који држе до очувања статуса ћирилице. Мада у приватној кореспонденцији све чешће и све убедљивије доминира латиница због евентуалних проблема приликом декодирања примљене поруке. За разлику од учесника у електронској комуникацији на руском језику, којима посебна мрежа Рунет омогућава неограничено коришћење ћирилице у свим жанровима електронског дискурса, учесници у електронској комуникацији на српском језику морају да се одреде између практичних разлога у корист коришћења латинице и етичких који иду у корист ћирилице” (в. Поповић 2009). Као вид својеврсне заштите ћириличног писма у јавном животу, 2021. године донет је и *Закон о употреби српског језика у јавном животу и заштити и очувању ћириличног писма*, чију ће примену и ефикасност процењивати посебно за то оформљен Савет за српски језик.

Нека ђравила за ђисање великој слова

У свакодневној пословној комуникацији веома је важно како употребљавамо називе производа, с обзиром на то да на тај начин показујемо своје поштовање и према одређеном бренду, али и правилима писања у српском језику.

Називи врста робе, артикала, односно серијских производа, без обзира на то да ли су пореклом властита имена или не, пишу се малим почетним словом, нпр. *форд*, *мерцедес*, *фолксваген*, *ајфон*, *ајпед*, *кола-кола*, *адидас* и др. У питању су серијски производи који су називе добили према именима власника или изумитеља, називима фабрика и слично. Дакле, Правопис прописује писање назива фабрике **Фијат** великим словом, а аутомобила малим – **фијат** (нпр. *Управо сам из фабрике Фијат извезао зелени фијат*).

Такође, важно је да знамо како правилно да употребљавамо називе компјутерских делова и уопште појмова у вези са дигиталном технологијом.²² Компјутерска терминологија постала је део стандардне научне терминологије и термилошког лексичког система, као и незаобилазан део стручне литературе, публикација, уџбеника, али свакодневног разговорног језика и разговорног функционалног стила у писаној форми, као што су имејлови, комуникација преко интернет форума, група, четова, али и административног стила, у који убрајамо радне биографије, уговоре, молбе итд. Правилно писање терминологије овог типа намеће се као ортографски проблем због тога што је у питању релативно нов лексичко-термилошки слој у језику, добијен доминантно преузимањем из енглеског језика, који се још увек налази у различитим фазама лексичке евалуације од стране стручне јавности. Међутим, у питању

²² Треба нагласити да се не налазе сва решења у правописним речницима, већ да се за одређена решења морају консултовати успостављена правила којима могу да се воде при закључивању о одређеној појави или облику речи који евентуално нису обрађени у приручнику. Тако, на пример, у вези са правилном транскрипцијом назива компанија, програма, компонената итд., *Правопис српскога језика* нуди опсежан одељак *Прилагођено писање имена из страних живих језика* (транскрипција) (енглески језик т. 207–215), док проблем спојеног или одвојеног писања двочланих спојева са првим непромењивим формантом страног порекла (веб-сајт, онлајн-бизнис) могу наћи у поглављу *Спојено и одвојено писање речи*, т. 83 (писање почетних саставница са статусом форманта или префиксоида страног порекла). Треба инсистирати на томе да су приручници овог типа неопходна литература и да их нарочито треба консултовати при писању текстова који имају званичан карактер (молбе за посао, уговори, радне биографије, формулари, обрасци итд.).

је терминологија која увелико превазилази сферу употребе само у стручним публикацијама и научном дискурсу и постаје део свакодневног разговорног стила.

У ширем смислу, у компјутерску терминологију можемо да убројимо називе различитих компанија, програма, сајтова (властита имена) – *Виндоус, Фејсбук, Мајкрософт, Епл, Јутуб/Јутјуб, Ворд, Ексел*; називе различитих компоненти и појмова везаних за рад компјутера, као што су *дисплеј, хардвер, софтвер, хард-диск, штампач, миш, тастатура*; називе појмова који су у вези са радом оперативних система, интернетом и комуникацијом преко интернета – *вај-фај, даунлоуд, онлајн, имејл, атачмент, веб-адреса, шеровати, андејт*; називе компјутерских команди – *ентер, шифт, бекспејс* и др.

На основу правила о писању назива серијских производа, препоручујемо да се малим словом пишу и називи компјутерских компонената, делова и назива уређаја, појмова везаних за функционисање програма: **хардвер, софтвер, процесор, кулер, матична плоча, компакт-диск, хард-диск, фајл, фолдер, интерфејс, блутут, ноутбук, лаптоп, писи, блу-реј, ајфон, аујпед, таблет, компјутер** и др.

Такође, малим словом пишу се и називи појмова везаних за интернет и рад интернета: **интернет, имејл, веб-сајт, онлајн, браузер, вајрлес, спам, домен** и др.

Малим словом пишу се и називи компјутерских команди и поступака: **ентер, шифт, скрол, бекспејс** и др.

Напомена 1:

У *Правопису* стоји напомена да **интернет** треба писати малим почетним словом, с обзиром на то да је именица попримила статус заједничке именице, као назив медија типа: радио, телевизија и слично.

Напомена 2:

Криптовалута [грч. *kryptós* – скривен, итал. *valuta* – вредност; енгл. *cryptocurrency*] заједничко је име за виртуелни новац без централне банке, који се користи за плаћање путем интернета (пише се као једна реч, слично

другим сложеницама типа *криптогамија*, *криптографија* и тако даље). Најпознатија криптовалута је **биткоин** [енгл. bitcoin] и пише се, као и друге валуте (*динар*, *долар*, *евро* и слично) малим словом.

Како се пишу називи компанија, сајтова и слично?

С обзиром на то да *Правопис српског језика* прописује да се великим почетним словом пишу имена институција, установа и предузећа, великим почетним словом пишу се и следећи називи компанија: **Мајкрософт**, **Епл**, **Гугл**, **Нетфликс**, али и свих оних других компанија, без обзира на то када су основане.

Такође, с обзиром на то да су у питању властити називи, и следећи појмови се пишу великим почетним словом:

- називи сајтова, друштвених мрежа и интернет претраживача: **Фејсбук**, **Твитер (Икс)**²³, **Инстаграм**, **Јутјуб**, **Тикток**, **Линкдин**, **Гугл**, **Јаху**, **Опера**, **Глово**, **Волт**, **Вајбер/Вибер** и други.

- називи програма и оперативних система: **Виндоус**, **Линукс**, **Ворд**, **Ексел**, **Офис**, **Скајп**, **Зум**, **Канва** и сл.

Напомена 3:

У *Речнику нових речи* (свеска 1) аутора Ђ. Оташевића, М. Николић и В. Ђорђевић гнездо одредница које се изводе од назива за сајт за дељење видео-снимака **Јутјуб** (као што су *јутјубер*, *јутјуберка*, *јутјуберски* и сл.)

²³ Компанија Твитер се, из познатих разлога, приспојила Икс корпорацији, па је следствено томе и та друштвена мрежа променила име. Када је реч о симболу X, па и називу „X”, препоручујемо изговор који је устаљен у српском језику, а то је *икс*. Као што је код, рецимо, термина *икс зраци*, или у изразу *икс ноге*, како саветује и *Правопис српског језика*. Велики утицај енглеског огледа се и у честом коришћењу варијанте из тог језика, а то је *екс*, што нема оправдања у нашој изговорној норми, будући да већ имамо своје устаљено *икс*. Промена имена ове популарне друштвене мреже свакако ће утицати и на то како се сада различити појмови у вези са „бившим” Твитером именују. У ситуацији у којој се сада име ове мреже мења у назив који се састоји из једног слова стварање оваквих нових речи може изостати, што због навике корисника да користе назив Твитер, што због тога што назив од једног слова, без обзира на то што се оно може изговорати по енглеском алфabetу као *екс*, или латиничком као *икс*, не делује као да пружа много творбеног потенцијала за даљу деривацију нових речи. Већ сада медији и портали на интернету имају проблема да именују ову друштвену мрежу, па тако можемо наћи мрежа ‘Екс’ и ‘Икс’, слично као недоумица између Вајбер и Вибер, као и само мрежа ‘X’. Међутим, ако ова мрежа настави да расте и развија се, и њен стари назив ће временом бити потиснут на лексичку маргину.

може нам послужити као путоказ не само о транскрипцији ове речи у српском језику већ и о писању великог и малог слова (назив сајта пише се великим словом, изведенице малим словом). Ево како, на пример, гласи транскрипциона напомена из овог речника која стоји уз одредницу **Јутјуб**:

„У зависности од изговора јављају се две варијанте: у британском енглеском овај назив се изговара као Јутјуб, а у америчкој варијанти енглеског језика изговор је Јутуб. С обзиром на то да је у оваквим случајевима у српском језику пракса окретање британском изговору, предност треба дати британском изговору (Јутјуб). Уобичајенији је изговор са силазним акцентом на унутрашњем слогу (Јутјуб), иако није у складу с акценатском нормом српског језика.” (Речник нових речи, 2022, стр. 126).

Напомена 4:

Ако се у ословљавању обраћамо једној особи с поштовањем, **Ви** пишемо великим почетним словом из поштовања, а ако се обраћамо већем броју људи (клијената, сарадника, целокупном организационом, управном, надзорном одбору, научном, наставном или већу судија итд.), **ви** пишемо малим словом. (После *Поштовани // Уважени* пишемо зарез, евентуално узвичник (ређе) и настављамо у идућем реду великим почетним словом).

Састављено и растављено писање речи

Једна од честих недоумица тиче се састављеног и растављеног писања речи. Ово је уједно и највеће замешатељство за све лекторе и лингвисте. На сајту *Како се пише* (<https://kakosepise.com/>) у одељку који се бави најчешће постављеним питањима на сајту, управо се као истичу недоумице у вези са састављеним и растављеним писањем, нпр. *самном* или *са мном* (1987357 упита), *уреду* или *у реду* (1288373 упита), *незнам* или *не знам* (1230990 упита).

Чињеница је да су правописна правила у вези са овим питањем недовољно јасно формулисана, те стога за вас издвајамо најочитија.

Речца НЕ пише се **одвојено од глагола**, осим у случају четири глагола:

- НЕЋУ (нећеш, неће, нећемо, нећете, неће),

- НИСАМ (ниси, није, нисмо, нисте, нису),
- НЕМОЈ (немојмо, немојте),
- НЕМАМ (немаш, нема, немамо, немате, немају).

Одрична речца НЕ пише се одвојено и када се нађе уз друге глаголске облике (аорист, имперфекат, плусквамперфекат, императив, футур II, потенцијал, глаголски прилог садашњи и прошли).

Не желим да гледам ове рекламе. Ово сигурно нисте знали. // **Не бих** знала да ми то ниси рекла. **Не беше** ли то у давна времена? // **Не будите** досадни! // **Не радећи** ништа, пасивно су посматрали догађај. // **Не рекавши** ништа више, спустила је слушалицу.

Речца НЕ пише се састављено са именицама, придевима, заменицама, прилозима.

НЕ + ИМЕНИЦА	НЕ + ПРИДЕВ	НЕ + ЗАМЕНИЦА
<i>несрећа</i>	<i>непоштен</i>	<i>неко</i>
<i>незнање</i>	<i>неискрен</i>	<i>нечији</i>
<i>несхватање</i>	<i>неприступачан</i>	<i>некакав</i>

НЕ + ПРИЛОГ

ненамерно

недавно

недалеко

Речца НЕ пише се састављено у облицима:

- трпног глаголског придева када је у служби правог придева:

Они умеју да реше и **непремостив** проблем. // **Ниједна** велика жеља не остане неиспуњена.

- радног глаголског придева када је у служби правог придева:

Дошао је на састанак прилично **невесео**.

- придева који води порекло од глаголског прилога садашњег:

Тај документ је **неважећи**.

Највећи проблем чине сложене јединице са страним елементом на првом месту. Оне се, према *Правопису српскога језика* Матице српске, могу писати растављено (*алфа зраци, експрес лонац, жиро рачун, бруто тежина, допинг контрола, дур лествица*), састављено, као сложенице (*бодибилдинг, еврогол, етнопсихологија, зоопаразит, зоокултура, минибус, контрареволуција*) и са цртицом, као полусложенице (*аква-аеробик, алиби-позез, алко-тест, аут-линија, арт-рок, дјутифри-шоп, нарко-дилер, зен-будизам*). Овде се на првом месту јављају много веће недоумице, које се могу сматрати претечом правописних проблема: да ли су то синтагме или је у питању једна реч? Који је принцип поштован и какви су критеријуми за писање: *минибус*, а *мини-вал*; *дјутифри-шоп*, а *бодибилдинг*?

Као критеријуми за раздвајање полусложеничког од састављеног писања у *Правопису* спомињу се:

- а) несамосталност једне или обеју саставница и спојни вокал као пратећи формални знак овог критеријума;
- б) прозодијски критеријум (обједињеност акцента);
- в) ново значење које настаје обједињавањем саставница, чешће једнопојмовно него двопојмовно.

Узећемо пример писања придева како бисмо вам, на конкретним примерима, приближили ова правила:

- Ако су два придева повезана, а притом значе *и један и други*, онда се ова реч пише с цртицом, нпр. **туристичко-рекреативни центар** (што значи ‘и туристички и рекреативни центар’), **стамбено-пословни објекат** (‘и стамбени и пословни објекат’);
- А ако су два придева повезана, а притом означавају један појам, реч се пише спојено, без цртице, нпр. **научноистраживачки пројекат** (односи се на научна истраживања), **судскомедицински извештај** (односи се на судску медицину), **књижевноуметнички рад** (односи се на књижевну уметност).
- Спојено писање понекад подразумева ново или померено значење: на памет: *Није ми то пало на памет*. напамет: *Научио је правило напамет*. = не читајући / не гледајући у текст, без подсетника; у

корак: *Прати га у корак. укорак: Њих двоје увек наступају укорак.*
= сложно; у кратко: *Све је то било у кратко време. укратко:*
Испричаћу вам укратко шта се десило. = сажето

Спојено се пишу и сложени прилози: *малопре, доскоро, донедавно*, док се удвојени прилози пишу с цртицом: *мање-више, брже-боље*.

Напомена 5:

У оквиру питања о спојеном и растављеном писању речи можемо увести и компјутерске термине који имају статус непромењивих форманата страног порекла као што су *веб* или *онлајн*. Са статусом полусложеница и писањем са цртицом прописани су: **веб-сајт (веб-сајту), имејл-адреса, компакт-диск, хард-диск, флопи-диск, онлајн-трговина, онлајн-семинар, припејд-интернет**. Форманти типа *веб* или *онлајн* имају статус речи непотпуног, несамосталног значења које ближе одређују друге речи, слично непроменљивим придевима. Тако читав низ двочланих лексичких спојева са овим формантима можемо писати као полусложенице: **веб-портал, веб-мејл, веб-провајдер, веб-дизајн, веб-апликација, веб-сервер, веб-страница, вебсеминар, веб-причаоница, веб-трговина, веб-продавница, онлајн-корисник, онлајн-филм, онлајн-магазин** и тако даље.

Напомена 6:

У оквиру питања о растављеном и састављеном писању речи можемо поменути и две учестале лексеме: **имејл** и **лаптоп**, које су правописно регулисане. У вези са писањем именице **имејл** налазимо на различите недоумице: од синтагми *електронска пошта* и *електронско писмо*, преко полусложеница *еписмо, е-пошта, е-мејл* и *и-мејл*, до једне речи: *имејл, мејл* или чак *емајл*; а налазимо и вишеструко преношење изворне речи: *e-mail, email* и *mail*. *Правопис српскога језика* нормирао је именицу **имејл** у тачки 88. као **имејл/мејл** (мн. **имејлови, мејлови**, док је варијанта **e-mail** допуштена само у адресама, посетницама и сл.). Нема разлога додатно компликовати правопис писањем *е-мејл*, пошто би то била комбинација скраћенице одомаћеног англицизма електронски и позајмљеног англицизма *мејл*. Исто је и са именицом **лаптоп**. Полусложеничко писање **лап-топ** било

би погрешно пошто ниједна од две саставнице нема статус форманта, префиксоида нити самосталне позајмљенице у српском језику.

Основна ђравила – ујоџреба џачке, зајџе, црџе, црџице

Писање зајџе

Употреба запете у правопису српског језика сматра се једним од сложенијих питања због бројних правила и изузетака који зависе од синтаксичке структуре реченице. Овде ћемо навести нека од најважнијих правила у вези са писањем запете:

- Испред саставних везника (*и, ни, нити*) не пише се запета, на пример:

Спустили смо цене услуга и на тај начин је повећана продаја. На пораст цена горива неће утицати ни раст цене сирове нафте нити повећање акциза.

- Испред супротних везника (*а, али, него, но, већ*) пише се запета, нпр.:

Спустили смо цене услуга, али се продаја није повећала. // У таквом случају пресуда се неће објавити, већ ће суд препис пресуде доставити странкама у поступку. // Орган власти неће издати посебно решење, него ће о томе сачинити службену белешку. // Ваздух из просторије за пушење не сме да се рециклира, него мора путем вентилационог система бити изведен у отворени простор.

Међутим, ако се *него* или *већ* нађу после компаратива, запете нема, нпр.:

Потражња је сада већа него лане. // У првом кварталу продаја је била боља него у последњем кварталу претходне године. // Царински дуг плаћен је у вишем износу него што је требало.

- Уколико је зависна реченица (*она која делује недовршено*) после главне, запета се не пише, на пример:

Спустили смо цене услуга када смо схватили да је то једини начин да повећамо продају. // Повериоци могу ставити приговор на извршену продају уколико за то постоји основ. // Уговорне стране ће сарађивати како би усагласиле стандарде заштите потрошача у Србији са стандардима ЕУ.

- Уколико је ситуација обрнута, односно уколико је зависна реченица испред главне, запета је обавезна, нпр.:

Када смо схватили да је то једини начин да повећамо продају, спустили смо цене услуга. // Како би олакшали билатералну трговину пољопривредним производима, стране ће подстицати размену информација. // Пошто се израде нови подузорци, боца са узорком се поново запечаћује у складу с упутством.

- Испред речи *то јест* (*тј.*) и *односно* потребно је писати запету, на пример:

Спустили смо цене услуга, тј. вратили смо их на прошлогодишње. // Спустили смо цене услуга, односно ускладили смо их с онима у окружењу. // За све време превоза у возилу се мора налазити и товарни лист, односно други документ који садржи све податке као и товарни лист. // Конвенција се примењује на све активности у грађевинарству, то јест на високоградњу, нискоградњу, монтажу и демонтажу.

- Испред фразе *и тако даље* и *и слично* (скраћено *итд.*, али раздвојено *и сл.*) запете нема, нпр.:

На састанку су се разматрали резултати остварени у последњем кварталу, годишњи извештај, план рада за наредну годину, финансијски биланси за претходни период итд. Бавимо се израдом трговачког рекламног материјала, трговачких каталога и слично.

Црџа и црџица

Употреба црте и цртице у српском језику изазива недоумице због разноврсности њихових функција, и та два знака неретко се у јавној комуникацији мешају.

Црта служи за:

- записивање раздобља и временске дистанце, на пример: **период 2000–2016. године** (погрешно је **период од 2000–2016. године**);
- записивање просторне дистанце, на пример: **ауто-пут Београд–Загреб, релација Ниш–Пирот**;
- записивање коауторства или партнерства: **Сапир–Ворфова хипотеза, Кант–Лапласова теорија** и тако даље.

*Црта се пише притиском на ctrl и знак - на бројчаном делу тастатуре. Такође, налази се у опцији Insert→Symbol.

Цртица је различити знак од црте. Не само што је визуелно другачија, она има и различиту правописну улогу. Цртица служи за:

- писање полусложеница: *стамбено-пословни простор, туристичко-угоститељски објекти, ауто-транспорт...*
- додавање наставка на скраћеницу: *председавамо ОЕБС-у, УНЕСКО-в програм, без ПДВ-а, са БДП-ом од 6000 евра, јавите ми се СМС-ом и сл.*
- писање сложених прилога: *мање-више, горе-доле*, на пример:

Финансијска ситуација компаније је **мање-више** стабилна. // Такав курс динара задржао се **мање-више** до данас. // Следе сталне осцилације динара **горе-доле** са тенденцијом слабљења курса. // То што се са ценом млека иде **горе-доле** изузетно је штетно.

Коса цр̄та

Коса црта има необавезну употребу. Може се писати:

- При оквирном одређивању времена и временског интервала: *школска 2020/21. година*;
- При прегледном раздвајању телефонских бројева (обично издвајање позивних бројева): 060/4335356;
- Између напоредних или алтернативних израза или језичких облика (са значењем „односно”, „или”, „поред”): *мејл/телефон, и/или*.

У наведим случајевима коса црта пише се примакнута, то јест без размака. Међутим, када одваја два вишечлана појма, онда се пре и након ње обавезно ставља размак, упоредити:

Студенти/ученици имају право на субвенционисану карту за превоз.

Студенти / ученици средњих школа који не живе на територији града у коме се налази **универзитет / средња школа** имају право на студентски дом / интернат.

Исто правило о размацима важи и за црту, упореди:

ауто-пут **Београд–Ниш**

ауто-пут **Београд – Нови Сад**

дистанца **Нова Варош – Нови Пазар**

Писање наводника

У нашој правописној традицији јесте и употреба доњих и горњих наводника („”), за разлику од енглеског језика, где се употребљавају само горњи (“”). Треба избегавати ову « » и ову врсту наводника " ", а никако наводнике не треба писати као два зареза (,, уместо доњих наводника) и два апострофа (" уместо горњих наводника).

Често се уместо наводника користи *курзив* или неки други начин истицања.

Напомена 7:

Фраземе и друге устаљене изразе не треба писати под наводницима, на пример:

Управо је то било **највећи камен спотицања** за постизање договора између Кине и САД. // Ниједна земља није успела да **размрси овај гордијев чвор**, иако је свака на свој начин збринула опасне материје. // Уместо даљих конфронтација, **пружамо руку помирења** на заједничком путу ка европским интеграцијама.

Писање бројева и дајума

Бројеви

Правописно писање бројева у српском језику често изазива недоумице због сложених правила која укључују разлике између употребе бројки и слова, начин писања редних и основних бројева, као и специфичности у писању бројева уз мерне јединице, скраћенице и у сложеним изразима. Додатне потешкоће стварају правила о размаку, интерпункцији (на пример, тачка или запета код децималних бројева) и конвенције у различитим контекстима, као што су званична документа, научни радови и свакодневна употреба. Овом приликом навешћемо неколико правила у вези са писањем бројева која би свима у званичној комуникацији могла да буду од користи.

- Бројеве мање од десет или округле бројеве треба писати словима: *два, пет, десет, сто, петсто, хиљаду, милион*, нпр.:

Отворили смо **три** нова представништва у региону и запослили још двеста нових радника. // Тренутно се рачуна да у Србији постоји око **милион** нелегално подигнутих објеката. // Надметање се закључује по истеку **десет** минута непосредно после стављања најповољније понуде.

- Ако је нешто б. по реду, словима се пише *шесто*, а ако нечега има 600, пише се *шестсто* или *шест стотина*, нпр.

Прибављена је материјална корист у износу преко **шестсто** хиљада динара.

- Вишечлани бројеви пишу се растављено, осим у признаницама, уплатницама, чековима и сл. у рубрици *словима*, због могућности злоупотребе размака, нпр. *хиљаду десет евра* → *хиљаду сто десет евра*.

Промена бројева

У српском језику све чешће се избегава промена бројева кроз падеже, а изгледа да је та појава под утицајем енглеског језика још изразитија. Бројеве *два, три* и *четири*, као и сложене бројеве који се њима завршавају

требало би мењати, мада се морају толерисати и све чешћи примери њихове непроменљивости, јер мораћемо да признамо, наредни примери, иако исправни, заиста необично звуче.

С трима сарадницима потписали смо нове уговоре о ангажовању. // Били смо у посети **двема фирмама**. // Стране уговорнице ће, у складу са законима и прописима који су на снази **у двема земљама**, даље унапређивати билатералну економску и техничку сарадњу на најшири могући начин. // Ви сте променили законску регулативу позивајући се **у свим трима уредбама**.

Исправно је рећи *са четирима сарадницима*, мада је допуштено и *са четири сарадника*, или *од трију колега*, допуштено је *од три колеге*, или *у више од двају случајева*, *у више од два случаја* и тако даље.

Бројевне полусложенице и сложенице

Када је то могуће, треба избегавати писање бројева којима се додаје суфикс, нпр. боље је деведесетих, него 90-их, а није исправно 90-тих или 1990-их; такође, боље је десетак, педесетак, него 10-ак, 50-ак.

Последњих **десетак година** дошло је до убрзаног развоја маркетинга на друштвеним мрежама. // Од краја **деведесетих** до 2008. године укупна годишња трговина Србије и Либије била је између пет и седам милиона долара.

Једанпут, **двапут**, **трипут** и сл. пишу се састављено, као и изведенице од бројева, нпр. **двадесетдвогодишњи**, **двадесетпетогодишњица**, **тридесетогодишњак**, **двадесетрећина** (1/23), на пример:

Извештаји се шаљу најмање **једанпут** у три месеца. // У Лиону се обележава **педесетогодишњица** оснивања организације.

Милијарда (а правилно је рећи и **милијарду**) значи ‘хиљаду милиона’, а **билион** ‘хиљаду милијарди’. Погрешно је под утицајем енглеског језика користити реч **билион** у значењу ‘хиљаду милиона’, већ је треба заменити **милијардом**.

Писање датума

У писању датума исписаног бројевима често се греши тако што се између дана, месеца и године не ставља размак или се испред бројева пише нула, на пример:

15.09.2020. уместо правилног 15. 9. 2020.; 15. IX 2020.

У датуму нулу не треба писати осим, наравно, ако се тако не захтева у неком обрасцу.

Писање скраћеница

Скраћенице су настале скраћивањем вишечланих назива или имена. Најчешће су **акроними**, то јест настале су од почетних слова речи од којих је назив сачињен и пишу се свим великим словима БДП (брuto друштвени производ), ПДВ (порез на додату вредност), ЕУ (Европска унија), ММФ (Међународни монетарни фонд), НИС (Нафтна индустрија Србије), ЕПС (Електропривреда Србије) и тако даље. Уколико се мењају по падежима, наставци за облик се пишу уз скраћеницу спојени цртицом, нпр. *са ПДВ-ом од 20%, примећен је раст БДП-а.*

Скраћено се пишу и мерне јединице кг, г, мл, л, м, км и сл.

Година се може скратити као *г.* или *год.* Господин са *г.* или *гдин*, а госпођа са *гђа*.

И компјутерске термине, као и уопште научну терминологију, карактерише велики број скраћеница. То су на пример:

- **CD** – (скраћеница од компакт-диск) – такође и *це-де* али у множини *цедеи*, *цедеима* итд. Такође, прописује се изговор ове скраћенице слово по слово, спеловањем према према именима латиничних слова. Такође, с обзиром на то да је пресловљавање у ћирилицу (уз прилагођени инвентар слова српске ћирилице) један од нормативних начина писања страних верзалних скраћеница, требало би дозволити и *ЦД*. Такође, промена би могла да гласи и *ЦД-а*, *ЦД-у* итд. (пример из Правописа српског језика „на CD-у”, стр. 147);

- **CD-RO/ЦД-РОМ** – *це-де-ром* → *цеде-ром, цеде-ромом* и тако даље;
- **DVD/ДВД** *ди-ви-ди* и *де-ве-де* (скраћеница од *igital Versatile isc*);
- **РС/ПЦ** *пи-си* → *писи* (скраћеница од персонални компјутер).

Што се тиче изговора, *Правопис српскога језика* одређује се за спеловање према латиничким словима, које је за српски језик подесније у односу на енглески начин спеловања, пре свега због оних корисника који не познају довољно енглески језик. То би требало првенствено да се примењује на акронимске скраћенице које су добиле карактер општих именица типа *CD, CD-ROM, DVD*. Међутим, *Правопис МС 2010* остаје при томе да „укорењена” одступања типа *PC* (пи-си) не треба мењати, што може да створи забуну око тога шта све спада у укорењена одступања (*Правопис 2010*: 149).

Према овим препорукама можемо дефинисати и правила за писање и изговор следећих скраћеница: *USB/УСБ* (у-ес-бе, скраћено од *Universal Serial Bus*); *Wi-Fi* (вај-фај, скр. од *Wireless fidelity*); *ИТ/ИТ* (ај-ти, скраћено од „информациона технологија”); *MP3* (ем-пе-три, скраћено од *Moving Picture. ..*); *PDF/ПДФ* (пе-де-еф, скраћено од *Portable Document Formant*) и тако даље.

А сага... Неколико њпрактичних најомена

Треба имати у виду да уколико се скраћени облик неке речи завршава истим словом као и дужи облик, онда се таква скраћеница пише без тачке, нпр. *др, мр, гђа*, док у супротном тачка је неизоставна, *проф., доц., г., спец., инж., арх.* итд.

Када се скраћеница први пут помиње у неком тексту, у заградама уз њу треба исписати пуни назив или име. Може се поступити и обрнуто, прво дати цео назив, а у загради скраћеницу која ће се даље употребљавати у тексту.

Фијат, према изворном италијанском „*FIAT*”, спада у групу тзв. вербализованих скраћеница, тј. скраћеница које су по пореклу акроними, што значи да су састављене од почетних слова речи које улазе у састав пуног назива (као, на пример, **НИН** – Недељне информативне новине).

Фијат је тако акронимска скраћеница (настала од почетних слова синтагме **Fabbrica Italiana Automobili Torino** или Италијанска фабрика аутомобила из Торина), која се вербализовала, односно осамосталила као независна реч која се по падежима мења као именица мушког рода: *фијат, фијата*. Таквих вербализованих скраћеница страног порекла има у српском језику неколико, на пример, Фифа, Унеско, Наса, Ција итд.

Именица веб (од енгл. web, мрежа) англицизам је који се све чешће користи као синоним за интернет, тако да нема потребе да се пише великим почетним словима и да се деклинира тако што се падежни наставци одвајају цртицом, као код акронимских скраћеница (ПТТ-а, ФБИ-ју итд.), пошто није у питању скраћеница.

ПИСА (акроним настао од енглеског назива Programme for International Student Assessment) јесте међународни програм процењивања којим се утврђује да ли су ученици који завршавају основну школу усвојили знања и вештине неопходне за наставак школовања, професионални развој и учествовање у цивилном друштву. У почетку, било је грешака у употреби, па су тако неки медији преносили да је реч о ПИЗА тестирању. Дешава се да читамо текстове писане ћирилицом у којима се овај акроним пише латиницом (PISA), за шта нема оправдања, и то сматрамо непотребним оптерећивањем текста.

Питање како писати скраћеницу ОК није баш једноставно. *Правопис српскога језика* Матице српске не решава нам ову дилему (као ни *Правописни речник српског језика* М. Шипке), али можемо се уместо тога послужити другим приручницима и речницима. *Велики речник страних речи и израза* Клајна и Шипке наводи писање „О. К.” и „океј” (тако је и у РСАНУ где такође налазимо одреднице „О. К.” и „океј” – транскрибовано према изворном изговору). Међутим, у *Речнику новијих англицизама* Т. Прћића, В. Васић и Г. Нејгебауер (и то трећем издању) налазимо препоруку да су сва три начина писања исправна, дакле „ОК” и „О.К.” и „океј”. У сваком случају, за све ове начине постоје образложења и верујемо да су засада у језику сви оправдани, макар док Правопис у неком тренутку, уколико до тога дође, не пресече (у Правопису је, на пример, скраћеница P. S. – post scriptum, забележена на ћирилици и као П. С. и као ПС. Додуше, у самом правописном речнику наводи се да је писање P.S. боље него П.С. и

ПС.). Писање „ОК” и „океј” се може оправдати јер показује да се ова скраћеница лексикализовала и да је стекла самостално значење независно од речи од којих се састоји, а које су, заправо, по последњој теорији, *all correct* написано намерно са шаљивом грешком – *oll correct*. Писање са тачкама јаче наглашава њено скраћеничко порекло. Међутим, док писање скраћенице *P. S.* са тачкама може да се оправда тиме да се тако боље чувају и наглашавају изворне латинске речи *post scriptum*, од којих је скраћеница и настала, писање *O. K.* са тачкама, иако оправдано, не делује превише неопходно, пошто су речи од којих је скраћеница састављена већ погрешне у енглеском језику (дакле – *oll correct*), да не говоримо о томе да постоји и неколико других теорија о њеном настанку, због чега и не делује обавезно у српском језику чувати њихово порекло. Било како било, сви наведени начини делују засада оправдано.

Изворно и прилагођено писање страних речи

У последње време један од највећих проблема приликом писања јесте како ћемо пренети нечије име са страног језика. Ту не можемо применити принцип из рекламе „свеједно је”, јер од тога може зависти и успешност наше комуникације, односно да ли ће нас наш саговорник у писаној или усменој комуникацији разумети. Тај страни језик је углавном енглески, с обзиром на његову доминацију у светским размерама у свим аспектима комуникације, поготово у пословној и медијској. Иако у *Правопису српског језика* постоје правила за то како пренети у српски језик имена из најмање 20 светских језика (па и енглеског), већина људи нема увек при себи *Правопис* нити може лако да се снађе у тим правилима када их погледа. Тако се временом устаљују грешке, као што је, на пример, писање презимена **Пресли** (Presley) као **Присли**, **Карнеги** (Carnegie) као **Карнеци**, а познато је да марку цинса сви знамо као **Левис** (Levi's) уместо **Ливајс**.

Олакшавајућа околност је та што у српском језику можемо писати имена онако како их чујемо (ту примењујемо оно чувено правило *пиши као што говориш, читај како је написано*). Дакле, најједноставнији савет гласи: уколико не знамо како се пише нечије име, сазнамо како се то име изговара. Ту нам може помоћи Јутјуб, али и разни сајтови на интернету који се баве

изговором имена и презимена, најлакше је само откуцати *How to pronounce* (и одређено име) и Гугл ће нам већ наћи изговор који нам треба.

У преносу имена са енглеског говорног подручја држимо се британског стандарда у изговору, и треба да будемо пажљиви јер исти глас у две различите позиције не мора да се преноси у српски на исти начин, на пример /i/ у имену **Tim** преноси се као /и/ (**Тим**), али зато у имену **Mike** преноси се као **ај** (**Мајк**).

Група **ch** може се пренети као **к** у именима и презименима као што су **Хекман** (Hackman) или Крис (Chris), као **ч** у именима као што је **Чарлс** (Charles), као **ш** у именима као што је **Шарлот** (Charlotte) или као **х** у презимену **Дохерти** (Docherty).

Ипак, нека правила могу и да се запамте, на пример:

- групу **aw** у презименима као што су Shaw, McGraw, Bradshaw, Hawke треба преносити као **о**, а не као **оу**, тако да је **Бернард Шо**, **Кери Бредшо**, **Итан Хок** и **Тим Мекгро**.
- Познати додатак презименима шкотског порекла углавном се преноси као **Мак** – **Макбет**, **Макрегор** и треба га писати заједно са остатком презимена. Изузетак је **Мекдоналдс**, који се тако бележи у *Правопису*.
- Између слова **i-a**, **i-e**, **i-u** пише се слово **ј**, на пример William – **Вилијам**, Julius – **Џулијус**.
- Слова којих нема у нашој азбуци, као што су **W** или **Y**, у почетној позицији у имену преносе се као **В** (**Вест** од West) и као **Ј** (**Јорк** од York).

С обзиром на то да се недоумице у вези са преношењем страних имена увек могу јавити, чак и поред доброг познавања језика, најсигурније је у таквим случајевима погледати детаљна правила дата у *Правопису српскога језика* Матице српске из 2010. године или у каснијим издањима (од тачке 207 до тачке 215) и/или у *Новом транскрипционом речнику енглеских личних имена* Твртка Прћића у издању Прометеја из Новог Сада.

Напомена 8:

У медијима можемо наћи неколико начина бележења имена популарног глумца из „Докера” **Финикса** – Хоакин, Хоаким, Жоакин, а у изговору се чује још неколико варијаната: од Ваким до Хуакин. Ако се држимо правила транскрипције имена са шпанског језика (а име *Joaquin* је шпанска „верзија” старозаветног имена *Yehoaqim*), онда долазимо до закључка да је Финисково име најбоље пренети у српски као **Хоакин** (Финикс је, иако америчког порекла, рођен у Порторику). Наиме, Правопис каже да се глас из шпанског Ј у српском транскрибује као *х*, док се група QUI преноси као *ки*. Такође, у Транскрипционом речнику личних имена Т. Прћића налазимо податак да је писање презимена **Финикс** (Phoenix) ближе изворном изговору него Феникс.

Напомена 9:

Глумца из „Енглеског пацијента” Фајнса издваја и необична недоумица у вези са изговором његовог имена. Свако ко познаје енглески језик, лако ће превалити преко усана да је у питању **Ралф Фајнс**, с обзиром на то да се његово име енглеским алфабетом пише *Ralph Fiennes*. Речник транскрипције енглеских имена Т. Прћића за име *Ralph* каже да се оно транскрибује управо тако – **Ралф**. Ту не би било ничега спорног да глумац себе не назива мало другачије – **Рејф**. И шта је посреди? Изгледа да постоје два изговора за ово име на енглеском језику. Једно је **Ралф**, нама ближе и познатије, а друго је *старомодно Рејф* */'reɪf/*, тако да се римује са *сејф* (safe). Промена изговора овог имена (које изворно значи *counsel wolf* – вук саветник) десила се између 15. и 18. века за време *велике самогласничке промене*, када је енглески језик добио другачији изговор. И шта сада? Вероватно нећете много погрешити ако у складу са правилима транскрипције овог глумца назовете Ралфом. Међутим, ако се држимо онога како он сам себе зове (односно, ако се држимо истине), онда је он **Рејф**.

Замјена и ово:

Имена са страних језика можете писати и ћирилицом у ћириличком тексту, и латиницом у латиничком тексту. Ако пак не знате како да на

српском напишете неко име у латиничком тексту, можете га написати и онако како се оно изворно пише, на пример. *Lavoisier*. Падежне наставке на тако написано име додајете директно – *Lavoisierov*. Међутим, ако у ћириличком тексту пишете страно име латиницом, падежне наставке додајете ћирилицом и уз помоћ цртице: *Lavoisier-ов*.

Важно:

Властита имена и надимци се не преводе, нити са неког језика на српски, нити са српског на тај језик, осим ако нису у питању нека имена која су се у историји тако усталила, као што је нпр. **Ричард Лављег Срца** (Richard Lionheart). Тако познати репер **Ајс Ти** не треба да буде **Ледени чај** нити Нови Сад на енглеском треба да се зове **New Now**.

Напомена 10:

У писаном преношењу страних имена са енглеског говорног подручја често изостаје једначење по звучности, па тако имамо примере **ВашинГТон** (а не Вашингтон), **РедФорд** (а не Ретфорд), **ФејСБук** (а не Фејзбук) др.

Како се чита веб-адреса?

Како ћемо изговорити да је адреса сајта Језикофил www.jezikofil.rs? Могућности које су се јављале у пракси су бројне, па тако неко троструко W изговара као *дупло ве - дупло ве - дупло ве*, други као *ве-ве-ве*, трећи *в-в-в*, четврти *дабљу-дабљу-дабљу*, као што би се читало на енглеском, а неки чак као *дабл ве - дабл ве - дабл ве*. Прво решење било би најисправније, пошто се слово из абетеде W на српском зове *дупло ве*.

Писање страних речи у шекспију на српском језику

Када у тексту на српском језику треба употребити страну реч, нпр. назив неке компаније, велике и познате, каква је, рецимо, Гугл (*Google*), правописописци предлажу три решења:

1. Ваш текст је ћирилички или латинички и имате правила транскрипције при руци? Писаћете ћирилицом, и у том случају транскрибоваћете реч (прилагодити је изговору и писању по нашки),

па ће бити Гугл, а у падежима – Гугла, Гуглу, Гуглом... Ово је најправилнији начин писања.

2. Ваш је текст латинички, и још не желите да транскрибујете? Онда ћете Googleu додати наше наставке.

3. На крају, ваш је текст ћирилички, а ви навалили да пишете страну реч латиницом, па још у падежу? Онда у помоћ зовете цртицу, а то већ не можете наћи на Google-у!

Иако правописна норма последње правило узима у обзир, не гледа на њега благонаклоно, нарочито када су у питању општепознати називи. Прва два решења много су боља.

Напомена 11:

Ако макар географски, ако не по стандарду, живимо у **ЕВропи**, зашто често можемо да чујемо да се ова валуте Европске уније назива еуром? Правопис српског језика прописује облик **евро** (мн. еври) у значењу европска монета.

Напомена 12:

Реч *Експо* (EXPO) за Светски сајам или Светску изложбу скраћеница је од речи *exposition*, која значи јавни приказ или изложбу. Сама реч потиче од латинске речи *exponere*, што значи „изложити, показати или објаснити”. Временом, реч *Експо* постала је општеприхваћени назив за велике изложбе, нарочито оне које приказују индустријска, културна и технолошка достигнућа. Иначе, светски сајмови, формално познати и као светске изложбе, одржавају се од средине 19. века. Термин је стекао популарност одржавањем Велике изложбе 1851. године у Лондону, која се често сматра првом модерном светском изложбом. Међународни биро за изложбе, основан 1928. године, стандардизовао је употребу назива *Експо* за ове међународне догађаје који славе иновације и културну размену. У српском језику реч *Експо* појављује се у две реализације, транскрибовано – *Експо*, и изворно пренето, обично на латиници – *Ехро*. Званичан назив манифестације је *EXPO 2027*, а када су принуђени да деклинирају тако написану именицу, новинари често прибегавају додавању падежних наставака преко цртице:

Veoma smo ponosni što je Srbija kao jedna mala zemlja imala priliku da se predstavi na takvom mestu, a kasnije i Bosis kao domaća srpska kompanija da se nađe na samom Expo-u (objektiva.rs). // A mi smo ponosni jer ćemo biti samo jedna od puzli koja će nadamo se pomoći svojoj državi da dobije organizaciju Expo-a (telegraf.rs).

Међутим, налазимо и примере где се реч транскрибује, а кроз падеже мења по систему додавања наставка на целу основу, што у овом случају није неопходно:

Nova ulaganja u Fruške terme omogućiti da ovaj kompleks na Fruškoj gori, postane jedan od najvećih uloga u zajedničku turističku ponudu Otvorenog Balkana, ali i važan adut za dobijanje organizacije specijalizovane svetske izložbe Beograd Ekspo 2027 (vojvodinainfo.rs) // Šta god da kažem o našem koncertu na Tašu, biće malo i neprecizno. Pravu generalnu probu imali smo u Dubaiju na Ekspou (kurir.rs);

Такође, присутни су и креативни примери, где се падежни наставак додаје цртицом на већ транскрибовану реч, што је потпуно непотребно, а и погрешно:

Marko Selaković, direktor biznis programa Ekspo 2020 Dubai ističe da je prvi mesec nastupa Srbije na **Ekspo-u** istorijski – 350 kompanija iz Srbije učestvovalo je na svetskoj izložbi, kroz tri biznis delegacije (vesti.rs).

О другим правописним аспектима можда је излишно и говорити, реч се најчешће пише великим словом (Експо), али могу се наћи и примери писања малим почетним словом (експо), као и писање свих великих слова (ЕКСПО/ЕХРО), а ако у ово укључимо могуће комбинације са падежним наставцима, опције за писање постају безграничне. Вероватно ће морати да прође још времена пре него што новинари, али и одговорна лица, стабилизују неки облик и потпуно му се у писању посвете.

Прилађено писање термина из компјутерске терминологије

Осим ретких покушаја превода (или калкирања одређених термина), као што су на пример, *миш*, *иконица*, *тастатура*, *е-књига*, *штампач*, *матична плоча* или *рачунар* (коју полако у употреби истискује *компјутер*),

као и оних који нису наишли на одзив корисника, на пример, *ватрени зид* (енгл. firewall), *чврсти диск* (енгл. hard disk), *компакт диск* (енгл. CD), *паметни телефон* (енгл. smartphone), *прилог / закачен документ* (енгл. attachment), или оних код којих је дат приближан синтагматски еквивалент, као што су *преносни рачунар* (енгл. laptop), *управљачки програм* (енгл. driver), велика већина термина из ове области налази се у облику адаптираних или делимично адаптираних англицизама, или чак изворно пренетих речи из енглеског језика, што може бити последица недовољног знања и стручности преводилаца или опште небриге према језику. У неким случајевима могу се искористити преводни еквиваленти као могуће замене за англицизме, нпр. *атачмент* (превод: *прилог / закачен документ*), *јузернејм* (превод: *корисничко име*) и *јузер* (превод: *корисник*), *пасворд* (превод: *лозинка*), *е-банкинг/е-бенкинг* (превод: *електронско банкарство* или *е-банкарство*) и сл. Потпуно адаптирани су, на пример, *имејл*, *веб-сајт*, *пи-си*, *онлајн*, *фајл*, *чип*, *бит*, *бајт*, *хардвер*, *софтвер*, *процесор*, *диск*, дакле, има их у речницима и правопису, фонолошки облик им је карактеристичан за српски језик, морфолошки су прилагођени и улазе и у творбене процесе у српском језику, нпр. *форматирање*, *четовање*, *скенирање*, *сурфовање*, *стартовање* и слично.

Проблеми у вези са писањем информатичке и интернетске терминологије тичу се оних недоумица које су обично и најизраженије у правописним саветницима/приручницима, од којих кључно место представља и правилна транскрипција речи. Речници нових англицизама које смо већ спомињали (*CPHA* и *Du you speak anglosrpski?*) могу нам помоћи при транскрипцији неких термина који нам представљају проблем, као што су, на пример, **браузер** (погрешно *броузер*), **даунлоуд** (погрешно *даунлоад*), **курсор** (погрешно *курзор*), **картриц/кертриц** (погрешно *кетриц*), али и многих других примера као што су **алерт**, **анлајокавити**, **анфоловати**, **анфрендовати**, **ап**, **апгрејд**, **апдејт**, **апликација**, **аплодовати**, **атачмент**, **аутпут**, **бан**, **бекап**, **бинц**, **блутут**, **бот**, **вицет**, **дајлап**, **дарк-веб**, **дебаговати**, **дифејк**, **дислајк**, **дисплеј**, **драјв**, **едитор**, **имејл**, **интерфејс**, **кликбејт**, **конвертовати**, **конзола**, **копипејст**, **краудсорсинг**, **кроповати**, **линк**, **ноутбук**, **онлајн**, **плејер**, **плејстејшн**, **принтер**, **провајдер**, **сајт**, **скроловати**, **спелчекер**, **фоловати**, **форвардовати**, **хакер**, **хард-диск**, **хендсфри**, **хостинг**, **хоумпејџ**, **четрум**,

цанк-мејл и други. Из индустрије видео-играда долазе нам термини, као што су: мултиплејер, синглплејер, девелопер, емулација, крековати, баговати, баг, глич, аутосејв, гејмпед, аватар, торент и слично.

Напомена 13:

Одређене недоумице, као што је она о начину писања синтагме са скраћеничком речју **QR-код** можемо решити применом појединачних правила из *Правописа*, као што је, на пример, аналогија према *алфа зрацима* (α -зрак), те би онда препоручили облике **QR-код** или **кјуар (кју-ар) код**.

Напомена 14:

Код одређених случајева, као што је недоумица у вези са називом апликације **Вајбер/Вибер** (енгл. Viber) неусаглашености се налазе и код самих стручњака за језик (једни тврде да је у питању белоруска апликација која се код Белоруса изговара Вибер, док је Вајбер енглески превод, да у српском језику говоримо вибирати, а не вајбирати и сл., док други тврде да је у питању комерцијални назив који није везан за традиционалну реч која има корен у неком језику, већ је измишљена), те у овом случају можемо рећи да је у питању дублет.

Заблуде у вези са употребом речи

Језичке заблуде су раширена мишљења о језику, појединим речима или изразима, конструкцијама и облицима. Оне се углавном противе правилима и законитостима у језику, некада ускогрудо посматрајући норму, а некада бивајући у потпуној супротности са њом. Једна од најраширенијих заблуда у српском језику тиче се употребе прилога *пуно* у конструкцији *пуно хвала*. Најчешћи аргумент против овог израза јесте да 'не постоји *празно хвала*' и да се може рећи само *много хвала*. *Празан* може бити супротно од *пун*, али то су придеви, нпр. *празна чаша* – *пуна чаша*, и резервисани су само за то једно значење. У конструкцији *пуно хвала*, *пуно* је прилог и има значење „у великој количини, у великом броју, много”, нпр. *У овом граду има пуно трговаца*. *Пуно хвала* може равноправно да се користи уз *много хвала*. Насупрот томе, чак ни прилог *празно* није супротан прилогу *пуно*, *празно* може да значи нпр. „тупо и безизражајно”: *Зашто ме тако празно гледаш?*

А ни придев *празан* није у свим значењима антоним придева *пун*: да јесте, онда бисмо на сваки пун сат очекивали и празан сат, на пуна једра – празна једра, питали бисмо се да ли пуна снага подразумева и празну снагу, да ли народ пун предрасуда може да буде и празан предрасуда. Једна од највећих заблуда јесте да значење једне речи може да се одреди тако што ће се дати реч супротног значења.

Друга честа искључивост тиче се употребе придева *задњи* у значењу „последњи”. На пример, честа је тврдња да се не може рећи *задњи у реду* или *у задње време*, већ само *последњи у реду* и *у последње време*, јер „не постоји предњи у реду ни предње време”. *Задњи*, истина, има основно значење „који се налази позади” (*задње седиште*, *задње гуме* и сл.), али из тог значења развила су се друга просторна и временска значења: „последњи у реду, завршни, крајњи” (*Није то ни права ни задња несрећа*; *Задњег дана у месецу* и сл.). У овим случајевима употреба придева *задњи* не подразумева да је оно што му претходи – предње, већ да је на почетку, прво.

Такође, није необично користити речи и изразе примарно просторног значења за временске интервале, пошто тако познатим просторним релацијама описујемо време које је апстрактно – *иза поноћи*, *задњи тренутак*, *преко пола сата* и сл.

Често се одмалена научимо да не говоримо *цело време*, већ искључиво *све време*, и то беспоговорно усвајамо а да се и не запитамо зашто. Каква црна целина, *цео* је хлеб, време може бити само „све”. Ипак, ако мало размислимо, схватићемо да придев *цео* често користимо баш уз различите временске речи – *Цео дан сам био тамо; Цео сат чекам*. Придев *цео* може да значи „који је узет у целини, сав, читав”, па тако и временске интервале посматрамо као заокружене целине. Зашто бисмо из тога изузимали и именицу *време*? Истина, правописни приручници кажу да је ово, пре свега, питање стила и да се не препоручује, али ипак треба знати да са граматичке и логичке стране није погрешно.

У вези с телефоном и телефонирањем постоје најмање две заблуде. Прва је *може ли неко бити на телефону*. Многи говорници труде се да у спонтаном говору избегну конструкцију (*бити*) *на телефону*, јер се, по увреженом мишљењу, може бити само поред или покрај телефона. Посебно у време фиксних уређаја. Међутим, предлог *на* има много значења, па се тако *иде на факултет, рођендан или састанак, може се бити на дужности, на лековима или на вези*, а овде се телефон управо перципира као да сте с неким *на вези*, а не *на апарату*. Слична је заблуда да не можемо нешто гледати *на телевизору*, већ искључиво *на телевизији*.²⁴

Друга заблуда тиче се конструкције *назвати некога телефоном*. Ако некога назовемо, у ствари, дајемо му име. Конструкција *назвати некога телефоном* јесте позајмљеница, односно калк из немачког језика, али је толико проширена, да нема разлога избегавати је. А двосмислености у њој ипак нема.

Често се неоправдано критикује употреба речи *пар* уместо *неколико*, на пример: *Већ пар месеци су долазиле информације да на појединим локацијама у суботичким шумама има закопаног аутоматског оружја*.

У неким приручницима може се наћи и да је неопходно глаголе *одмарати се* и *одморити се* употребљавати без *се*. Међутим, увидом у корпус, али и у постојеће речнике српскога језика недвосмислено бива јасно да је ово неосновано и да су подједнако исправни примери и са и без *се*:

²⁴ О великом броју осталих заблуда в. Ћосић 2022.

Сад сигурно знам колико још времена има да **се одмарам** седећи на столици пре почетка рунде. // **Одмарам се** и уживам у ситницама, а испијање кафе у тишини ми је омиљени ритуал. // Од чега да **се одмарам**, кад је за мене фудбал љубав?

и

Имао сам неки ритам – 50 минута радим, 10 минута **одмарам**. // Ја сам ноћ пре тога дошао из Цириха тако да сам желео тај дан да **одмарам**.

Такође, можда ћемо се изненадити ако отворимо *Правопис српскога језика* и сазнамо да у језику постоје многи дублети од којих ми често користимо само један облик мислећи да је он правилан и једини исправан. Тако је сасвим у реду користити обојица и обадвојица, разочарање и разочарење, поготово и поготову, ујутру и ујутро и сл.

Нове речи и нови појмови

Стране речи кваре језик. Ова тврдња само је делимично тачна. Она је, заправо, тачна када изаберемо страну реч уместо домаће зато што мислимо да тако звучи интелектуалније, а потпуно нетачна када нам је страна реч неопходна да се изразимо јер говоримо о појмовима које смо преузели из друге културе, те смо с увозом појма морали увести и реч.

У *Српском језичком приручнику* аутори нас подсећају да има лепих домаћих речи за поједине стране речи које често употребљавамо:

кореспонденција је исто што и преписка;

конфликт је сукоб;

компензација је на(до)кнада;

дигнитет је достојанство;

колекција је збирка;

хипокрит је лицемер;

евидентан је очигледан (очит);

контрадикторан је противречан;

литерарни је књижевни;

реализовати је остварити;

иритирати је *дражити*;

лимитирати је *ограничити*.

Ми бисмо овом списку додали још и следеће:

консеквенце или *реперкусије* могу да буду и *последице*;

бенефит је свакако чешће *корист*;

адекватан је *одговарајући*;

мултиплицирати је *умножавати*;

еквивалент је *парњак*;

регистровати у једном од значења може да буде *опазити*, *приметити*.

Слажемо се да стране речи, поготово оне које су се одомаћиле у српском језику, доприносе сликовитијем, разноврснијем и прецизнијем изражавању, али добро је знати да понекад стране речи имају своје домаће парњаке.

Нови англицизми

У српском језику има много англицизама који су одомаћени већ деценијама, као што су: *аутсајдер*, *ласер*, *беџ*, *бенд*, *џемпер*, *фудбал*, *рок*, *џез*, *мјузикл*, *интервју*, *дерби*, *меч*, *бокс*, *корнер* итд. Најчешће су на удару они који делују као да могу бити замењени, као што су *фешн вик* (недеља моде), *кастинг* (аудиција), *ивент* (догађај), *парти* (забава), *дил* (договор), *бос* (газда), *лајв* (уживо), *лузер* (губитник), *прес-конференција* (конференција за новинаре), *мејкап* (шминка) и сл.

Термин *Силиконска долина* представља један од примера погрешног превода с енглеског који се дубоко укоренио код нас. Правилан превод је Силицијумска долина, што је и логично, јер се у њој налази велики број произвођача силицијумских чипова, по чему је и добила име.

Иако живимо у ЕВропи, често да чујемо да се ова валуте Европске уније назива **еуром**. Правопис српског језика прописује облик **евро** (мн. еври) у значењу европска монета.

Термин *порески рај* (енг. tax haven) усталио се као термин иако је, могуће, испрва био резултат погрешног превода с енглеског језика. Ради се о томе да је оригинални назив *tax haven*, са значењем склоништа или уточишта, а не *tax heaven*.

Огроман број речи и израза, данас највише пореклом из енглеског језика, активно се користи у српском јавном дискурсу. У [Речнику нових речи у српском језику](#) описано је скоро 1.500 речи из различитих области живота које функционишу у јавном језику. Како се правилно изговарају, пишу и употребљавају, као и шта тачно значе речи попут: *бодипозитив*, *вишинг*, *гаслајтинг*, *глампинг*, *дарквеб*, *деинфлуенсер*, *демисексуалац*, *доксовати*, *етереум*, *ејџизам*, *изаћи из ормана* или *аутовати се*, *кајтсурферски*, *небески тркач*, *палео дијета*, *спиновати*, *спојлерски*, *хордерка* и многе друге можете наћи у [Речнику нових речи у српском језику](#).

Литература

Ђорђевић, Јанковић, Николић 2022: V. Ђорђевић, J. Јанковић, M. Николић, New words and gender equality in Serbian – does discrimination exist? *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), Vol. 73, No. 3, pp. 421–450. DOI 10.2478/jazcas-2023-0016

Поповић 2009: Lj. Поповић, Lexiške inovacije u elektronskom diskursu srpskog i hrvatskog jezika. In: Тошковић, B. (Hg.), *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen*. Lexik – Wortbildung – Phraseologie, Gratz: LITVerlag, 165–183.

Слијепчевић Бјеливук 2023: S. Слијепчевић Бјеливук, The Ukrainian crisis on Twitter: sentiment analysis - possible interpretations. *Media studies and applied ethics*, Vol. IV, No 2, University of Nis, Faculty of Philosophy, 43–53. <https://doi.org/10.46630/msae.2.2023.04>

Суботић, Сређевић, Бјелаковић 2012: Lj. Суботић, D. Сређевић, I. Бјелаковић, *Fonetika i fonologija: Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

* * *

Ивић и др. 2004 (и друга издања): П. Ивић, И. Клајн, М. Пешикан, Б. Брборић, *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига.

Језик око нас 2019, С. Новокмет, С. Слијепчевић Бјеливук, М. Николић (ур.), Нови Сад: Прометеј.

Јовановић 2018: J. Јовановић, *Лексика погрдног значења у именовану човека у српском*, Београд: Филолошки факултет [необјављена докторска дисертација].

- Јовановић 2022:** Ј. Јовановић, Стереотип о Балкану и Балканцима у српској језичкој слици света. *Књижевност и језик* LXIX/2, 377–394. <https://javnidiskurs.rs/wp-content/uploads/2023/01/Jovanovic-Jovana-Stereotip-o-Balkanu-i-Balkancima-u-srpskoj-jezickoj-slici-sveta.pdf>
- Клајн 1978:** И. Клајн, *Razgovori o jeziku*, Београд: Вук Караџић.
- Клајн 2000:** И. Клајн, *Странпутице смисла*, Београд: НИН.
- Клајн 2006 (и друга издања):** И. Клајн, *Rečnik jezičkih nedoumica*, Београд: Ћигоја штампа.
- Клајн 2012:** И. Клајн, *Бушење језика*, Нови Сад: Прометеј.
- Лалевић 1935:** М. С. Лалевић, О промени именице Беране. *Наш језик* IV, св. 2, 56–58.
- Милановић 1963:** Б. Милановић, О облику и дефлекцији имена места типа Бошњане, Рибаре у савременом књижевном језику. *Наш језик* XIII, св. 3–5, 137–168.
- Николић 2010:** М. Николић, *Теорија језичке културе*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Николић 2010:** М. Николић, *Сводни регистар питања из српске говорне културе*, Београд: Београдска књига.
- Николић 2020:** М. Николић, Изазови у стандардизацији језика – теоријска проматрања. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* L/4, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 103–116.
- Николић 2024:** М. Николић, Стандард и неостандард у говору нишких медија. У: М. Јањић, М. Николић (ур.), *Језик нишких медија*, Ниш – Београд: Огранак САНУ у Нишу – Институт за српски језик САНУ, 21–36.

Николић 2024: М. Николић, Синтаксичке промене у српском јавном дискурсу. *Српски јавни дискурс*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 147–163.

Николић, Слијепчевић Бјеливук 2020: М. Николић, С. Слијепчевић Бјеливук, [Речник појмова из периода епидемије ковида](#), Београд: Институт за српски језик САНУ.

Николић, Слијепчевић Бјеливук 2022: М. Николић, С. Слијепчевић Бјеливук, *Српски јавни дискурс у пандемији*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2020: М. Николић, С. Слијепчевић Бјеливук, С. Новокмет, Неформални приступи неговању језичке културе на интернету. У: З. Арсић (ур.), *Наука без граница III: 2. Језик и језици* (међународни тематски зборник), Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 101–110.

Николић, Слијепчевић Бјеливук, Новокмет 2021: М. Николић, С. Слијепчевић Бјеливук, С. Новокмет, Нове речи у српском јавном дискурсу као последица пандемије ковида 19. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини LI/1*, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 365–390.

Николић, Слијепчевић, Новокмет 2018: М. Николић, С. Слијепчевић Бјеливук, С. Новокмет, Језичко нормирање и интернет. У: М. Лончар-Вујновић (ур.), *Наука без граница I: Изван оквира*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 57–68.

Новокмет 2014: С. Новокмет, [Компјутерски термини у настави правописа српског језика](#). *Књижевност и језик* 61/1–2, 81–93.

Новокмет 2020: С. Новокмет, [Како нам интернет може помоћи у настави српског језика и књижевности?](#) *Књижевност и језик* LXVII/1, 119–128.

Новокмет 2022: С. Новокмет, [Ка Правописном речнику компјутерских термина и појмова у вези са интернетом у српском језику – теоријски и практични аспект.](#) У: В. Брборић, И. Бјелковић (прир.), *Нови прилози српском правопису 2*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Одбор за стандардизацију српског језика, 175–189.

Новокмет 2023: С. Новокмет, [Преводи компјутерских и интернетских термина на српски језик – актуелна питања и проблеми.](#) *Књижевност и језик* LXX/1, 27–38.

Новокмет 2023а: С. Новокмет, Неологизми бирани за реч године на енглеском говорном подручју и њихова представљеност у српском лексичком систему. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 52/1, 317–328.

Новокмет 2023б: С. Новокмет, Преводи компјутерских и интернетских термина на српски језик – актуелна питања и проблеми. *Књижевност и језик* LXX/1, 27–38.

Новокмет 2024: С. Новокмет, Реч године *гаслајтинг* у српском јавном дискурсу. *Српски језик између стандарда, супстандарда и дијалекта*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 79–88.

Одлука 57 Одбора за стандардизацију српског језика: <http://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/kako-imenovati-zanimanja-i-titule-zenskih-osoba/>

Одлука 60 Одбора за стандардизацију српског језика: <http://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

Оташевић, Николић, Ђорђевић 2022: Ђ. Оташевић, М. Николић, В. Ђорђевић, [Речник нових речи у српском језику I](#), Београд: Институт за српски језик САНУ.

Оташевић, Николић, Ђорђевић 2024: Ђ. Оташевић, М. Николић, В. Ђорђевић, *Речник нових речи у српском језику II*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Петровић, Гудурић 2010: Д. Петровић, С. Гудурић, *Фонологија српскога језика*, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.

Пешикан и др. 2010 (и каснија издања): М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Пипер, Клајн 2013: П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

Речник лингвистичких термина, Београд: Институт за српски језик САНУ, Одсек за стандардни језик, 2022–, <https://www.lingvistickitermini.rs/>.

Речник српског језика Матице српске 2011 (и каснија издања)

Речник српскохрватског књижевног и народног језика, Београд: САНУ, 1959–.

Речник српскохрватског језика Матице српске, 1–6, 1976.

Слијепчевић Бјеливук 2024: С. Слијепчевић Бјеливук, Концепт пријатеља у домену међународних односа у српском јавном дискурсу. *Наслеђе XX*, бр. 57 (тематски број, Србистика 21. века: Наслеђе и континуитет, Ј. Петковић, М. Николић (ур.)), 127–136.

Слијепчевић Бјеливук 2024: С. Слијепчевић Бјеливук, О стереотипу страни плаћеници у српском јавном дискурсу. *Српски језик: студије српске и словенске XXIX*, 327–337. <https://doi.org/10.18485/sj.2024.29.1.16>

- Слијепчевић Бјеливук, Николић 2021:** С. Слијепчевић Бјеливук, М. Николић, Јавни дискурс у доба ковида. *Српски језик: студије српске и словенске* 25, No. 1, 253–267.
- Слијепчевић Бјеливук, Николић 2022:** С. Слијепчевић Бјеливук, М. Николић, *Речник ковида (тематски и асоцијативни)*, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Прометеј.
- Слијепчевић Бјеливук, Николић, Новокмет 2021:** С. Слијепчевић Бјеливук, М. Николић, С. Новокмет, *Основна правила писања у дигиталним медијима*, Београд: Језикофил.
- Слијепчевић, Новокмет, Николић 2016:** С. Слијепчевић, С. Новокмет, М. Николић, *Језикофил*, Београд: Klett.
- Станојчић, Поповић 2008:** Ж. Станојчић, Ј. Поповић, *Граматика српског језика (за гимназије и средње школе)*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стијовић 2009:** Р. Стијовић, *Српски језик: норма и пракса (Прилози писаној и говорној комуникацији)*, Београд: Чигоја штампа.
- Стијовић 2014:** Р. Стијовић, *Језички саветник*, Београд: Чигоја штампа.
- Телебак 1998:** М. Телебак, *Говоримо српски – С лакоћом до језичке културе*, Бања Лука – Приштина: ИП Нови глас – Народна универзитетска библиотека.
- Ћосић 2022:** П. Ћосић, *Језичке недоумице: заблуде и митови*, Нови Сад – Београд: Прометеј – Корнет.
- Ћупић и др. 1996:** Д. Ћупић, Е. Фекете, Б. Терзић, *Слово о језику: језички поучник*, Београд: Партенон.
- Ћупић и др. 2002:** Д. Ћупић, Е. Фекете, Б. Терзић, *Слово о језику II: језички поучник*, Београд: Партенон.

- Ђупић и др. 2005:** Д. Ђупић, Е. Фекете, Б. Терзић, *Српски језички саветник*, Београд: Службени лист СЦГ – Српска школска књига.
- Фекете 2006:** Е. Фекете, *Језичке доумице*, Београд: Београдска књига.
- Фекете 2008:** Е. Фекете, *Језичке доумице (књига друга)*, Београд: Београдска књига.
- Чопа 2022:** М. Чопа, Дистрибуција силазних акцената у говору спикера РТВ Поморавље. *Наш језик* 53/2, 83–100.
- Чопа 2024:** М. Чопа, Место нагласка у језику нишких медија. У: М. Јањић, М. Николић (ур.), *Језик нишких медија*, Ниш – Београд: Огранак САНУ у Нишу – Институт за српски језик САНУ, 85–98.
- Чопа, Милорадовић 2024:** М. Чопа, С. Милорадовић, Перцепција дијалекатског порекла у језику медија: да ли је употребна норма наддијалекатски идиом? *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* LVI/2, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 89–110.
- Шипка 1998:** М. Шипка, *Приче о речима*, Београд – Нови Сад: ЦПЛ – Прометеј.
- Шипка 1998:** М. Шипка, *Зашто се каже*, Београд – Нови Сад: ЦПЛ – Прометеј.
- Шипка 2005:** М. Šipka, *Kultura govora*, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.
- Шипка 2011:** М. Шипка, *Култура говора*, Нови Сад: Прометеј.
- Шипка 2008:** М. Шипка, *Стандарднојезичка преиспитивања 1*, Нови Сад: Прометеј.
- Шипка 2009:** М. Шипка, *Стандарднојезичка преиспитивања 2*, Нови Сад: Прометеј.

Шипка 2011: М. Шипка, *Стандарднојезичка преиспитивања 3*, Нови Сад:
Прометеј.

Шипка 2012: М Шипка, *Правописни речник српског језика*, Нови Сад:
Прометеј.